

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

SEYYİT KUTUP'UN DİN VE TOPLUM ANLAYIŞI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İbrahim GÜMÜŞAY

Enstitü Bilim Dalı: Felsefe ve Din Bilimleri

Tez Danışman: Doç. Dr. Ahmet Faruk KILIÇ

HAZİRAN - 2016

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SEYYİD KUTUP'UN DİN VE TOPLUM ANLAYIŞI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İbrahim GÜMÜŞAY

Enstitü Anabilim Dalı: Felsefe ve Din Bilimleri
Enstitü Bilim Dalı : -

"Bu tez 22.06/2016 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oylarıyla / Geçerliye ile kabul edilmiştir."

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Doç. Dr. Ahmet Faruk KILIÇ	BASARILI	
Prof. Dr. Abdülkadir İMAMOĞLU	BASARILI	
Doç. Dr. Selim YAVUZ	BASARILI	

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

İbrahim GÜMÜŞAY

ÖNSÖZ

Bu araştırmada Seyyit Kutup'un din ve toplum görüşleri din sosyolojisi açısından incelenmeye çalışılmıştır. Böylesi bir çalışmanın din sosyolojisi alanına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. İncelemede onun daha çok Kur'an ayetleri işığında analiz ettiğimiz görüşleri sosyolojik kavramlar ile ilişkilendirilerek ifade edilmeye çalışılmıştır. Böylece onun oluşturmaya çalıştığı İslam toplumunun özellikleri ana hatlarıyla ortaya konulmaya çalışılmıştır. Batılı kavramlara olan aşinalığı ve İslami ilimlere olan vukufuyla Kutup, dikkate değer bir toplumsal anlayış ortaya koymuştur.

Araştırmamız giriş, iki bölüm ve sonuç kısmından oluşmaktadır. Giriş bölümünde araştırmanın ele alındığı konunun genel bir erevesi çizilmeye çalışılmaktadır. "Kavram Alanı" olarak belirttiğimiz birinci bölümde sosyolojik kavramların tanımları ve ele alacağımız görüşler ifade edilmektedir. "Seyyit Kutup'un Din ve Toplum Anlayışı" adını verdiğimiz ikinci bölümde ise Kutup'un görüşleri bu kavramlarla ilişkilendirilerek incelenmektedir. Sonuç kısmında ise, incelememizde ulaştığımız sonuçlar tahlil edilmeye çalışılmaktadır.

Çalışmamda bana her zaman destek olan, önerileriyle yol gösteren ve beni sürekli motive eden değerli danışman hocam Doç. Dr. Ahmet Faruk KILIÇ'a, doğrudan ya da dolaylı olarak yardım eden ve destek veren Arş. Gör. Abdulmuttalip BAYCAR'a teşekkürlerimi sunarım.

İbrahim GüMüşAY

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iii
ÖZET	iv
SUMMARY	v
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: KAVRAM ALANI	7
1.1. Sosyolojik Açıdan Din ve Toplum.....	7
1.2. Din ve Toplumun Karşılıklı İlişkileri.....	10
1.3. Din ve Sosyal Bütünleşme	12
1.4. Din ve Sosyal Değişme	15
1.5. Din ve Modernleşme	19
1.6. Din ve Siyaset	22
1.7. Din ve Aile	24
BÖLÜM 2: SEYYİD KUTUP'UN DİN VE TOPLUM ANLAYIŞI	28
2.1. Seyyid Kutup'un Hayatı ve Eserleri	28
2.2. Seyyid Kutup'un Yetiştığı Siyasi ve Sosyal Ortam.....	30
2.2.1. Dönemin Siyasal Olayları	30
2.2.2. İhvanül Müslimin Hareketi ve Seyyid Kutup	32
2.2.3. Seyyid Kutup'un Düşünce Hayatı	36
2.3. Din Sosyolojisi Açısından Seyyid Kutup.....	39
2.4. Seyyid Kutup'a Göre Din ve Toplum.....	41
2.5. Seyyid Kutup'a Göre İslam'ın Temel Özellikleri	55
2.6. Seyyid Kutup'a Göre Diğer İlahi Dinler	60
2.7. Seyyid Kutup'a Göre Din ve Sosyal Bütünleşme.....	64
2.8. Seyyid Kutup'a Göre Din ve Sosyal Değişme	70
2.8.1. Kutup'a Göre Toplumsal Değişmeyi Etkileyen Temel Etkenler.....	78
2.8.2. Kutup'a Göre Toplumların Çöküş Öncesi Belirtileri	84
2.9. Seyyid Kutup'a Göre Din ve Modernleşme	94
2.10. Seyyid Kutup'a Göre Din ve Siyaset.....	104

2.11. Seyyid Kutup'a Göre Din ve Aile	111
2.12.Sosyal Adalet ve İslam.....	118
SONUÇ.....	123
KAYNAKÇA	128
ÖZGEÇMİŞ.....	134

KISALTMALAR

Bkz : Bakınız

C : Cilt

Der : Derleyen

Haz : Hazırlayan

MK : Müslüman Kardeşler

S : Sayfa

Tezin Başlığı: Seyyid Kutup'un Din ve Toplum Anlayışı	
Tezin Yazarı: İbrahim Gümüştay	Danışman: Doç. Dr. Ahmet Faruk KILIÇ
Kabul Tarihi: 22.06.2016	Sayfa Sayısı: v (Ön Kısım) + 134 (Tez)
Anabilimdalı: Felsefe ve Din Bilimleri	Bilimdalı: -
Din ve toplum ilişkilerini kendisine ana çalışma alanı olarak seçen din sosyolojisi; genel sosyolojinin en önemli alt dallarından biridir. Sosyolojinin birçok kurucu babası geleneksel dinlerin modernleşmeyle birlikte giderek önemsizleşeceği öngörüsünde bulunmuştu. Fakat günümüz itibariyle bu teorinin yanlış olduğu ortaya çıktı. 1990'lardan itibaren geleneksel dinlerde bir yükseliş ve canlanma görüldü. Hiç şüphesiz ki, İslam dini ve dünyası da bu canlanmadan payını aldı. Gerek sosyal gerek siyasal olarak İslam, en etkin dönemlerinden birini yaşıyor. Bu etkinliğin ne kadar sağlıklı olduğu tartışılrsa da, dinin hayatın merkezine doğru geldiği bir realitedir. Gerek düşünceleri, gerek faaliyetleriyle Seyyid Kutup, canlanan İslami hayatta önemli etkiler meydana getirmiştir. Bu etkiler din- toplum ilişkileri ya da din sosyolojisi açısından önem arz etmektedir. Bu araştırmada Seyyid Kutup'un din ve toplum hakkındaki görüşleri özellikle kendine has kavramlar çerçevesinde değerlendirilmeye çalışılmakta, ortaya koymuş olduğu İslami birikimler sosyolojiyle ilişkilendirilmektedir. Kutup'un, kendi dönemindeki Batı ve Ortadoğu toplum yapılarını analiz ederek oluşturmuş olduğu fikirler günümüzde de incelenmeye değer görülmektedir. O, toplumların meydana getirdiği sosyal yapıların din olgusuyla güçlendirilmesi gerektiği fikrini ifade ederek insanlığın ruhi doyumunun bu yolla çözümlenebileceği belirtmektedir. Dünya barışını sağlamak adına İslam'ın daha etkin olması gerektiğini savunmakta, çağdaş Batı uygarlığının değerleriyle yozlaşan toplumların kendi değerlerine bu yolla dönebileceğini belirtmektedir. Kutup açısından toplumsal ayrışma ve şiddetin ön planda olduğu İslam dünyasında çözüm yolu yine kendi özüne dönmekle mümkün görülmektedir. İnsanlığın ilahi kaynaktan bağımsız hareket ederek ortaya koyduğu sistemler, sosyal krize sebep olmaktadır. Zamanla olgunlaşan bir İslam toplumunun oluşumu için öncelikle vicdanlarda tevhit inancının iyi yerleşmesi gerekmekte, bu inançtan hareketle sosyal yapı ve sistemler ilahi bir kaynağa dayandırılmalıdır. Sonuçta İslam'ın insana verdiği değer sosyal hayatta kendini hissettirme imkânı bulabilmekte, bu durum da insanlığın kurtuluşuna zemin hazırlamaktadır.	
Anahtar Kelimeler: Seyyid Kutup, Din ve Toplum, Sosyal Değişme, Modernleşme, Aile, Siyaset, Sosyal Adalet ve İslam	

Title of the Thesis: Concept of Society and Religion of Seyyid Kutup	
Author: İbrahim Gümüşay	Supervisor: Assoc. Prof. Ahmet Faruk KILIÇ
Date: 22.06.2016	Nu. Of Pages: v (pre. text) + 134 (main body)
Department: Philosophy and Religious Sciences Subfield: -	
Sociology of religion, which is dealing with religion-society relations as main field of study, is one of the most important sub-branches of sociology. Man of founding fathers of sociology predicted that traditional religions would lose their importance, following modernization. But today, we can observe that this theory has been wrong. It can be seen that traditional religions have risen and revived since 1990s. Undoubtedly, the religion of Islam and its world has taken its share from this revival. Islam, both socially and politically, is going through one of the most proponent eras. Even if it is still discussed whether this effectiveness is healthy or not, it is a reality that the religion has already taken place at the center of life. Seyyid Kutup, via both his ideas and activities, has given rise to significant influences on renascent Islamic- life. These impacts have been important in terms of religion-society relations or sociology of religion. In this study, is examining Seyyid Kutup's ideas concerning religion and society within the frame of idiosyncratic concepts, and his Islamic sayings which presented by him are tried to be associated with sociology. Kutup's ideology, which were constituted by analyzing the West and Middle Eastern social structures in his era, are seen to be worth to be examined. He thinks that the social structures established by societies should be supported with Religions phenomenon's and that thus intrinsic satisfaction of human beings can only be resolved through this method. He defends that in order to achieve world-peace, Islam should enhance its influence and effectiveness again, and adds that societies degenerated by distorted Western values can only regain their real and actual values through this way. Although a process of artificial social disintegration and violence is taking place in some parts of the Muslim world, Kutup claims that the solution lies in a real Islamic society and that this can be achieved by returning to the true essence of Islam. The systems conducted by free-divine sources cause social crisis. The belief in one single Almighty God must be placed in people's hearts properly to establish a developed Islam society. Based on this belief, social structures and systems should be based upon one divine source. Finally, the value that Islam places on human beings can find a chance to make itself visible in social life, and an opportunity to set grounds for the salvation of mankind.	
Key Words: Seyyid Kutup, Religion and Society, Social Change, Modernization, Family, Politics, Social Justice and Islam.	

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu ve Problemi

Bu çalışmada Seyyid Kutup'un içinde bulunduğu siyasal ve sosyal olaylar dikkate alınarak din ve toplum hakkındaki görüşleri incelenmektedir. İçinde bulunduğu şartlara rağmen ortaya koymuş olduğu birikim, çağının ve günümüzün etkili bir âlimi, düşünce ve dava adamı olmayı başarabilmesi adına fayda sağlamaktadır. Doğduğu ortam ve düşünce hayatını şekillendirdiği çevrenin Kutup'a tecrübeler kazandırdığı ve çektiği sıkıntılara rağmen davasından vazgeçmediği görülmektedir. Kendi değerlerinden uzaklaştırılmaya çalışılan İslam dünyasına farkındalık oluşturma çabaları Kutup'u ezilen bir toplum için umut kaynağı yapmaktadır.

Seyyid Kutup'un düşüncesini kendi döneminden soyutlayarak değerlendirmemiz mümkün değildir. Modern dünya tarihinin şekillenmeye başladığı dönemlerde dünyaya gelen Kutup, Mısır coğrafyasının çalkantılı süreçlerinden nasibini almıştır. 16. yüzyıldan beri Batılı sömürgeci hedefinde olan Mısır, batılılaşma adına çeşitli değişim ve dönüşümler geçirmiştir. Kutup'un küçük yaşlarda Kur'an'ı ezberleme çabaları ve edebiyat sevgisi ileride düşünce hayatına katkılar sağlamıştır. Küçük yaşlarda edinmiş olduğu birikim ve Batının yaşam tarzını görmesi Mısır'ın bu değişim ve dönüşüm hareketlerini sağlıklı bir biçimde yorumlayabilmesine katkı sağlamıştır.

Siyasal hayatının fikir ve toplum anlayışını etkilediği düşünüldüğünde Müslüman Kardeşlerle olan ilişkisi İslam dünyası adına bir dönüm noktası olarak değerlendirilebilir. Özellikle Hasan el - Benna'nın şehit edilmesi karşısında Amerikan kamuoyunun mutluluğu Batı medeniyetine karşı olan Kutup'un Müslüman Kardeşler teşkilatına katılmasında önemli rol oynamıştır. Daha önce çeşitli partilere üye olan Kutup, artık fiili olarak görev alacağı Müslüman Kardeşler teşkilatıyla özelde Mısır'ın genelde İslam dünyasının umudu olmuştur. Süreç içerisinde iktidar için tehlike arz eden Müslüman Kardeşler teşkilatı, ortadan kaldırılması ya da sindirilmesi gereken bir güç olarak görülmüştür. Bu süreçte çeşitli baskı ve zulümlere maruz kalan Kutup, savunduğu fikirlerden inancı uğruna asla vazgeçmemiştir. Dolayısıyla ortaya koymuş olduğu fikirleri, iki uç noktayı temsil etse de, yaşadığı çağın bunalımından ayrı değerlendirmek Kutup hakkında yanlış sonuçlara götürmektedir.

Toplumun örgütlenmesinde etkin rol oynayan kurumların din ile etkileşimi din sosyolojisinin inceleme alanına girmektedir. İslam dininden beslenerek meydana gelen Müslüman toplum, grup ya da cemaatler tarihi süreç içerisinde oluşturdukları miras, din sosyolojisi alanına geniş bir birikim kazandırmıştır. Yaşayan inanç ve değerlerin toplumsal, kültürel, politik, hukuk ve ekonomi alanlarına yansydıkları görülmüştür. Bu toplumlarda yetişmiş bir ilim adamı olarak Seyyid Kutup'un eserlerinde de toplumsal olayların incelenmesi tabiidir. Kutup'un ortaya koymuş olduğu fikirler, sosyal bütünleşme, değişme, modernleşme, siyaset ve aile konuları açısından incelenmiştir.

Kutup kâinatın işleyiş mekanizması olarak gördüğü İslam dininin prensiplerinin insanlık tarafından uygulanmamasını; Allah'a itaatsizlik olarak nitelendirmektedir. Ortaya çıkan toplumsal bunalımları kendi görüşüne delil olarak sunması dahası gelecekte insanlığı kötü bir felaketin beklediği düşüncesi olaylara duygusal yaklaşması olarak yorumlanabilir. Bu görüşüne destek olarak geçmişte helak olmuş kavimlerin durumunu gösteren Kutup, geçmişle günümüz arasındaki benzer olaylar karşısında insanlığın aynı davranışlar sergilediğini ifade etmektedir. Onun İslam'ın ilk muhatabı olan sahabe nesline benzer bir toplum oluşturma fikri "tevhit" ilkesi temelinde şekillenmektedir. Ona göre günümüz toplumlarının kendi kanun ve kuralları Allah'ın koymuş olduğu sistemden uzaktır. Kutup için bir toplumun medeniyet seviyesi Allah'a olan itaati ölçüsünde belli olmaktadır.

Ona göre İslam dininin toplumsal anlamda kuşatıcı bir rolünün olması onu bir bütün olarak uygulanmasını gerektirmektedir. İnsan hayatının bütün yönlerine hitap eden bu dini, bazı alanlarda saf dışı bırakmak kalıcı bir sosyal sistemin varlığını imkânsız kılmaktadır. Kutup, İslam ilkelerinin eksiksiz yerine getirilmesinin toplumsal sonuçlarını değerlendirirken her çağa hitap edebilecek evrensel mesajları sosyal sistemlerle ilişkilendirmektedir. Yahudi ve Hıristiyan toplumların kendi dinlerini yozlaştırıp sonunda beşeri bir ürüne dönüştürmesi Kutup'un ideallerine destek olarak görülebilmektedir. Allah'ın yeryüzünde halife olarak tayin ettiğı insanoğlunun aklının sınırlarını zorlayacak işlere kalkışması geleceğe dönük yaptırımlarla karşı karşıya kalmasına neden olmaktadır. Çalışmamızda Kutup'un Yahudi ve Hıristiyan toplum yapısını ideallerindeki İslam toplumuyla karşılaştırması da ele alınmaktadır.

Kutup açısından Müslüman bir toplumun fertlerinin toplumsal ilişkilerinde "Hâkimiyet" kavramını Allah'a has kıldığını gösteren davranışlar ortaya koyması gerekmektedir. Eğer bu kavramı Allah'ın şeriatına aykırı ya da bundan bağımsız kararlar alan bir yönetime atfetmeleri tıpkı İslam'dan nceki Cahiliye toplumunun özelliklerini sergilemiş olmaktadır. Kutup, insanın uzun vadeli toplumsal huzur ve güvene sahip bir toplum oluřturmasđ için fitratıyla uyumlu bir sisteme muhtaç olduğunu belirtmektedir. Çalışmada zellikle "Tevhit" kelimesine yüklediği anlamı insanın duygu ve düşünce dünyasıyla bağdaştırmaya çalışması ve bu kavramdan kopuşun getirdiği olumsuz sonuçlar toplumsal bağlamda incelenmektedir. İslam ve Cahiliye toplumu olarak vasıflandırdığı toplumsal tiplerin ortaya çıkış nedenleri ve özellikleri incelenirken bu sürecin sonunda medeni bir toplum olarak nitelediği İslam toplumunun oluşum aşamalarını ele alınmaktadır.

Allah'ın bütün insanları farklı özellikte yaratması bireylerin birbiriyle etkileşimi bakımından önem sağlamaktadır. Farklılıkları ayırışma olarak değerlendirmek insanın yaratılış amacına aykırı olmakta, toplumsal çatışmaya zemin hazırlamaktadır. Kültür, bir toplumun maddi manevi değerlerini temsil ederken kültürel bütünleşme toplumların dayanışmasını kolaylaştırmaktadır. Kutup inanç etrafında şekillenen bir toplumun İslam kültürünü oluşturmasıyla "mmet" bilincine sahip olacağını belirtmesi dinin sosyal bütünleşmeye katkısı olarak değerlendirilmektedir. Ensar ve Muhacir kardeşliğinin verdiği mesaj günümüzün ihtiyaı olan sosyal barışa vurgu yapmaktadır. İslam'ın bazı ibadetleri bu yönde teşvik etmesi toplumların kaynaşması açısından bir mana taşımaktadır.

İnsanın yapısıyla uyumlu bir hayat programının İslam dini içerisinde mevcut olması toplumsal değişim ve gelişime etki etmektedir. Hem dünya hem de ahiret hayatına yönelik bir gelişim söz konusu olduğunda ilahi emirlerin yerine getirildiği müddetçe sağlıklı bir toplumsal yapının varlığından söz edilebilir. Kutup, Kur'an'da toplumların okş nedenlerini ifade ederken ilahi sistemin dışına çıkılmasının insanlık için felakete sonuçlandığını belirtmektedir. Allah'ın kurmuş olduğu sistemin yine onun göstereceği yol haritasıyla uyumlu olabileceğini, beşerin toplumsal gelişim adına yaptđ sistemlerin sosyal okş hızlandırdđđı belirtmektedir. "Sünnetullah" kavramından bağımsız hareket etmenin etkileri bireysel ve toplumsal olarak olumsuz sonuçlanmaktadır.

İnsanlık Rönesans, Fransız İhtilali, Aydınlanma Çağı ve Sanayi Devrimi gibi yeni bir uygarlığı haber veren yeniliklerin değışken özelliğini hesaba katmayınca modernleşme adına insani değerlerini feda etmektedir. Kutup'un Batı Medeniyeti ve Çağdaş Uygarlık hayallerin ahlakî anlamda toplumları felakete sürüklediğini ifade etmektedir. İnsanlığın teknoloji ve bilimsel anlamda refah sağlamasına rağmen, manevî anlamda bir yıkıma yol açtığını, artık bilimin din, dininde bilimin yerini aldığı bir sürecin oluştuğunu belirtmektedir. Kutup, geleneksel değerlerini feda edip çağdaş Batı uygarlığının ürettiği fikirleri benimsemeye çalışan toplumların nasıl bir boşluk içerisinde kaldığını ve bu uygarlığın oluşturduğu sorunlara İslam'ın çare olup olamayacağı ele alınmaktadır.

İnsan yaşamında önemli bir yere sahip olan din ve siyaset konusu hem bireysel hem de toplumsal yaşamı etkileyebilme gücüne sahiptir. Kutup, göklerin ve yerin tek hâkimi olan Allah'ın temsilcileri olarak gördüğü iktidar sahiplerini, seçilme, halkın kendisine itaat etme vasfına layık olma şartları, kanun ve kural koyma bakımından değerlendirmektedir. Allah'ın, yönetim politikası olarak istişareye vurgu yapmasının sonuçlarını değerlendirmektedir. Müslüman bir toplumun oluşma düzenini, egemenliğinin dayanağını ve siyasi otorite kaynağını Kur'an ayetleri açısından değerlendirmektedir.

İslam dini toplumun temel direğini oluşturan aileye büyük önem vermektedir. Özellikle çocuğun ahlakî bakımdan gelişiminin ilk basamağı olan aile, dinin öğrenilip pratik ibadetlerinin gerçekleştiği yer olarak bilinmektedir. Seyyid Kutup toplumsal barış ekseninde değerlendirdiği aile düzeninde erkek ve kadının üzerine düşen görevlerin yerin getirilmesinin çocuk üzerindeki etkilerine vurgu yapmaktadır. Fertlerin meydana gelmesiyle oluşan toplumun sağlıklı yürüyebilmesi için iyi bir aile eğitiminden geçmesini belirtirken, bu eğitimin temelini de aile içi huzura bağlamaktadır. Aileyi bütün eğitim kurumlarının en üstünü olarak görmekte, evliliği de insanlığın korunması için zorunlu koşmaktadır.

Kutup, sosyal adaletin toplumda verimli işleyebilmesi için İslamî sistemin bir bütün olarak ele alınmasını istemektedir. İslam'ın prensiplerinden herhangi birini göz ardı edip yerine beşerin oluşturduğu kuralları uygulamaya koymak süreç içerisinde toplumsal adaletsizliğe neden olmaktadır. İslam'ın insan hayatını çevreleyen düzenlemeyi içeren sistemin farkında olan toplumlar ulûhiyet, kâinat, insan ve hayat hakkındaki bakış

açısının daha kolay anlayabilmektedir. Vicdan özgürlüğü, eşitlik ve sosyal dayanışma ilkeleri çerçevesinde sosyal adaletin temelini oluşturan Kutup, İslam'ın yönetim ve mali politikasıyla da toplumun güven ve dengeli bir yaşama sahip olabileceğinin ana hatlarını çizmektedir.

2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışma Seyyid Kutup'un din ve toplum bağlamında İslam'ın temel özellikleri, diğer ilahi dinler, sosyal bütünleşme, sosyal değişme, modernleşme, siyaset ve aile konuları dikkate alarak hazırlanmaktadır. Kutup'un büyük çoğunluğu Fî Zılâl - İl Kur'an adlı tefsirinden hareket edilerek bu konulara yapmış olduğu değerlendirmeler incelenmekte, din sosyolojisi alanına katkı sağlamak hedeflenmektedir. Her dönem toplumsal anlamda etkin bir rol oynayan bu konular Kutup'un bakış açısıyla betimlenmektedir. Kutup'un bir yelpazeyi andıran eserleri üzerinden çalışma yapmak bir hayli zor iş gibi görünmektedir. Bu çalışmada güncel anlamda da önemini koruyan konular üzerinden hareketle günümüz din sosyolojisi literatürüne de mütevazı katkılar sağlanmaya çalışılmaktadır.

Çağımızda toplumların en büyük sorunlarından olan adalet eksikliği anlayışı, toplumsal ayrışma, şiddet, ahlak sorunları, siyasetin kaynağı, modernleşme çabaları, sosyal değişme, gelişme ve sağlıklı aile oluşumu çalışmamızın önemini artırmaktadır. Seyyid Kutup'un içinde bulunduğu şartlardan bağımsız düşünemeyeceğimiz fikir dünyası bizlere yeni bir bakış açısı kazandırabilmektedir. Birey ve toplum açısından önem arz eden toplumsal ilişki ve kurumların din ile ilişkisine farklı bir boyut getirme amaçlanmaktadır. Kutup'un belli fikirler etrafında şekillendirmeye çalıştığı sosyolojik görüşü, beslendiği kaynaklarda dikkate alınarak betimlenmektedir.

Daha önceki çalışmalarda, Mevdudi ve Seyyid Kutub'a Göre Siyasi Ayetlerin Tefsiri (Takıyev, 2010), Seyyid Kutup'un Fî Zılâli'l- Kur'an adlı tefsirine din sosyolojisi açısından bir yaklaşım (Kaldırım, 2002), Teolojik Selefizmden Sosyolojik Selefizme dönüşüm: Muhammed b. Abdülvehhâb ve Seyyid Kutub Örneği (Kınık, 2005), Ebu'l-A'la el-Mevdudî ve Seyyid Kutub'a Göre Siyasal İçerikli Ayetlerin Tefsiri (Taghiyev, 2010), Seyyid Kutub'un İtikâdî Görüşleri (Pınar, 2015) ve Seyyid Kutub'un Eserlerinde Allah İnancı (Abukan, 2014) gibi tezlerde birçok bilimsel çalışma yapılmış olmasına rağmen, Kutup'un görüşlerinin din sosyolojisiyle ilişkisi yok denecek kadar az

görülmektedir. Yapılan çalışmalar genellikle siyasi ya da itikadî ağırlıklı bilgiler vermektedir.

Çalışmamızda Kutup'un yetişmiş olduğu ortam dikkate alınarak görüşleri, analizleri ve toplumla ilgili değer yargıları incelenmeye çalışılmaktadır. Onun kullanmış olduğu bazı kavramlar sosyolojiyle ilişkilendirilerek ortaya konulan düşünceler üzerinden din sosyolojisine katkı sağlanmaya gayret gösterilmektedir. Kutup metodolojisi çerçevesinde din olgusunun ele alış biçimi ve bundan hareketle toplumla ilgili görüşleri günümüz din sosyolojisiyle bağlantılı olarak açıklanmaya çalışılmaktadır.

3. Araştırmanın Yöntemi

Çalışmamızda tasvir metodu ve tekniği kullanılmıştır. Ayrıca yer yer karşılaştırma metoduna da müracaat edilmiştir. Bu doğrultuda Seyyid Kutup'un kendi kitapları ve hakkında yazılmış olan tez ve kitaplar üzerinden literatür taraması yapılarak incelemiş olduğumuz başlıklar ile ilgili bilgilere ulaşılmıştır. Kutup ile ilgili yapılmış olan tezlerden ulaşılabilenler incelenmiş olup bu tezlerde temas edilmeyen noktalar ve sosyolojik kavramlar ele alınmıştır. Bu konuda yazılmış olan makaleler yok denilecek kadar az olmakla birlikte makalelerde daha çok Kutup'un Kur'an'a yaklaşım tarzı incelenmiştir.

Kutup'un ideolojisi ve din sosyolojisiyle ilgili bazı kavram alanları hakkında toplanan bilgiler değerlendirilip açıklamalar da yapılmıştır. Kutup'un görüşlerini ele alırken çeviri kaynaklardan yararlanılmış olması çevirmenlerin orijinal eserlere sadık kalıp kalmamaları araştırmanın sınırlılıklarını oluşturmaktadır.

BÖLÜM 1: KAVRAM ALANI

1.1. Sosyolojik Açıdan Din ve Toplum

"Din gibi önemli bir olgunun bütün yönleriyle tanımlanması oldukça zordur. Bütün toplumları ilgilendiren bir olgu olarak din, belki de bunun en tipik örneklerinden birini oluşturur. Dini tanımlama girişiminde bulunan pek çok düşünür, genellikle, onun sadece bir yönünü vurgulamış, böylece birbirinden farklı çok sayıda din tanımı ortaya çıkmıştır. Bu farklılık, bir taraftan din olgusunun karmaşık doğasından, diğer taraftan ise bu tanımları ortaya atanların bireysel duygu, değer ve dünya görüşlerinin etkisi altında kalmalarından kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte bir kavram ya da olguyla ilgili tanımların, gerçeği, en azından bir yönüyle yansıtması beklenir. Bu açıdan bakıldığında doğru ya da yanlış tanım yoktur, gerçeğe az ya da çok yaklaşan tanım vardır." (Akyüz ve Çapcıoğlu, 2013:42).

Dinin sosyolojik açıdan genel tanımına göre sosyoloji, dini tasvir etmeyi, anlamayı, yorumlamayı; dinin toplumsal gerçekliğini; sosyal bir fenomen olarak dini, din ve toplum ilişkilerini, görüldüğü gibi, sosyolojik perspektiften, deneysel verilere dayanarak anlama ve yorumlamayı amaç edinmektedir. Fakat bunları yaparken sosyoloji, dini tamamen sosyal ve sosyolojik olana indirgememekte, dinin orijinal yapısını korumaktadır (Okumuş, 2014:87).

Din sosyolojisi alanında yapılan din tanımları genelde özsel (substantif) ve işlevsel (fonksiyonel) tanımlar olmak üzere iki kategoriye ayrılmaktadır. Dinin dar tanımları denilen özsel tanımlar, dinin ne olduğunu, geniş tanımlar denilen işlevsel tanımlar ise, dinin ne yaptığını tespit ve tasvir etmeye çalışmaktadır (Okumuş, 2014:89).

Özsel din tanımının en çok bilinen örneklerinden birisi Rudolf Otto'nundur. Ona göre din, "kutsal olanın yansıması"dır. Bu tanıma göre din bireyle yakından bağlantılıdır. Din, bireylerin zihnine yerleşip onun kutsal olanı yaşamayı ve bu sayede gerçek varlığını bulmayı gerçekleştirmektedir (Freyer, 2013:55). Otto'nun yaptığı tanım dini bireyleştirmeye götüren toplumsallaşmadan uzak bir tanım gibi gözükmektedir.

İşlevsel din tanımlarında genellikle dinin birey ve toplum üzerinde yerine getirdiği fonksiyonlar üzerinde durulmaktadır. Din eğer bir fonksiyona sahipse birey ve toplum için bir anlam taşımaktadır. Dini işlevsel olarak tanımlayan sosyologlardan birisi, Emile

Durkheim'dir. Durkheim'e göre din, "kutsal şeylerle ilgili inanç ve ibadetlerden oluşan, dokunulmaz ve yasak kabul edilen şeyler konusunda mensuplarını tek bir ahlaki/manevi topluluk halinde, Kilise adı verilen bir cemaat etrafında birleştiren bütüncül bir inanç ve ibadet sistemi" olarak tanımlar. John Wach'a göre din, kutsal varlıkla ilişki ve iman sahibi kişinin ilahi varlığa uygun davranış kazanması; Max Weber'e göre din, "aşkın, otonom bir güce katılma değil, insanı anlamlandırma ile ilgili bir eylemdir." (Akyüz ve Çapcıoğlu, 2013:44-45). Hem özsel hem de işlevsel din tanımlarına bakıldığında pozitif ve negatif tarafları olduğu ayrıca dinin hem ilahi hem de bireysel ve toplumsal ihtiyaçları karşıladığı görülmektedir. Din sosyolojisi açısından bütün bu tanımların dinin sosyolojik manasını anlamaya ve ortaya koymaya katkıda buldukları ölçüde anlamlı ve yararlı oldukları söylenebilir (Okumuş, 2014:93).

Dine sosyolojik bakışa gelince, o dini, o dine mensup bireyleri, toplumsal evren içinde etkileşim halindeki durumuyla ele almaktadır. Çünkü din, insan birlikteliğiyle yaşanan bir olgudur. Ayrıca sosyoloji, dine çok boyutlu yaklaşmayı, toplumsal gerçekliği ön planda tutmayı, aynı ve farklı din mensubu insanlara duyarlı, empatik ve sorumlu yaklaşmayı hedef edinmektedir (Okumuş, 2014:82-86).

Burada üzerinde duracağımız din temel olarak İslam'dır. İslam, itaat etmek, teslim olmak, barış içinde olmak gibi anlamlara gelmektedir. Terim anlamına göre İslam, "ilâhi iradeye uyma yolu"dur. İslam, kâinatın işleyiş mekanizmasıdır. Başka bir tanıma göre ise, Allah'ın tabii alandaki ilkelerini de tanımlayan, hüküm alanına ait, kendini buyruklarda gösteren ve insanın iradi olarak uyması istenen ilahi sistemdir (Aydın, 2014:281).

Din sosyolojisi açısından İslam'ın en önemli özelliklerinden birisi yüksek tipli ve tevhit özelliğine sahip olmasıdır. İslam, bütün insanlığa hitap eden bir dindir. Bu özelliğinin yanında Hıristiyanlık, Budizm gibi yüksek tipli din karakteri taşıyan dinlere nazaran İslam, tevhit özelliğiyle bu dinlerden ayrılmaktadır. İslam, toplumsal katları birleştiren, ilahi kaynaklı ve sınıflar üstü bir dönüşüm sağlayan bir dindir. İslam'ın bir başka özelliği ise, Din ve dünya işlerinin beraber götürülmesini tavsiye etmesidir. Bu bakımdan asketik gerilimi oldukça az bir dindir (Aydın, 2014:295).

Kur'an-ı Kerim'de din kelimesinin muhtelif ayetlerde (Kafirun: 1-6; Zümer: 11; Yunus: 104, Al-i İmran: 19, 73; Maide: 3; Bakara: 112) itaat, teslimiyet, ibadet, millet vs. gibi çeşitli manalarda kullanıldığı görülmektedir (Günay, 2012:213). Din kelimesi Kur'an-ı Kerim'de 92 yerde geçmektedir. Bu kelime geçtiği yerlerde genelde dört anlamda kullanılmaktadır.

1)Yüce bir kudrete teslim olma, itaat etme, boyun eğme

(Zümer: 11-12; Nahl: 52; Al-i İmran: 83; Mü'min: 64-65, Zümer: 2-3, Beyyine: 5 vd.)

2)Ahiret ve ceza günü

(Şuara: 92; Sad: 78; Fatiha: 4; Hicr: 35; Saffat: 20 vd.)

3) Hüküm, adet, şeriat ve kanun

Nur: 2; Yusuf: 76; Mü'min: 26; Şura: 13 vd.)

4)Tevhit anlamında

Dinin toplumlarda gerçekleştirdikleri belli sosyal işlevleri bulunmaktadır. Dinin bir inanç ve niyet unsuruyla hayatın tüm alanlarında yer alması, yönlendirici bir sebep ve motive edici güç olarak devreye girmesi en önemli işlevler olarak görülmektedir. Ayrıca din, bazı kurumların görevlerini pekiştirici görevi de görmektedir. Mesela, soyun sürdürülmesi ailesel bir işlev olmasına rağmen din bunu değer boyutunda teşvik etmektedir. Dinin sosyal hayatta toplumu kontrol etme ve denetleme, bütünleştirici olma, değerler arasında bir sınıflama yapma, kimlik ve kişilik oluşturma, bazı güncel sorunları çözümlenme gibi sosyal işlevleri de mevcuttur (Aydın, 2014:53-57).

Toplum, insanların belli bir amaç etrafında bir araya gelmesi olarak tanımlanmaktadır. Geçmiş dönemlerde insanlar daima birlikte yaşayan ve bir arada bulunan gruplar ve topluluklar halinde yaşadığı görülmektedir. İnsanın özünde yatan, topluluk içinde yaşama ihtiyacını göz ardı eden ve onu sadece maddi yönüyle ele alan görüşler hatalı olmaktadır. İnsanların amaçsız bir araya gelmeleri toplumsal nitelik taşımamaktadır. Toplumsal hayat, iki ya da daha fazla insanın bilinçli ve karşılıklı alışverişine dayanmaktadır. Buna göre her toplumun bir şekli, yapısı, yerleşmiş kültürü ve kuralları bulunmaktadır. Bu özelliklere sahip olmayan toplumlar çok kısa sürede yok olmaktadır. Toplumu oluşturan bireylerin devamlı değişmesinden dolayı toplumlar da sürekli

değişim halinde olmaktadır. Zaman faktörüne bağlı olarak toplumun şekli, yapısı ve gelenekleri de değişmektedir. Dolayısıyla toplumu sürekli değişim gösteren bir yapı olarak tanımlayabiliriz. Sosyoloji, toplumun ve toplumsal olayların, olguların ve süreçlerin bilimsel olarak incelemesini amaçlamaktadır (Günay, 2012:18-19).

1.2. Din ve Toplumun Karşılıklı İlişkileri

Dinlerin, tarih boyunca toplum hayatında çeşitli işlevlere sahip olduğu görülmüştür. Bir dinin toplumda hayat bulması için değer, inanç ve davranış tarzlarını uygulayacak uygun bir ortam bulması gerekir. Bu ortam arayışı, din ve toplumun kaynaşması için önemli bir hedefdir (Akyüz- Çapcıoğlu, 2013:47). Arkeolojik kalıntılara dayanılarak elde edilen kayıtlar, ilk toplumların mağara duvarlarında rastlanılan bulgulara göre dini sembol ve ayin izleri sunmaktadır. Devam eden süreçte din, çevremizde olanları algılama ve onlara tepki verme durumlarını etkiler (Kılıç, 2014:107-108).

Din ve toplum birbirini karşılıklı olarak etkilemektedir. Din ve ondan doğan toplulukların herhangi bir kültürel etkiden uzak yaşayamayacağı bir gerçektir. Din; hukuk, iktisadî düzen ve toplumun genel yapısıyla yakın bir ilişki içerisindedir. Bu ilişkide bir yandan toplum düzeninin din üzerinde etkileri görülürken diğer yandan dinin toplum yaşayışı ve diğer kültür alanları üzerindeki etkilerinden söz etmek mümkündür (Freyer, 2013:98).

John Wach, dinin toplumda üç aşamalı sistem halinde ortaya çıktığını ve "Dini Tecrübenin Şekilleri" adı altında topladığı evreleri şöyle sıralamıştır:

1-Dini tecrübenin teorik anlatımı (Akide)

2-Dini tecrübenin pratik anlatımı (İbadet)

3- Dini tecrübenin sosyolojik anlatımı (Cemaat, topluluk) (Günay, 2012:238).

Dini tecrübenin, duruma göre, toplumsal bütünleşmeye katkısının olmasının yanında toplumsal ihtilaflara da yol açmaktadır. Ancak Wach'ın da belirttiği gibi bütünleştirici rolü daha etkindir (Akyüz ve Çapcıoğlu, 2013:47).

Dinin ferdin işi mi yoksa toplumun işi mi sorusu hep tartışma konusu olmuştur. Şu bir gerçek ki sübjektif din ile objektif din arasındaki sıkı ilişkiden dolayı din sosyolojisi

araştırmalarında öncelikle dinin bireye olan etkilerinden hareket edip daha sonra topluma yayılma sürecine bakmak gerekmektedir (Günay, 2012:229).

Her din bir toplum içerisinde hayat bulup o toplumun üyelerini din bağıyla birbirine bağlayarak bir dini grup ve cemaat oluşturmaktadır. Din, karmaşık toplumsal sistemdeki inanç, değer, kurum ve ayinler aracılığıyla teşkilatlı bir toplumsal örgüt oluşturabilmektedir. Dini cemaat, grup ve topluluklar gibi ortak paydalarda din ve toplum yakın ilişkiler kurabilmektedir. Bunun sonucunda din, ferdin toplumsallaşmasını ve bu toplumun üyeleri arasında yakın ilişkiler kurmasını sağlamaktadır (Günay, 2012:252).

Dinin etkisi tabii gruplar üzerinde daha fazla görülmektedir. Aile, kabile, soy ve milletin oluşturduğu tabii birlikler, dinin etkisi sayesinde aralarında güçlü bağlar kurabilmektedir. Fakat belli bir amaç için bir araya gelen kuruluşlar üzerinde dinin etkisi pek fazla görülmemektedir. Her din kendi mensuplarının fikirlerinde yeni ufuklar açmaktadır. Bireyin din aracılığıyla kazandığı bu düşünce, bireyin toplum hayatındaki diğer alanlara karşı tavrını da etkilemektedir. Aile, eğitim, ekonomi ve devlet gibi kurumlara yaklaşımı dinin öngördüğü prensipleri dikkate alarak gerçekleşmektedir. Weber'e göre dinler inanç sistemleri temelinde bir ekonomik ve toplumsal ahlak yaratıp geliştirmektedir. Bu durum, dinin toplumsal yapı üzerinde belirgin rolü olduğuna işaret etmektedir. Din bireyin ve toplumun kültürüne de temas etmektedir. Din dünyevileşen kültür karşısında bireyi yozlaşmaktan kurtarıırken toplumunda çözülüp dağılmasına engel olmaktadır (Akyüz ve Çapcıoğlu, 2013:48-50).

Dinler güçlü oldukları zamanlarda toplumları değiştirmek için gayret göstermektedir. Çünkü bu dönemde dinlerin başında çok büyük dini güç ve etkinliklere sahip olan bir peygamber ya da din büyükleri bulunmaktadır. Kendilerine destek veren taraftarlarla birlikte dinin ilk yıllarında büyük toplumsal değişim ve dönüşümler yaşanmaktadır. Dinlerin toplum üzerinde etkileri azalmaya başlayınca insan ve toplumun zararlı alışkanlıklara eğilimi artmaktadır. Ayrıca dinlerin bu etkisinin azalmasıyla toplumu değiştirme gücü de yavaşlamaktadır. Artık toplum, dini değiştirmeye ve onun üzerinde hâkimiyet kurmaya başlamaktadır (Kılıç, 2014:109-110).

Din hem ortaya çıkışında hem de gelişiminde içinde bulunduğu toplumun yapısından etkilenmektedir. Dinin kutsal metinlerini ve uygulamalarını her dönem farklı yorumlanmaktadır. Ayrıca dinler farklı çevre şartları ve problemlere cevap verebilmek için sosyo-kültürel ortama uyum sağlamaktadır. Toplumun dini etkilemesi, o yapıya mensup bireylerin yaklaşımıyla farklılaşmaktadır. Dini, kültürün ve toplumun etkisine açık hale getiren etmenler bireylerdeki dindarlık eğiliminin kolektif hale gelmesi, pratik ibadetlerdeki toplumsal ihtiyaçlar ve diğer kültürlerle temas şeklinde görülmektedir (Bilgin, 2014:125-128).

Yeni bir din, hâlihazırdaki yapıları değiştirmeyi öneriyorsa mevcut durumdan beslenen sosyal kesimler din üzerinde baskı yapabilmektedir. Tarihteki birçok din ve dini gruplar, siyasi, ekonomik, kültürel vb. baskılara maruz kaldıkları için teorik, pratik ve sosyal yapılarını değiştirmek zorunda kalmıştır. Dinin yükselmesinde belli bir etkiye sahip olan sosyal sınıflar, kendi anlayışlarını dinin akide ve pratiklerine yansıtarak toplumsal bir etkileşime sebep olmaktadır. Ayrıca din ve devlet ilişkisine bakıldığında hem karşılıklı gelişme hem de laiklik olgusuna bağlı olarak devletin dine müdahalesi bakımından bir etkileşimden söz edilebilmektedir (Kılıç, 2014:111-112).

Toplumsal yapı ve kültür, dinden doğan grupları oluşum aşamalarından itibaren etkilemektedir. Meseleye ilkel toplumlar ve evrensel toplumlar açısından bakmak gerekmektedir. İlkel toplumlarda özellikle dini bayram ve ayinlerde toplumsal yapıların din üzerinde yöresel bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Çünkü burada dinler, içinde doğduğu toplumlar tarafından yaşatılmakta ve bu toplumların özelliğini taşımaktadır. Evrensel dinlerde de toplumsal yapının tamamen dini sebeplerle oluştuğu görülmektedir. Çünkü evrensel dinler belli bir ırka veya topluma değil, bütün insanlara hitap etmektedir. Bu dinlerin toplumları belli bir tabakadan gelmektedir (Akyüz ve Çapcıoğlu, 2013:51).

1.3. Din ve Sosyal Bütünleşme

"Birleşmek, kaynaşmak, birlik, ahenk ve denge içinde bulunmak, yekvücut olmak... gibi manalara gelen ve Batı dillerinde "integration"un karşılığı olan "bütünleşme" sosyolojide, toplumdaki küçük ya da alt gruplar, cemaatler, menfaat birlikleri, müesseseler gibi sosyal yapının çeşitli unsurları arasındaki tamamlama ve kaynaşma durumunu ifade etmektedir. Başka bir bakımdan sosyal bütünleşme, bir toplumu

meydana getiren fertlerin, farklı grupların ve daha geniş muhtelif ünitelerin karşılıklı bağımlılık ve ahenk içerisinde bir düzen teşkil edecek şekilde birleşmeleri sürecinden ibarettir. Bir başka açıdan da sosyal bütünleşme, bir toplum ve sosyal grup içinde hâkim olan kültürel değerlerin toplumu meydana getiren fertler tarafından alınarak, kendilerine mâl edilmesi ve böylece fertlerin toplumun sosyo-kültürel değerlerini kazanarak onunla uyumlu bir şekilde yaşama durumuna gelmeleri sürecini ifade etmektedir." (Günay, 2012:343).

Bütünleşme, özellikle fonksiyonalist sosyologlar tarafından üzerinde çok durulan bir kavramdır. Dinin çok önemli bir bütünleştirme aracı olduğunu belirten fonksiyonalist din sosyologları, istikrarın, düzenin ve işbirliğinin toplum üyeleri tarafından neyin iyi veya kötü olduğu hakkında varacakları genel bir anlaşmaya katkı sağladığı üzerinde hemfikirdir. Kavram, günümüzde biraz farklılaşarak, farklı etnik grupların, normların ve değerlerin kabul edilmesiyle düzenlenmiş ortak toplum hayata katılımını kolaylaştıran etmen olarak görülmektedir. Bu süreç, farklı etnik kimliklerin yok edilmesini gerektirmediği gibi, etnik kimliğin toplumun ortak faaliyetleri, değerleri ve hedeflerine bağlılığını da kısıtlamamaktadır (Kirman, 2011:60).

Sosyal bütünleşme insanların topluluk yaşamından kaynaklanan bazı gereksinimlerini karşılamaktadır. Bunların başında insanların birbirinin zararından emin olma ve güven ihtiyacı gelmektedir. Sosyal bütünleşme bu işleviyle sosyal sapmaların, suç ve suiistimallerin önüne geçmeye çalışmaktadır. Bireyler sosyal sorumluluklarını yerine getirdikçe bütünlük ve istikrarın muhafazası kolaylaşmaktadır (Çelik, 2014:168).

Bütünleştirme süreçlerine aynı zamanda sosyalleştirme süreçlerini de ifade etmektedir. Sosyalleştirme, toplum ile bütünleşmesini sağlamak için ferde, hedefli ve amaçlı, dış ve iç davranış örneklerinin aktarılmasını sağlayan, belli şahıslar arasındaki etkileşim sürecini ifade etmektedir. Bu süreçte fert, içinde bulunduğu toplum ve kültürün kurallarını öğrenerek o toplum ve kültürde kendisine düşen rolleri yerine getirmesini sağlayacak bilgi, görgü, beceri ve alışkanlıklara sahip olmaktadır. Böylece fert belli bir toplumun sosyo- kültürel kurallarını benimsemesiyle o toplumla bütünleşmesi yani sosyalleşmesi gerçekleşmiş olmaktadır (Arslantürk ve Akyüz, 2015:336).

Sosyal bütünlemeyi etkileyen çeşitli faktörler bulunmaktadır. Üyelerin sayısı, mekân, homojenlik, sosyal hareketlilik, liderlik ve disiplinlilik gibi faktörler toplumun bütünleşmesine etki eden ana unsurlar olarak görülmektedir. Bir toplumu oluşturan bireylerin davranışlarının, o toplumun normlarıyla ahenkli bir şekilde koordine edilmesi sonucu ortaya çıkan bütünleşmeye "normatif bütünleşme", bireylerin toplumda yer ettikleri mevkiler ve oynadıkları roller itibarıyla birbirlerini karşılıklı tamamlamaları "fonksiyonel bütünleşme"yi ifade etmektedir (Günay, 2012:344-345).

Bir mana etrafında bütünleşme tipi, en mükemmel bütünleşme şekli olarak görülmektedir. Bu bir fonksiyon olarak bütünleşmenin ötesinde et ile kemiğin bütünleşmesi gibi bir durumu ifade etmektedir. Bireylerin ruh ve kalp ile bütünleşmeye katılması mananın anlamını daha da artırmaktadır. Bir mana etrafında bütünleşme tipine dinin çok büyük katkısı bulunmaktadır (Kılıç, 2014:123).

Dinler, özellikle, İslam dini, mensubu olduğu toplumlarda birleştirici ve bütünleştirici vasıflarla topluma rehber olmuştur. İslam insanlara tebliğ edildiğinden beri bünyesinde barındırdığı yapıcı/onarıcı vasıflarla toplumların belli amaçlar etrafında huzurlu olmalarını sağlamıştır. Kur'an-ı Kerim'in ortaya koyduğu esaslar bu şuurun oluşmasında kilit rol oynamıştır. Davası "*Tevhit*" olan İslam dininin çeşitli yaşam şekilleri, inançları, kültür ve ırkları evrensel daveti etrafında toplayarak manevi ve sosyo- kültürel birlik oluşturmuştur. İslam'ın, davetini herhangi bir millete veya çevreye değil, bütün insanlığa yapması sosyal bütünleşmeyi hedeflediğini göstermektedir. Kur'an-ı Kerim'in insanlara "*Ey insanlar*" veya "*Ey inananlar*" şeklinde hitabı bütün müminleri "*din kardeşliği*" etrafında toplamayı hedeflediğini ve inananlar arasında ırk bakımından hiçbir üstünlüğün olmadığını vurguladığı görülmektedir. İslam'ın pratik kısmını oluşturan namaz, zekât, oruç, kurban gibi ibadetler toplumsal kaynaşmayı sağlayan yapıcı unsurlar olarak bilinmektedir (Günay, 2012:350-351).

Bütünleşme konusunun sosyolojik önemi modernleşme süreciyle birlikte başlamaktadır. Modernleşme süreci, geleneksel ilişki, değer ve kurumların sarsıntılar yaşamasına neden olmaktadır. Bu süreçle toplum hayatında meydana gelen hızlı değişimler, sosyal bütünlüğün geleneksel bağlarını zayıflatarak çatışma ve krizlere yol açmaktadır (Çelik, 2014:168). Bazı sosyal bilimciler dinin de bu modernleşme sürecinde etkisinin azalacağını savunmaktadır. Fakat geleneksel din, modern toplumlarda birçok sarsıntı

geçirse de bir şekilde yaşamaya devam etmektedir (Kılıç, 2014:126). Günümüzde din, toplumsal kriz ve sarsıntılarda bütünleşme işlevini gören en önemli kurum olarak görülmektedir. Bireylere sosyal sorumluluk duygusu aşılıyarak ortaya çıkabilecek olumsuzluklara karşı önlem almada önemli rol üstlenmektedir.

Dinin doğal, fiziksel ve ahlaki kötülükleri ya da bazı şanslı durumları açıklama ve çözümleme tarzı olarak teodiseler, düzene yönelik olumsuzluklar, tehditler ve risklere karşı da bütünleştirici işlevi ortaya koyabilmektedir. Dini yorum ve meşrulaştırma, toplumdaki eşitsizlikleri ve düzensizlikleri mantıklı bir temele oturtarak, toplumda meydana gelebilecek çatışma ve karmaşa durumlarını önleme işlevi görmektedir. Teodise, düzensiz, anlamsız ve tehlikeli görünen olayların mevcut sosyal düzenle bütünleşmesini sağlamaktadır (Çelik, 2014:172-13).

Günümüzde insanlar arasında sosyal farklılaşmanın giderek artması İslam'ın bütünleştirici unsurlarının önemini ve daha fazla dikkate alınması gerektiğini göstermektedir. Gelişen kitle iletişim araçlarının insan hayatına getirdiği kolaylıklarla beraber insanı toplumdan soyutlama ve yalnızlığa itme gibi olumsuz etkileri de olduğu görülmektedir. Toplumsal mekanizmanın önemli bir parçası olan İslam dininin, insanın manevi boşluğunu doldurabilecek unsurları bünyesinde barındırdığı unutulmamalıdır.

1.4. Din ve Sosyal Değişme

Değişme, kültür ve toplumun doğasında vardır. Toplumun merkezinde yer alan insan; doğum, olgunlaşma, yaşlanma ve ölüm gibi evrensel gerçeklerle karşı karşıya kalmaktadır. Kültürün değişmesine mutlak etki eden davranış, kendini meydana getiren kişilerden daha uzun ömürlü olmasına rağmen çeşitli değişim faktörlerinin konusu olmaktadır (Fichter, 1996:116). Değişme kısaca, önceki bir durum veya varoluş tarzındaki çeşitlenmeleri ifade etmektedir. Bu çeşitlenmelerin temelinde her zaman bir şeyler bulunduğu için değişen nesne kendinden önceki tarzların bileşimini temsil etmektedir. Sosyal değişme ise, bir toplumun sosyal örgütlenmesindeki değişikliğe denir. Başka bir tanıma göre de sosyal değişme genellikle, sosyal davranış ya da bazı büyük sosyal sistemlerde meydana gelen önemli değişimleri ifade eder. Küçük gruplardaki küçük değişimler sosyal değişme olarak görülmemektedir. Sosyal değişme, aile, din ve ekonomi gibi kurumsallaşmış yapılardaki meydana gelen değişmeyi ifade etmektedir (Kılıç, 2014:129). Toplumsal değişme, bir toplum içinde gözlenebilen,

toplumun yapısını geçici değil, sürekli ve köklü bir biçimde etkileyen fenomendir (Okumuş, 2014:135).

Aile örgütlenmesi, dinsel davranışlar, insanlar tarafından benimsenen değerler ve kullanılan teknolojiadaki değişimler, toplumun yapısında temel ve geniş bir anlam ifade ettiği için sosyal değişme kapsamına girmektedir. Sosyal değişme, toplumsal kurumların belirlediği ilişkilerden meydana gelen yapılardaki değişmelere bağlıdır. İlişkilerin değişmesine neden olan tetikleyici unsur toplumsal aktörlerin davranış değişimleri olarak görülmektedir. Toplumlara değişmeye iten birçok faktör bulunmaktadır. Bu faktörler başta fizikî çevre olmak üzere, demografik, coğrafi, psikolojik, eğitim faktörleri, sosyal temaslar, bilimsel ve teknik gelişmeler olarak sıralanmaktadır. Sosyal değişme bu faktörlerden birisiyle meydana gelebileceği gibi birden fazla faktöre de bağlı olmaktadır. Ayrıca toplumlar bu faktörlere bağlı olarak moda, tekâmül (gelişim), inkılap, ihtilal, Rönesans, Reform gibi yollarla da değişmektedir (Bkz. Kılıç, 2014:129-136).

Sosyolojik açıdan toplum "*statik*" ve "*dinamik*" olmak üzere iki açıdan incelenmektedir. *Statik yaklaşım*'da toplumun durgun ve hareketsizliğine etki eden etmenler, *Dinamik yaklaşım*'da toplumda meydana gelen değişimler ve toplumun hareketi incelenmektedir. Aslında toplumu hareketsiz kabul etmek doğru bir yaklaşım olarak görülmemektedir. Çünkü her toplum az ya da çok bir değişim geçirmektedir. Toplum bir insan tarihi olarak tanımlandığı için insanların zaman içinde değişmesi toplumu da etkilemektedir (Günay, 2012:357-358).

Toplum içinde görülen her değişiklik sosyal değişme olarak değerlendirilmemektedir. Sosyal değişimin olabilmesi için sistemi meydana getiren yapıların ve işleyişin değişmesi gerekmektedir ve zaman bakımından bir insanın ömrü boyunca gözleyebileceği sürede ve mekân bakımından sınırlı alandaki değişimleri ifade etmektedir. Ayrıca Sosyal değişme, toplumun tamamını ya da önemli bir bölümünü ilgilendiren değişimdir. Bir veya birkaç kişide meydana gelen, sistemin yapı ve işleyişine pek katkısı olmayan değişimler sosyal değişme olarak kabul edilmemektedir. Sosyal değişimin bir diğer önemli özelliği de toplumu geçici olarak değil, sürekli ve köklü bir şekilde etkilemesidir (Günay, 2012:361-363).

Birbiriyle yakın bağıları olan sosyal değişme ve sosyal gelişme, gerek sosyolojinin gerekse din sosyolojisinin önemli konuları arasına girmektedir. Din ile sosyal değişme ve gelişme arasında karşılıklı ilişkiler vardır. Bazı dönemlerde dinin sosyal değişme ve gelişme üzerinde itici güç olduğu görülmektedir. Bazı dönemlerde de dinin, kendi karakterinden mi yoksa değişik faktörlerin din adı altında yaptıklarından mı kaynaklandığı tartışma konusu olan değişme ve gelişmeyi engelleyici yönünün bulunduğu fikirleri ortaya çıkmaktadır (Kılıç, 2014:128).

Sosyal değişim kuramları, bu değişimin belli ölçülerde düzenli bir şekilde sürdüğünü kabul etmektedir. Eski Yunan ve Roma'dan bu yana değişim konusunda Batı düşüncesine egemen olan üç temel yaklaşım bulunmaktadır. Birbirini izleyen bu yaklaşımlar: 1) *Gerileme, yozlaşma*, 2) Gelişme ve gerilemenin iç içe olduğu *çevrimsel süreç*, 3) *Sürekli gelişim*'dir. Sürekli gelişim düşüncesi 18. yüzyıldan itibaren etkili olmaya başlamış, 19. yüzyılda daha da yaygın hale gelmiştir. Amerikan ve Fransız devrimlerinin getirdiği demokrasi ve insan hakları kazanımlarının Avrupa'yı çok büyük oranda etkilemesi sosyal gelişme kuramlarının açıklama gerekliliğini doğurmuştur. Bu konuda sosyal değişimi Auguste Comte insan bilgisinin gelişmesine bağlı olarak toplumların ilerlemesi, Herbert Spencer nüfusun artışı ve yapısal farklılaşmayı, Karl Marx ise sınıfların mücadelelerinden kaynaklanan bir değişim olarak görmüştür (Subaşı, 2014:173).

Ani değişme, toplumu sarsıntıya uğratan hususlardan biri olarak görülmektedir. Topluma zarar verebilecek değişimler karşısında din, insana bir direnç ve dayanma gücü vermektedir. Din, sosyal gelişmenin sağlıklı bir şekilde gerçekleşmesi için toplumun bir mana etrafında bütünleşmesini sağlamaktadır (Coşkun, 2004:181). Toplumun değişmesiyle sonuçlanan olaylara bakıldığında dini hareketlerin etrafında bir insan hareketinin varlığı söz konusu olmaktadır. Din ile değişme arasında bizzat dinin kendi varlığından ortaya çıkan gelişmeyi tetikleyici unsurlar görülmektedir (Sezen, 1993:89).

İnançlar, bağlılıklar ve dini uygulamalar toplumsal yapılanmanın bileşenleri olarak kabul edildiğinden din, sosyal gelişmenin hızını ve yönünü belirlemede etkin rol oynamaktadır. Din, toplum ile ilişkisinden dolayı meydana gelen değişimlerden etkilenmektedir. Toplumda, dinî düşüncelerden etkilenerek yeniden yapılanma sürecine

girmektedir. Dinler, yeni bir toplumsal düzen kurma ve bunu aşkın bir varlık etrafında şekillendirme amacı taşımaktadır. Bu amaç toplumsal yapının yeniden inşa edilmesi ya da var olan yapının iyileştirilmesine çalışılması şeklinde dini hayatın devamlılığını sağlayan bir ortamın varlığı için olabilmektedir (Subaşı, 2004:176-177). Dinler, sosyal değişimin etkilerini kırıp engellediği gibi onların hızlarını da yavaşlatabilmektedir. Sosyal değişimin olumlu ya da olumsuz getirileri hakkında toplumu yönlendirme görevi görmektedir. Din ve sosyal değişim birbirini etkileyen fonksiyonlara sahiptir. Barındırdığı özelliklere göre bazen çatışmacı bazen de birbirini tamamlayan unsurlar olarak değerlendirilmektedir.

İnsan topluluğunun olduğu her yerde din hep var olmuştur. Din, bulunduğu toplumlarda bazı müesseselere tesir etmiş ve sosyal fonksiyonunu yerine getirmiştir. Bu etki bazen kurumların gelişmesine yardım etmek bazen de onlarla çatışmak şeklinde olmuştur (Sezen, 1993:150). Din ve toplumun karşılıklı ilişkilerinden yola çıkarak dinin toplumsal bir olayı ifade eden sosyal değişim üzerinde etkileyici bir rol oynadığını belirtmek gerekmektedir. Bu bağlamda din, negatif ve pozitif açıdan etki etmektedir.

Öncelikle din muhafazakar yapısından dolayı her çeşit değer, norm ve sosyo-kültürel yapı değişimlerine karşı direnci tabiatında taşıyor görünmektedir (Sezen, 1993:90). Hemen her din orijinalliğini koruma isteğindedir ve kendini tarihten soyutlayarak her çeşit değişimden uzak kalma çabası bu özelliğini ön plana çıkarmaktadır. Ancak bu durum, dinlerin sosyal değişimi inkar ettiği anlamı taşımamalıdır. Onun bu çabası dinin enerjisini kaybetmeme, orijinal özelliğini koruma gayreti olarak değerlendirilmelidir. Dinler, sosyal değişimi bir çeşit gerileme bozulma olarak görmekte, dinin özünden kopan toplumsal gurupların ortaya çıkması olarak anlamaktadır. Bu bakımdan dinlerin sistemleri, değişime dirençli inançlara ve kutsal birikime sahip oldukları, ayırt edici vasıfları barındıran bu özellikleri kaybetme korkusu yatmaktadır (Günay, 2012:369-370).

Dinin sosyal değişimi pozitif yönde etkileri olduğu görüşünü belirtenler arasında Max Weber'i zikretmek gerekmektedir. Weber, dinin sosyal değişimdeki rolünü tanımlarken toplumdaki dini önderlerden hareket etmektedir. O "*peygamber*" ve "*rahip*" tipleri üzerinde durmaktadır. Ona göre, "*rahip*" yerleşmiş bir sistemin parçası olup toplum üzerinde hiçbir yaratıcı fonksiyona sahip değildir. Fakat "*peygamber*" ilahi

tecrübesiyle yerleşmiş alışkanlıklara karşı başarılı olursa toplum üzerinde köklü değişiklikler yapabilmektedir. Weber "*karizma*" olarak tanımladığı "*peygamber*"in reformcu ve devrimci niteliklere sahip olduğunu söylemektedir (Günay, 2012:372-373).

Dinin, tarih boyunca orijinalliğine bağlılık itibariyle ne kadar muhafazakâr bir özellik taşırsa taşıсын, toplumda ortaya çıkan değişikliklerden etkilendiği görülmektedir. Toplumların yönetimden iktisada, köy yaşamından şehir yaşamına ve kültürden medeniyete bütün değişimlerinden dinlerin de etkilendiği bir gerçektir. Birden çok insanı etkileyen toplumsal değişimler, dinleri olumlu ya da olumsuz bir şekilde etkilenmektedir (Günay, 2012:375).

Sosyal değişimin inançlar, yerleşik dini yapılar, kurumlar ve uygulamalar üzerindeki etkileri dinin özünden uzaklaşılacağı endişesiyle dini cemaat ve grupların kendi aralarında çatışmalarına da sebep olmaktadır. Dinin özünü yitirmeye başladığı toplumlarda aynı ve farklı dine mensup cemaat, grup, akım ve mezhepler arasında çatışmalar geçmişten günümüze hala görülmektedir (Günay, 2012:378).

1.5. Din ve Modernleşme

"Eski Türkçede "*asri*" ve "*muasır*" gibi iki ayrı kelime halinde, bugün Türkçemizde "*çağdaş*" kelimesi karşılığı olarak kullanılan modern kelimesine Batı dillerindeki karşılıkları arasında "*modern*", "*contemporary*" Fransızca'daki "*mondaine*" ve İngilizce'deki "*mundane*" sayılabilir. Çeşitli anlamlar atfedilse de bu kavramın yaygın olarak, şimdiki zamana ait ve uygun olan, yeni ve toplumlar arasında en fazla gelişmiş olanların temsil ettiği bilgi, teknik ve zihniyet düzeyine ifade etmek üzere kullanıldığı bilinmektedir. Bu kavram ile ilişkili ya da onun karşılığı olarak kullanılan *asri*, *muasır*, *çağdaş*, *çağcıl*, *çağdaşlaşma*, *muasırlaşma*, *modern*, *modernite*, *modernleşme* gibi kavramlar, birbirlerinin yerine kullanılmaktadır." (Gürsoy, 2013:404).

Modernlik on altıncı yüzyıldaki Batı emperyalizmiyle, on yedinci İngiltere, Hollanda ve Fransa'nın kuzeyinde kapitalizmin hâkimiyetiyle, aynı yüzyılda doğa bilimleri il ilgili yeni araştırma yöntemlerinin geliştirilmesiyle ve Reform'u takip eden dönemlerde Kuzey Avrupa'da kalvinizmden esinlenen tutum ve uygulamaların kurumsallaşmasıyla ifade edilmektedir. On dokuzuncu yüzyılda modernleşme süreçleri ailenin akrabalıktan, ev işlerinin ekonomiden ayrılmasında ve anneliğin kurumsal bir nitelik kazanmasında

görülebilmektedir. Bazı araştırmacılar modernleşmeyi, akılcı düşünce biçiminin doğuşuyla ilişkilendirirken bazıları da akıl ile romantizm arasındaki gerilimden doğduğunu ifade etmektedir (Arslantürk ve Akyüz, 2015:360-361).

Modern toplum, modern değerlerin yaşandığı toplumu ifade etmektedir. Modernlik günümüzde daha çok eskinin dışlanması ve yeninin el üstünde tutulması şeklinde görülmektedir. Modernizm kendi dışındaki toplumsal yapıları gelenek ve öteki olarak nitelediği için bu yapılara yönelik köklü bir dönüşüm projesini ifade etmektedir. Diğer toplumlardan üstün olduğu anlayışı ortaya çıkınca geleneksel ve öteki toplumlara kendine dönüştürme hedefi gütmektedir. Bu dönüştürme hedefleri arasında şüphesiz din kurumu da bulunmaktadır. Çünkü din, karakter itibarıyla gelenekseli temsil etmektedir. İnsanı ve toplumu kendi geleneksel yapısıyla beslemektedir. Fakat dinler, sadece gelenekselden ibaret değildir ve onların modern hayata dair belli görüşleri bulunmaktadır. Ama durum böyle olsa da dinlerin gelenekle bağlantısı bulunduğu için çağdaşlığı yansıtmamaktadır. Dinlerin modern hayata dair görüşlerinin çağa hitap edebilmesi için modern teoriye uygun hale getirilmesi gerekmektedir. Bu durum dinlerin modern değerlere dönüştürülmesinden başka bir şey değildir (Kılıç, 2014:154-155).

Modern toplumlarda üretim hızı yüksek düzeyde olduğu için geleneksel toplumların aksine aile çoğunlukla tüketici konumundadır. Modern toplumlarda aile, akrabalık ve yaş grupları gibi unsurlar varlıklarını sürdürmekle birlikte eski fonksiyonlarının bir kısmını kaybetmiş ve yeni fonksiyon yüklenmiş görünmektedir. Bu toplumların sosyal organizasyon içinde akrabalığın yerini uzmanlaşmış ekonomik, siyasi, hukuki örgütler almaktadır (Arslantürk ve Akyüz, 2015:353).

Modernizm, dinin egemen olduğu geleneksel yaşam üzerindeki etkisi, aklın önceliği, bilim ve teknoloji, özgürlük isteği, kitlelerin ortaya çıkışı, küreselleşme, ekonominin gelişimi ve toplumsal kurumların işlevsel farklılaşması gibi birtakım ayırt edici özellikler olarak görülmektedir. Reptsat'ın dini değişim manasına geldiği yönündeki görüşlerini destekler nitelikte Alain Touraine, Tanrı'nın toplumun merkezindeki yerini bilimin aldığı ve dini inançlara özel yaşam alanlarında yer verildiğini dile getirmektedir (Özay, 2007:103). Modernleşme uzunca bir süre din karşıtı söylemler için kullanılmıştır. Modernleşme yanlıları, din kurumunu da içine alan, bu yolda engel

gördükleri her yapıyı reddetmekten çekinmemiştir. Geleneksel zihniyet yapıları, örf, âdet ve din modernleşmenin karşısında yer alan birer yapı olarak görülmüştür (Subaşı, 2014:218).

Dinler, öteki bir dünyayı ve zamanı temsil ettiklerinden anı yaşama hedefinde olan modern hayat için kendini dönüştürmediği sürece pek bir anlam ifade etmemektedir. Çünkü modernizme göre dinlerin en makbul olanı kendi değerlerine en yakın olanıdır. Modernizm için dinlerin orijinal olmasının aksine en modern olması temel hedef olarak görülmektedir. Modernizmin bu tavrı, bütün dinleri modernleştirmeye cesaretlendirmek olarak yorumlanabilir. Modern toplumun temel özelliklerinden birisi "öteki" üzerinde kurduğu maddi ve manevi baskılardır. Tarih boyunca dinler, genellikle bu modernleştirici baskılar karşısında ayakta kalmakta zorlanmıştır. Her yeni din, modern hayata bir cevap ve her modernleşme hareketi de geleneksel olanı değiştirmeye yönelik bir hamle gibi değerlendirilebilir. Geçmişte modern olanla geleneksel olanın denge ve uyum içerisinde olduğu dönemlerde olmuştur. Peygamberler, din kurucuları ve dini önderlerin modern hayatla geleneksel hayat arasında farklı ilişkiler oluşturduğu görülmüştür. Modern hayatla geleneksel din arasındaki ilişki değerlerin uyuma zorluğundan kaynaklanan sebeplerden dolayı dönüştürülme olayı zor bir durum gibi görülmektedir. Bazı din sosyologları, geleneksel dinlerin modern hayatta kendi varlığını korumasının en isabetli tutum olduğu görüşünü benimsemektedir (Kılıç, 2014:156-158).

Modernizmin insanı merkeze alan faaliyetlerinin yanında İslam'ın aşkın bir din olduğu gerçeği ortada durmaktadır. Tipik bir Müslüman, modernizmle İslam arasında ilişki kurulmasını genellikle uygun görmemektedir. Bu sebeple modernleşmeyle iç içe geçmiş ana temaların İslam ile ilişkilendirilmesi çoğu zaman sorun yaratmaktadır. İslam'ın modernleşmesine ilişkin yapılan önerilere şiddetle karşı çıkmaktadır. Çünkü dini modernleştirmekten dindışı bir dünyanın ortaya çıkması ve bunun topluma dayatılması anlaşılmaktadır. Bunların yanında İslam'ın büsbütün modernleşmeye karşı olduğunu söyleyemeyiz. Osmanlı modernistleri, İslam'ın ilerlemeci yönlerini ön plana çıkarıp dinsiz bir modernleşirmenin imkânsızlığını ortaya koymaya çalışmıştır. Yapılan bu yenilik çabalarının sonucunda İslam, bir din olarak modernleşmeyi tamamlayan ve onu dinselleştiren bir unsur olarak karşımıza çıkmıştır. Osmanlı modernleşmesi, kendi değerlerinden kopmadan yapılan bir modernleşme hareketini ümmetin kurtuluşu

saymıştır. Öyle ki, Batı'nın biliminden faydalanılması ve ahlaki konularda İslam'dan taviz verilmemesi fikrine vurgu yapılmıştır (Subaşı, 2014:217-219).

1.6. Din ve Siyaset

Siyaset, bir toplumu yönetme işiyle ilgili her türlü faaliyet ve düzenlemeleri içeren toplumsal bir kurumu ifade etmektedir. Köken itibariyle şehir devletinin yönetimi anlamına gelen Yunanca "politics" kelimesine dayandırılmaktadır. Genel anlamda siyaset toplumsal ilişkiler oluşturma ve karar alma için güç, statü veya nüfuz kullanmayı gerektiren çok geniş süreçleri kapsamaktadır. Önceleri devletin kuruluş ve işleyişini inceleyen siyaset bilimi, yeni anlayışa göre yöneten ile yönetilen arasında meydana gelen ilişkileri ve bunların kurumsallaşmasına yoğunlaşmaktadır (Kirman, 2011:288).

İnsan bireysel ve toplumsal yönere sahip bir organizmayı oluşturmaktadır. İnsan doğası gereği dinle sıkı bir ilişkide olduğu gibi yine aynı şekilde toplu halde yaşamak zorundadır. Din bireyin psikolojik ve sosyal yönlerine etki ederken sosyal bir örgütlenme olan devlet ile de yakın ve karmaşık ilişkiler içerisinde olmaktadır. İnananların, dinden aldıkları buyrukları toplumun bütün alanlarında ortaya koymak isterken ister istemez devlet ile de yakın ilişki içerisinde olmaktadır (Okumuş, 2014:200-202).

Geçmişten bugüne din ve siyaset arasındaki ilişki toplumdan topluma ya da aynı toplumda farklı dönemlerde farklı bir ilişki içerisinde olmuştur. İçinde yaşadığı toplumu ve dünyayı şekillendirme gayreti içerisinde olan insan, oluşturduğu fikirleri, özelde devlet ile ilgili olan, meşru bir zemine dayandırmak için toplumun bağlı bulunduğu dine başvurmuştur. İnsana ve diğer varlıklara, hayata dair belli bir tutum takınma gayretinde olan dinin, insanın fikir ve davranış dünyasını ahlaki anlamda yönlendirici olması, din ile siyasetin yakın ilişki içerisinde olmasına yol açmıştır (Arabacı, 2015:353-354).

İslam dininin gerek Peygamber'in başında bulunduğu Medine toplum düzeninde gerekse Halife dönemlerinde siyasetle iç içe olduğu görülmüştür. İslam Peygamberi'nin kendi döneminde Medine'de kurulan toplum düzeninin başına geçtiği ve daha sonraki dönemlerde halifelerin bir şekilde devletin başında yer almaları dinin devlet ile açık bir birlikteliğini ortaya koymuştur (Okumuş, 2014:208-209).

Din ve siyasetin bu denli iç içe olması tarih boyunca çeşitli devlet modellerini ortaya çıkarmıştır. Meşruiyetini temelde dinden alan devlet dört tip olarak karşımıza çıkmaktadır. Birincisi din ve dünya işlerinin bir olduğu, tevhit esasına dayalı din ile yönetimin bir olduğu devlet, ikincisi dine tâbi devlet, üçüncüsü dinin yönetime bağlı olduğu devlet, dördüncüsü siyasetin dinden ayrıldığı laik devlet şeklinde tabir edilmektedir (Okumuş, 2014:214-217).

Dinin devlete egemen olması teokrasi olarak karşımıza çıkmaktadır. Genelde bu kavram, devletin, en üst noktasındaki liderlerin veya yöneten bir grubun kutsal kabul edildiği veya güncel hayatta Tanrıya nispet edilen bir hukukun yönetimde geçerli sayıldığı siyasal sistem anlamına gelmektedir (Aydın, 2014:197). Siyasetin dine karıştırılmadığı devlet, modern ve postmodern devletlerin önemli bir özelliğini ifade eden laiklik olgusu olarak karşımıza çıkmaktadır. Çok çeşitli şekillerde tanımlansa da genellikle laiklik, dinin kurumsal alanda siyaset ve devlet işlerine karıştırılmadığı, toplumda var olan din, dini grup ve dini kurumlara eşit mesafede bulunduğu siyasal sistem olarak tarif edilmektedir. Fakat laiklik adı altında yapılan uygulamaların egemen olduğu sistemlerde bazen dine müdahale edildiği bazen de toplumun yaşadığı dinden belli yararlar sağlandığı görülmektedir (Okumuş, 2014:217-218).

Din ve siyasetin ortak öznesinin insan olması ve bu kurumların toplumu şekillendirme ve toplumsal alanda yapıcı fikirler ortaya koymada insanı yönlendirmeyi temel amaç edinmesi ortak noktalarını oluşturduğu görülmektedir. Din ile siyaset ayrılmaz bir bütün olarak görülse de diğer taraftan siyasetin bir kurumu olan devletin işin içine girmesiyle laiklik fikri ön plana çıkmaktadır. Laiklik fikrini savunanlara göre din ile siyasetin iç içe olması din ve inanç bakımından çoğunluğu elinde bulduran düşüncelerin iktidar gücünü eline alarak inanç bakımından azınlık durumunda olanların adaletsiz ve haksız uygulamalarla karşı karşıya kalmasına neden olabilmektedir. Bunun için iktidar gücünü elinde bulduranların inanç ve düşüncelerini genele yaymamaya dikkat etmeleri gerekmektedir (Arabacı, 2015:355). Batıda Hıristiyanlık temelinde başlayan din-devlet ilişkilerinde din ve devlet birlikteliğini ifade eden teokrasi ile ayrımını ifade eden laiklik sınıflamaları ortaya çıkmıştır.

İslam dininin Kur'an bağlamında şekillendirdiği din-devlet ilişkilerine bakıldığında belli bir siyasi model önermediği üzerinde görüşler bulunmaktadır. Kur'an siyasi bir model

önermemesine rağmen siyasetle uğraşanların belli bir ahlaki değere sahip olmalarını istemektedir. Bu değerler etrafında ortak akıl çerçevesinde bir model geliştirilebileceğini bildirmektedir. Bu tavsiye model, zaman, mekân ve toplumsal faktörlerin değişmesiyle farklı şekillerin ortaya çıkmasına imkân vermektedir. Hz. Peygamber'in vefatından sonraki hilafetten demokrasiye kadar insan aklının ürünü olan modeller ortak insan aklının ürünü bilinmektedir. Dönem içinde siyasi gücü elinde bulunduranlar Kur'an'ın "Allah'a ve Resulüne itaat edin." ayetini, kendilerini Kur'an ve Peygamberin öğretilerinin temsilcileri olarak gördüklerinden, uyguladıkları siyaseti meşrulaştırma yoluna gittikleri görülmektedir. Ulemanın emir sahiplerine itaat edilmesi tavsiyesi de mevcut modelleri meşrulaştırmaya katkı sağlamaktadır (Arabacı, 2015:359). İslam ile siyaset arasındaki bu ilişkiler Müslüman toplumların geleneklerinden de beslenmiş, farklı yönetim modelleri din temelinde ortak akılla oluşturulmaya çalışılmıştır. Ortaya çıkan yönetim modelleri dinin yorumundan çıkarılan farklı anlamlarla pekiştirilmeye çalışıldığı görülmüştür.

1.7. Din ve Aile

Aile, evlilik, süt, kan bağı veya evlat edinme gibi diğer yasal yollarla oluşan ve birbirine bağlı olan karı, koca, çocuklar, kardeşler vb. arasındaki ilişkilerin oluşturduğu en küçük toplumsal birliğe denilmektedir (Kirman, 2011:21). İnsan topluluklarının hemen her kültür döneminde, aile kurumuna; yani ana-baba ve çocuklar ve bazen kan bağı olan başka birtakım kişilerin sıkı bağlarla birbirine bağlanmış bir hayat birliği oluşturarak birlikte yaşamaları olgusuna rastlanılmaktadır. (Freyer, 2013:66) Sosyoloji literatüründe birincil gruplar arasında sayılan ailenin en önemli sosyal fonksiyonlarından biri bireyleri topluma hazırlama ve sosyalleştirme olarak görülmektedir (Kirman, 2011:21).

Geleneksel olarak aile; iki ya da daha fazla insanın evlilik, kan bağı ve evlat edinme yoluyla bir araya gelen oluşum şeklinde tanımlanmaktadır. Başka bir tanıma göre aile; insan türünün devamının sağlandığı, sosyalleşme sürecinin başlangıcını temsil edildiği, belli kurallar çerçevesinde karşılıklı ilişkilerin inşa edildiği, biyolojik, ekonomik, toplumsal, hukuksal vb. yönlerle sahip olduğu temel bir sosyal birimi ifade etmektedir (Kılıç, 2014:175).

Ailenin din üzerinde büyük etkileri bulunmaktadır. Aile her şeyden önce dinin öğrenilip ilk pratiklerin gerçekleştiği yer olarak bilinmektedir. Aynı şekilde dinin de değerlerini

yerleştirip gerçekleştirdiği alan olan aile din açısından en önemli obje olarak görülmektedir. Din, doğumdan lme, düğünden bayrama kadar aile ile ilgili önemli olaylarda yerini almaktadır (Aydın, 2014:189).

Geleneksel toplumlarda ailenin kutsal bir birliği teşkil ettiği görülmektedir. Bu topluluğun üyelerini birleştiren duygu kan bağı üzerine değil, hayatı meydana getiren ilahi kuvvetlerin hissedilmesi olayına bağlı bulunduğu için aile, insanlığın ilk dönemlerinde bir dini cemaati teşkil etmektedir. Kutsal bir unsurun aile üyelerini birleştirmesi, bu cemaate bir kutsallık ve değer vermektir (Mensching, 2012:33-34).

Geleneksel toplumlarda aile ve ev, çocukların doğduğu, evlenmelerin gerçekleştiği, insanların öldüğü ve gömüldüğü yerler olarak tarif edilmektedir. Bu olaylar belirli dinsel merasim ve ayinler eşliğinde yapılmaktadır. Aile, bütün yaşayışı içerisinde hep dinsel törenlerin mevcut olduğu yerler olarak görülmektedir. Örneğin; Yeni doğan çocuklara isim konulması gibi olaylar dinsel merasimle yapılmaktadır (Freyer, 2013:69).

Aile, toplumsal bir kurum çerçevesinde geleneksel toplumlarda olduğu gibi modern toplumlarda da önemli bir yeri ifade etmektedir. Ailenin temelinde evlilik toplumun temelinde de aile yer almaktadır. Denge ve uyum gözetilerek oluşturulan sağlıklı evlilikten sağlıklı nesiller ortaya çıkmakta ve bu da sağlıklı ve güçlü toplumlara meydan getirmektedir. Aile, toplumun temel bir kurumu olarak geçmişten ve sosyal yapıdan beslenerek oluşturduğu gücünü korumaktadır. Toplumların ayakta kalmaları büyük oranda ailenin kültürel varlığıyla sağlanmaktadır (Kılıç, 2014:176).

Evensel olarak kabul edilen dinlerde din ve aile ilişkileri önemli bir yer tutmaktadır. Konfcyanizm ve Budizm'den İlahi dinlere kadar bütün büyük dinler, çocuğun ilk kalıcı tesirler kazandığı aile kurumunu sağlam temeller üzerine oturtmak için çaba harcamıştır. Bu açıdan, tüm dinlerin, dünyevi konular içerisinde en çok aile kurumuyla ilgilendiği söylenebilir (Kurt, 2015:320).

Birçok yönden milli bir karakter gösteren Yahudilikte din ile ırkın deta özdeşleştiği görülmektedir. Bu durumdan aile kurumunun da etkilendiği görülmektedir. Yahudi toplumu, Tevrat çerçevesinde aileyi genellikle dini ilkelere dayanarak inşa etmektedir. Yahudiler, kendilerini seçkin bir ırk olarak gördükleri için evliliklerin kendi ırklarının

çoğalmas ve özellikle erkek çocuk elde edilmesi amacıyla yapıldığı, başka din ve milletten insanlarla evlenmeme konusunda da titiz davrandıkları görülmektedir. Hıristiyanlıkta din ve aile arasındaki ilişki Hz. İsa'nın yaşantısı temelinde şekillendiği görülmektedir. Hz. İsa'nın, insanları birleştiren organik ilişkiler karşısında tam bir ilgisizlik gösterdiği düşünülmektedir. Maddi bağlarla oluşmuş kan ve soya dayalı bağlar, müminler cemaatine göre ikinci planda yer almaktadır. Bu dinde hayatın dinî olmayan kısmı gibi evliliğinde geçici olduğuna inanılmaktadır. Hz. İsa'dan sonraki dönemde evliliğe karşı olumsuz tutum artarak devam etse de Hıristiyanlık mezheplerinde farklı tutumlar izlendiği görülmektedir (Kurt, 2015:322-325).

İslamiyet'in, Hıristiyanlıktaki gibi, kan ve soya dayalı "ailevi cemaat" müminlerin oluştuğu cemaate göre ikinci planda kalmaktadır. İslamiyet, kültürden gelen alışkanlıkların bazı uygulamalarını reddederken bazılarını iyileştirmiş ya da karışmamıştır. Evlilik, boşanma, aile düzeni gibi konulara Hıristiyanlığa nazaran daha fazla ağırlık verirken, evli bir yaşam bekârlığa göre daha makbul sayılmıştır. Boşanma olumsuz bir tavır gibi görünse de yasaklanmamıştır. İslamiyet'te hem çekirdek hem de geniş aile tiplerini görmek mümkündür. Bireyin ailesiyle ve akrabalarıyla bağlarını koparmaması tavsiye edilmiştir. Ayrıca İslam çok fazla kadınla evliliği ne tavsiye ne de özendirmiştir. Aksine tek eşliliğe vurgu yaparak bir nevi çok sayıda kadınla evliliklerin yapıldığı Arap toplumuna düzen getirmeye çalışmıştır. İslamiyet, aile hayatında erkeğe daha fazla sorumluluk yüklemesine karşın erkeğin kadınlardan daha fazla hakka sahip olmadığını vurgulamıştır. Kadının düşük konumunu iyileştirme konusunda çeşitli icraatlara girişmiştir. Günümüzde kadınlara verilen hakların erkeklere göre sayısal anlamda düşük olduğu fikri olsa da bunun temel nedeni İslam'ın kendi hukukundan değil, aksine onun kadına verdiği hakların Hz. Peygamber'den sonra kesintiye uğraması ve getirdiği yenilik ve düzenlemelerin çağın gereklerine göre sağlıklı bir şekilde yorumlanmamasından kaynaklanmaktadır (Kurt, 2015:330-333).

Modernleşme ve aile ilişkisinden de bahsetmek gerekmektedir. Modernleşme sürecinden en fazla etkilenen kurumlardan biri de aile olarak görülmektedir. Büyük toplumlardaki yapısal ve fonksiyonel değişimler belli bir sosyal düzenin parçası olan aileyi de etkilemektedir. Aile kurumu, bu tarihi süreçte sürekli değişen bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Sanayi toplumunda geniş aile sosyal hareketlilik yönünden engel

teşkil ettiği için yaygın olan aile tipi çekirdek aile olarak görülmektedir. Bu toplumdaki birey ve gruplar arasındaki bağlar zayıf ve birbirlerine yabancılaşmaları oldukça fazla görülmektedir (Kılıç, 2014:178).

BÖLÜM 2: SEYYİD KUTUP'UN DİN VE TOPLUM ANLAYIŞI

2.1. Seyyid Kutup'un Hayatı ve Eserleri

Seyyid Kutup'un içinde yetiştiği zaman dilimi olan 19.yüzyılın sonları ile 20. yüzyılın başları modern dünya tarihinin ilerleyişini etkileyen önemli olayların yaşandığı döneme tekabül etmektedir. Bu dönem içinde yetişmiş olanlar, tarihin şekillendirdiği sosyal, siyasal ve ekonomik değişimlerden değişik oranda etkilenmiştir. Bu değişimleri sağlıklı bir biçimde yorumlayan fikir adamları, hem kendi hem de sonraki dönemlerin öncüleri olarak ön plana çıkmaktadır. Bu fikir adamları arasında Seyyid Kutup'un ismini zikretmek gerekmektedir (Altun, 2013:8).

Seyyid Kutup 1906 yılında Asyut bölgesinde küçük bir köy olan Muşa'da dünyaya gelmiştir. Babası aslen Suudi Arabistanlı Hacı İbrahim Kutup'tur. Seyyid Kutup'un bir ablası, bir erkek ve iki kız kardeşi vardır. Önceleri mali açıdan iyi durumda olan Kutup ailesi, Seyyid Kutup'un çocukluğu döneminde yaşanan maddi sıkıntılar nedeniyle bu durum onun gösterişsiz bir ortamda yetişmesini sağlamıştır. Anne ve babasının hurafelerden uzak bir şekilde İslam'ı yaşama gayreti onun küçük yaşlarda dini eğitimini sağlıklı bir şekilde almasına vesile olmuştur. 1910'lu yıllara gelindiğinde ailenin maddi durumu daha da kötüye gidince baba İbrahim Kutup elindeki arazileri satmaya başlamıştır. Bu durum anne Kutup'un üzülmesine neden olmuş ve oğluna Kahire'ye gidip iyi bir eğitim almasını ve yüksek mertebelere gelmesini sonrasında babasının sattığı arazileri tekrardan almasını istemiştir. Küçük yaşlarda hem Kur'an-ı ezberlemeye hem de İlk Mektep'te öğrenimine devam etmeye başlamıştır. 10 yaşına geldiğinde Kur'an'ı hafız seviyesinde ezberlemiştir (Altun, 2013:28).

On üç yaşına geldiğinde eğitimine devam etmek için Kahire'ye dayısının yanına gitmiş, daha lise sıralarındayken kendini edebiyata vermiştir. Abdülaziz medresesini bitirdikten sonra iki yıl ilkokul öğretmenliği yapan Kutup, daha sonra görevini bırakarak Dar'ul - Ulum Fakültesi'ne girmiştir. (Sarmış, :1992:2) Bu dönemde İngiliz edebiyatıyla yakından ilgilenip çeviriler yapmış, 1933 yılında üstün başarılarla mezun olmuştur. (Altun, 2013:31) Aynı yıl Eğitim Bakanlığı tarafından bu fakülteye edebiyat hocası olmuştur (Sarmış, 1992:27).

Eserleri

Seyyid Kutup, çok yönlü bir düşünür ve yazar olarak her alanda kalem oynatmış ve söz sahibi olmuştur. Edebiyat ve edebiyat eleştirisinden başladığı yazın hayatı, dilin inceliklerine, anlamlarına, derinliklerine ve ilahi üslubun sanatlarına hâkim olmasını sağlamıştır. Edebiyatçı özelliği onun İslamî eserlerini çok kısa bir süre yazmasında katkısı olmuştur.

Tasarı halinde birçok fikri olmakla birlikte yazıya geçirilen eserleri çalışma alanlarına ve tarihlerine göre şöyle sıralanmaktadır:

Edebi Eserleri

1. Muhimmetu'ş- Şairi Fi'l - Hayat ve Şi'ru'l- cîli'l-Hadır
2. El- Medinetu'l- Meshûra
3. Eşvak
4. Tıflun Mine'l- Karye

Kur'an Üslubu ve Edebi Eleştiriye İlişkin Eserleri

1. Et- Tasviru'l- Fennî Fi'l- Kur'an
2. Meşahidu'l- Kıyameti Fi'l- Kur'an
3. Kütüb ve Şahsiyyat
4. En- Nakdu'l- Edebi Usuluhu ve Menahicuh
5. Nakdu Kitabi Mustakbeli's- Sakafe Fi Mısır

İslam Düşüncesi ve Kültürüne İlişkin Eserler

1. Fi't- Tarihi Fikratun ve Minhac
2. El- Adaletu'l- İctimaiyye Fi'l- İslam
3. Es- Selamu'l- Alemi Ve'l- İslam
4. Ma'reketu'l- İslam ve'r-Re'simaliyye

5. Dırasatun İslamiyye
6. Fi Zilali'l- Kur'an
7. El- İslamu Ve Müşkilatü'l- Hadara
8. Hasaisu't- Tasavvuri'l- İslami ve Mukavvimatuh
9. Nahve Muctemain İslami
10. Haza'd- Din
11. El- Mustakbel Li Haza'd- Din
12. Mealim Fi't- Tarik
13. Fıkhü'd- Dave (Bkz. Sarmış, 1992: 267-355).

2.2. Seyyid Kutup'un Yetiştığı Siyasi ve Sosyal Ortam

2.2.1. Dönemin Siyasal Olayları

Seyyid Kutup'un yetiştiği ortamın özellikle Mısır'ın 16. yüzyıldaki toplumsal ve siyasi durumunu ele almak gerekir. Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılma sürecine girdiği dönemde hem politik hem de stratejik öneme sahip olan Mısır, Batılı devletlerin iştahını kabartmış ve yeniden yapılanma sürecine giren dünya siyasetinde kilit rol oynayan yerlerden biri olarak görülmüştür.

Osmanlı Devleti'nin Memlûkler'den devraldığı Mısır, Arapça konuşan ve genel itibariyle Müslümanlaşmış bir coğrafya görünümündeydi. Mısırlılar her ne kadar Arapça konuşsa da kendilerini nitelemek için Arap kelimesini hiç kullanmamaktaydı. Milliyetçi bir ruh taşıyan Mısır, Osmanlı hâkimiyetindeyken kendini göstermekteydi. Yavuz Sultan Selim'in Mısır'ı fethetmesiyle bölge Osmanlı vilayeti olarak yönetilmekteydi. Osmanlı döneminde Mısır'ın ilk valisi Hayır Bey zamanında Canberd-i Gazali İsyanı görülmüş, Sultan Selim'in ölümü üzerine Gazali, Malik Eşref adıyla para bastırılmış ve bağımsızlığını ilan etme yoluna gitmiştir. Sultan Selim'in vefatı üzerine Kanuni Sultan Süleyman Mısır'ın yönetiminde bazı değişikliklere gitmiş, Mısır'ı ondört bölgeye ayırarak emirler vasıtasıyla Mısır Beylerbeyi'ne bağlamıştır (Canbegi, 2013:32).

Osmanlı hâkimiyetindeyken Mısır'da başka isyanlar da olmuştur. 1524 yılında Mısır Beylerbeyi olarak atanan Ahmet Paşa, bölgede bulunan Memlûk askeri ocağının da yardımıyla isyana kalkışmıştır. 1609 yılında maaş azlığından yakınan Osmanlı birlikleri, Memlûk kalıntısı emirlerle birleşerek ayaklanmış, bu ayaklanma merkez güçleri tarafından bastırılmıştır. Mısır'da genişleyen Memlûk otoritesinden dolayı Osmanlı bu süreçte Mısır'a Memlûk kökenli valiler atamak zorunda kalmıştır. Zamanla Memlûkler, tüm idari mekanizmalarda yer almaya başlamış, bu dönemde Osmanlı'nın hem ekonomik hem de siyasi açıdan daralmasını fırsat bilerek 1773 yılına kadar çeşitli isyanlar çıkarmıştır (Canbegi, 2013:32-33).

Afrika ve Akdeniz'in anahtarı konumunda olan Mısır, Fransa ve İngiltere için de önem arz etmekteydi. Her iki ülke de sömürge topraklarına Afrika ve Uzakdoğu'yu ekleyebilmek için Mısır üzerinde planlar yapmış, Mısır'daki iç karışıklık ve otorite boşluğunu fırsat bilen Fransa, Mısır'ı 1798 yılında işgal etmiş fakat İngilizlerin desteğiyle Osmanlı Devleti, 3 yıl süren bu işgali 1801'de kırmayı başarmıştır. Bu olaydan sonra Mısır fiili hâkimiyet açısından Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın idaresine geçmiş, Osmanlı'nın Mısır üzerinde pek fazla hâkimiyeti kalmamıştır (Altun, 2013:23).

Mısır'ın Batılılaşma sürecine ilk adımı attıran Kavalalı Mehmet Ali Paşa, gücünü pekiştirmek adına Batı modeli bir ordu inşa etmiş ve yine Batı tarzı eğitim kurumları açmıştır. Kavalalı'nın bu yenileşme çabaları Mısır tarihi ve toplumu için yeni bir dönüşümün başlayacağını sinyalleri olmuştur. Mehmet Ali Paşa döneminden sonra çeşitli sıkıntılarla karşı karşıya kalan Mısır, çok yüklü borçlar altına girmiş ve bu durum İngiltere ve Fransa'nın, Mısır'ın iç işlerine karışmasına yol açmıştır. Devam eden süreçte Mısır'daki subayların destek verdiği Urabi Paşa önderliğinde ulusalcı bir hareket ülke politikasında etkin olmaya başlayınca menfaatlerinin tehlikeye düşeceğini hisseden İngilizler 1882 yılında Mısır'ı işgal etmiştir. İşgal her ne kadar geçici olarak nitelendirilse de, 1914 yılına kadar Mısır, görünürde Osmanlı'ya bağlı fakat İngilizler tarafından tayin edilen valiler tarafından yönetilmiştir (Altun, 2013:24).

1914 yılına gelindiğinde Almanya'nın yanında savaşa giren Osmanlı'nın bu durumunu fırsata çeviren İngiltere, Mısır'ı resmen işgal etmiştir. Bu işgal, iç işlerine karışılmasıyla bir hayli bunalan halkın tepkilerine neden olmuş, 19 yüzyılın sonlarından itibaren gelişme olanağı bulan milliyetçi hareketlere katılımı arttırmıştır. Vefî hareketi olarak

bilinen milliyetçi hareket İngiliz işgaline ve monarşi yönetimine tepkisini koyunca İngiltere Mısır üzerindeki hâkimiyetini sürdüremeyeceğini anlamış ve bir takım haklarını muhafaza etmek koşuluyla 1922 yılında Mısır'ın bağımsızlığını kabul etmiştir. Görünür de bağımsız olan Mısır, Kral Fuat yönetiminde parlamenter monarşiyle yönetilmesine karşın İngiltere, ülkede bulunan askeri varlığı sayesinde Mısır'ın iç işlerine karışmaya devam etmiştir. Bu ikili yönetime bir de Vefat Partisi eklenince Mısır toplumu iktidar çekişmelerinin hâkim olduğu bir atmosferde yeniden yapılanmaya doğru yol almaya çalışmıştır. Kavalalı'dan itibaren Osmanlı'nın bırakmış olduğu kültürel birikime set çeken bir batılılaşma gayreti, kendi köklerinden kopuş ve yabancı tesiri Mısır toplumunun bir kimlik bunalımı yaşamasına neden olmuştur (Altun: 2013:25-26).

Bundan sonraki süreçte Kutup'un Müslüman Kardeşler Teşkilatı'ndan ayrı düşünemeyeceğimiz siyasi yaşamını ele alacağız. Zira Kutup'un ortaya koyduğu fikirler hem Kutup'un hem de teşkilatın bir nevi kaderini çizmiştir.

2.2.2. İhvanül Müslimin Hareketi ve Seyyid Kutup

Seyyid Kutup'un Müslüman Kardeşler Teşkilatıyla siyasi hayatı başladığını söylemek doğru olmaz. Babasının Hizb'ul Vatani partisinin yerel teşkilatında etkin bir üye olması Kutup'u evde yapılan toplantılarda ister istemez etkilemiştir (Altun, 2013:55). O siyasi hayatına Vefat ve Es- Sa'diyyin hareketlerinde başlamıştır. Teşkilatla tanışmasından sonraki süreci, siyasete fiili olarak katılması şeklinde tanımlayabiliriz.

Uzun zamandır sömürgeci güçlerin işgali altında sıkıntılar çeken Mısır toplumunun sorunları giderek artmış ve kendi kültüründen ve kimliğinden çok şeyler kaybetmiştir. Ülkenin ekonomik kaynakları sömürülmeye devam edilirken, siyasal yapısı ve eğitim politikaları emperyalist güçlerin istekleri doğrultusunda şekillenmeye başlamıştır. Mısır, kendi sorunlarıyla uğraşmasının yanı sıra Filistin davasına öncülük yapmaya çalışmış ve Filistin'de kurulan İsrail Devleti ile zaman zaman savaşmak zorunda kalmıştır. Bu durum, ülkenin bozuk olan yapısını daha da bozmaya yetmiştir. Ülkenin içinde bulunduğu bu durum, aydın ve yazarları çareler bulmaya sevk etmiştir. Kimisi bu çözümü Batılılaşma politikalarına ağırlık verilmesinde ararken, kimisi dini değerlere bağlı kalmaya vurgu yapmıştır. Kurtuluşun dini değerlere bağlı kalınacağını savunanlardan birisi de Hasan el-Benna'dır. O Dar'ul- Ulum fakültesinden mezun

olduktan sonra halkın da desteğini alarak 1928 yılında Müslüman Kardeşler Teşkilatı'nı kurmuş ve Merkezi Kahire olarak belirlemiştir. Teşkilat politikasını İslami değerlerle örtüşecek şekilde sömürü düzenine, adaletsizliğe, her türlü ahlak dışı harekete tavır almak şeklinde belirlemiş, toplumun her kesimine yaymaya çalışmıştır. Müslüman Kardeşler'in bu çabaları geniş halk kitleleri arasında büyük ilgi görmüştür. Teşkilatın en büyük amaçlarından birisi de krallık rejimine karşı çıkarak İslami düzenle yönetilen bir yönetim kurmak olmuştur (Sarmış, 1992:31-33).

Hasan el- Benna öncülüğünde Mısır'ın İsmailiye şehrinde kurulan Müslüman Kardeşler teşkilatı kendini sünî, sufi, siyasi ve sportif bir cemaat olarak tanımlamakta, ilmi bir cemiyet, ekonomik bir şirket ve sosyal bir fikir sistem çerçevesinde faaliyet yürütme amacı gütmektedir. Tanımda yer alan ilim, fikir ve kültür kavramları, dava insanı yetiştirmek için temel amaç olarak görülmektedir. Şirket olma İhvan'ın ekonomik bağımsızlığının vazgeçilmez unsurları arasında yer alırken İslam davasının hayatın her alanına nüfuz ettiğini vurgulamaktadır (Büyükkara, 2016:162).

Kutup, Müslüman Kardeşler Teşkilatı'na katılmadan önce bir süre Mısır'daki milliyetçi hareketin temsilcisi Vefi partisine üye olmuş, Vefi partisi lideri Sa'd Zağlul'un ölümünden sonra partinin yolsuzluklara bulaştığı gerekçesiyle bu partiden istifa etmiştir. Daha sonra Vefi'nin bir kolu olan Sadiyye hareketine katılmış, buradan da umduğunu bulamadığı gerekçesiyle ayrılmıştır (Büyükkara, 2016:165). 1952 yılında ortak kaderini paylaşacağı Müslüman Kardeşler Teşkilatı'na üye olmuştur. Teşkilatın milliyetçi söylemleri yanında İslami bir canlanmayı kendine amaç edinmesi Kutup'un teşkilata katılmasında etkili olmuştur. 1949 yılında teşkilatın kurucusu Hasan el-Benna'nın şehit edilmesi sonucu Amerikan kamuoyunun memnuniyeti ve Amerika'da tanıştığı bir İngiliz ajanının Müslüman Kardeşler Teşkilatı'nın Doğu'da, Batı medeniyetine karşı durabilecek tek hareket olduğuna dair istihbarat paylaşması Kutup'un teşkilata katılmasında kilit rol oynamıştır (Altun, 2013:53-56).

Vefi hükümetinin yönetime gelmesiyle Müslüman Kardeşler'in üzerindeki baskı biraz olsun azalmıştır. Özellikle İsrail'e karşı girişilen savaştaki kahramanlıklarından dolayı Müslüman Kardeşler'in toplum nezdinde itibarı artmıştır. Müslüman Kardeşler'in artan nüfuzunun yanında, 1939 yılında ordu içerisinde Cemal Abdunnasır liderliğinde hür Subaylar hareketi kurulmuştur. 26 Ocak 1952'de İngiltere'nin ülkenin iç işlerine

karışmasına karşı yapılan ayaklanmaları fırsat bilen Abdunnasır önderliğinde Hür Subaylar Hareketi yönetime el koymuştur. Bu darbeye, topluma İslami bir düzen getireceğine inandıkları için Müslüman Kardeşler de destek vermiştir (Altun, 2013:66-67).

Daha sonra Muhammed Necib başkanlığında bir kabine kurulmuştur. Nasır, Müslüman Kardeşlerin de kabineye girmesini istemiş fakat istediği cevabı alamamıştır. Bunun nedeni olarak teşkilatın, hükümetin her yaptığı işten sorumlu olmak istememesi ve Nasır'a pek fazla güvenilmemesi etkili olmuştur (Yılmaz, 1980:83-85).

1953'ün sonlarına doğru bazı olaylar Nasır ile Müslüman Kardeşler arasında gerilime neden olmuştur. Müslüman Kardeşlerin, yayın organlarından İslami bir anayasa ve özgür basın için çağrıda bulunması, İngiltere-Mısır antlaşmasında İngiltere'ye bazı imtiyazların verilmesi Müslüman Kardeşler ile Başbakan Necib'in yakınlaşmasına ve bu ittifakın Nasır'a cephe almasına yol açmıştır. Bu cephe alış Nasır'ın dikkatinden kaçmamış, teşkilata karşı baskı politikasına hatta bazı liderlerinin tutuklanması sebep olmuştur (Altun, 69-70).

Halkın büyük desteğini alan Müslüman Kardeşler Teşkilatını hükümete girme konusunda ikna edemeyen Abdunnasır, hem Başbakanlık koltuğundaki General Muhammed Necib'e hem de teşkilata cephe almıştır. Müslüman Kardeşler'in Mısır yönetimini denetlemek istemesi ve ülkenin İslami bir anayasa düzenine geçilmesinin geç kalınmasına tepkileri, Abdunnasır ile karşı karşıya gelmesine neden olurken, Başbakan Muhammed Necib'in halk tarafından sayılan ve sevilen bir lider görülmesi Nasır'ın, darbeyi kendisinin yapmasına rağmen ön plana çıkamamasının hayal kırıklığını taşımıştır (Altun, 2013:72).

26 Ekim 1954'te bir suikast girişiminden kurtulan Abdunnasır iktidarla arasında duran iki engeli kaldırmak adına bu durumu çok iyi kullanmış, halka yaptığı konuşmayla korkusuz bir lider portresi çizmiştir (Yılmaz, 1992:91-92). Sonraki süreçte suikastın Müslüman Kardeşler tarafından yapıldığına dair medya algısı kullanılınca teşkilata yönelik tutuklamalar başlamıştır (Altun, 2013:76). Seyyid Kutup 1955 yılı Temmuz ayında ağır işkence ve mahkumiyete sevk edilmek üzere Liman Kurra Cezaevi'ne gönderilmiştir (Sarmış, 1992:35).

Kutup cezaevinde geçirdiği yıllarda hükümetin kendilerine karşı giriştiği bu amansız mücadelenin, Müslüman Kardeşler Teşkilatı'nın Müslüman coğrafyalarda İslami bir canlanması temsil ettiği ve bunun Batılı ve Siyonist güçler tarafından engellendiği fikri üzerinde düşünüp karar kılmıştır (Altun, 2013:80-82). Kamuoyunun kendi lehine döndüğüne iyice inanan Abdunnasır 1965 yılında Irak Devlet Başkanı Arif Abdüsselam'ın ricasıyla Seyyid Kutup için özel bir af çıkararak serbest bırakmış ama Akdeniz sahilinde bir kasabada da göz hapsinde tutmaya devam etmiştir (Yılmaz, 1980:101).

8 ay sonra hapisane yıllarında yazdığı *Yoldaki İşaretler* adlı kitabı bahane edilerek Seyyid Kutup ve kardeşleri tekrar tutuklanmıştır. Söz konusu kitapta Kutup, mevcut yönetimi İslami olmayan bir yönetim olarak gösterip halkı isyana teşvik ettiği suçlamasına maruz kalmıştır. Bu olayda, ABD ve SSCB'nin Müslüman Kardeşler Teşkilatı'nın İslam dünyasında yükselen imajından rahatsız olması sonucu çıkarlarına ters düşen bu teşkilatın sindirilmesi ve özelde teşkilatın ideologu olan Seyyid Kutup'un ortadan kaldırılması yönünde Abdunnasır'a baskı yapması önemli rol oynamıştır (Altun, 2013:85-86).

Kutup'un tutukluluk yıllarında mahkeme *Yoldaki İşaretler* adlı kitabından adeta cımbızla çektiği sözleri delil olarak kullanmıştır ve Kutup'u idama mahkûm etmiştir. Bunun yanı sıra yetkililer Kutup'a Müslüman Kardeşler'in herhangi bir düşünce grubuna üye olduğunu kabul etmesi durumunda hastalık gerekçesiyle idam edilmekten kurtulacağı bildirilmiştir. Seyyid Kutup böyle bir teklifi kabul etmeyeceğini söylemiştir. (Yılmaz, 1980:102-103) Müslüman dünyasında idama karşı tepkiler olsa da mahkeme 1966 yılının 29 Temmuz Günü sabaha karşı Seyyid Kutup ve arkadaşlarını gizlice infaz etmiştir (Haksöz Okulu Serisi-1, 2012:242).

Kutup'un radikal düşüncesinin MK'yı nasıl etkilediği de tartışma konularından biridir. Kutup'un radikalleşmesinin MK'ye katılmadan önce başladığı ve düşüncesinin Benna'dan farklı olduğu görüşünü ileri sürenler de bulunmaktadır. Kutup'un radikalleşmesi "hâkimiyet" kavramının vurgulandığı "İslam ve Sosyal Adalet" kitabıyla başladığı Kutup'un düşüncesi Benna'ya göre daha radikal olduğu belirtilmektedir. Benna, "parlamento", anayasal rejim", "seçimler" gibi Batı kökenli siyasal terminoloji

kavramlarını kullanırken Kutup, bu kavramları Batılı olduğu için reddetmektedir (Çağlayan: 2011:236).

2.2.3. Seyyid Kutup'un Düşünce Hayatı

Kutup'un düşüncesinin oluşmasında ailesi büyük rol oynamıştır. Hayatının her aşamasında izlerini hissettiği ailesi onun dini geleneğinin oluşmasında kilit rol üstlenmiştir. Onun küçük yaşlarda Kur'an'la geçirdiği zaman farkında olmadan zihninde yeni bir imaj oluşturmuştur. (Altun, 2013:102) Kutup, Kur'an'da Edebi Tasvir adlı kitabının girişinde şöyle yazıyordu: "Ben küçük bir çocukken Kur'an okurdum, idrakim onun mana ufuklarına yükselemez, anlayışım onun yüksek hedeflerini kavrayamazdı. Lakin içimde bir şeyler hissedirdim. Kur'an ifadelerinden sade, küçük hayalime bazı resimler nakşediliyordu. Bunlar sade resimlerdi fakat ruhuma şevk, duyguma zevk veriyorlardı. Uzun uzun Kur'an okuyor, oldukça ferahlıyor, seviniyordum." (Kutup, 1969a:10). Burada Kutup'un sahip olduğu birikimde, anne- babasının çocuklarına karşı dini hassasiyetinin boyutları görülmektedir.

Seyyid Kutup'un düşüncelerinin doruk noktasına ulaşmasında yaşamı boyunca aldığı terbiye, edindiği tecrübeler, çevre ve şartların değişmesi etkili olmuştur. Onun hayatını dört aşamada ele alabiliriz: Ailesinden aldığı terbiye, ilkokulu bitirme ve Kur'an-ı Kerim'i ezberlediği dönem. Kahire'ye gidişi ve Daru-l Ulûm'da öğrenci iken yazılar yazmaya başladığı, yalnızca edebiyat konularıyla ilgilendiği dönem. Din ve İslam kültürü konularına ağırlık verdiği, Kur'an'ın üslubu ve mucizevi konularına ağırlık verdiği dönem. Dördüncü ve sonuncusu 1951-1965 yıllarını kapsayan Müslüman Kardeşler Teşkilatıyla bağlantılı siyasi dönem (Sarmış, 1992:28-29).

Seyyid Kutup dünya görüşüne İslami düşünceyi katmadan önceki yaşantısını "cahiliye" olarak nitelendirmekte ve bu süre içerisinde vermiş olduğu eserleri İslami bakıştan mahrum olduğu için değersiz görmektedir. Fakat bu durum batılı da görmesi açısından kendisine bir görüş kazandırdığını da ifade etmektedir (Altun, 2013:100). Kutup Yoldaki İşaretler'de şöyle söylemektedir: "Bu satırların yazarı ömrünün kırk yılını okuyarak geçirmiş bir insandır. Kırk yıl boyunca gerek branşı ile ilgili olduğu için ve gerekse ilgisini çektiği için, beşer kültürünün başlıca alanlarıyla ilgili eserler üzerinde araştırma yapmak ve okumak birinci derecede önde gelen işi olmuştur. Sonra inancının ve düşüncesinin kaynaklarına döndüğü zaman bütün okumuş olduğu eserleri, o büyük

hazine karşısında gayet sönük ve değersiz bulmuştur. Hoş, başka türlü de olamazdı ya! Fakat ömrünün harcanmış kırk yılından dolayı pişman değildir. Çünkü bu uzun yıllar boyunca sapıklığı ile bayağılığı ile iğrençliği ile yavanlığı ile bunalımı ile bunlara karşılık gururu ile iddiası ile sözün kısası bütün içyüzü ile cahiliyeyi tanımıştır. Bu tecrübeler sayesinde kesinlikle anlamıştır ki, Müslüman bu iki çeşit kaynağı bir gibi kabul edip her ikisinden de bilgi alamaz (Kutup, 2014b:171-172).

Kutup eğitime devam etmek için Kahire'ye gittiğinde eski ortamından daha farklı bir ortamla karşılaşmıştır. Kahire'nin Batılılaşmaya yüz tutmuş ortamı Kutup için Batı edebiyatı ve felsefesinin iklimine gireceğinin işaretleri olarak görülmüştür. Kutup bir yandan kendini geliştirmeye devam ederken, diğer taraftan ilişki içerisinde olduğu çevrelerden de etkilenmeye başlamıştır. Bu çerçevede Mısır'ın Batılılaşmasını savunan edebiyatçılardan Abbas Mahmut el Akkad onun üzerinde büyük bir etki bırakmıştır. Batı bilgi birikimiyle içli dışlı olduktan sonra, yönünü kendi inanç ve kültürüne dönerek her iki bilgi kaynağını karşılaştırmalı olarak inceleme ve değerlendirme fırsatı bulmuştur. Bu durum, onun kendine has düşünce biçimini kurmaya girişmesinin de önünü açmıştır (Altun, 2013:105).

Onun, düşüncesini oluşturma sürecinin en temel kaynağı Kur'an-ı Kerim olarak görülmüştür. Ayrıca Avrupa'yı çok fazla ziyaret ve Batılı bir İslam yaymaya çalışan Taha Hüseyin ile birlikte Mısır milliyetçisi olan Mahmut Akkad Kutup'u etkileyen şahsiyetler arasında yer almaktadır. (Çağlayan, 201:214-215) Şeyh Muhammed Gazali de Kutup'u etkileyen diğer faktörlerin başında gelmektedir. Gazali'nin 1945 yılında yazdığı İslam ve ekonomik adaletle ilgili kitabı Kutup'a yeni bir ufuk açmış ve İslam'da Sosyal Adalet adlı önemli eserini kaleme almada etkili olmuştur. Güney Asyalı Nedvi, Mevdudi, Muhammed İkbal, Muhammed Esed gibi modern düşünce temsilcilerinin yanı sıra erken dönem İslam âlimlerinden olan İmam Malik, İmam Müslim, İmam Buhari ve Maverdi de Kutup'un temel düşüncesinin oluşmasında etkili olmuştur (Altun, 2013:106).

Hükümet yetkililerinin Batılılaşmayı daha yakından görmesi için gönderdiği Amerika'ya, dönüşünden sonra bünyesine katıldığı Müslüman Kardeşler Teşkilatının kurucusu Hasan el-Benna da onu etkileyen şahsiyetlerdendir (Berekat, 1987:23).

Kutup, bu isimlerden elde ettiği dűşünsel birikimleri özünde harmanlayarak kendi özgünlüğünü yakalamıştır. Onun hem Müslüman Kardeşler teşkilatının hem de kendisinden sonra gelen İslami hareketlerin fikirlerine öncülük etmesi kendine has düşünme biçiminin meyvelerini verdiğini göstermektedir (Altun, 2013:109).

Kutup, 1930'lu ve 1940'lı yıllarda Dikenler, Köyden Bir Çocuk ve Sihirli Şehir adlı üç roman yazmıştır. 1940'larda çalışmalarında zihinsel bir dönüşüm görülmüştür. 1939 yılına kadar gelenek karşıtı tavır, bu yıllardan itibaren yerini Kur'an ayetlerinde estetik, sanatsal incelik ve mucizevi bir yapıya bırakmıştır. "Kur'an'da Edebi Tasvir" adlı makalesi aynı zamanda Kur'an ayetlerinin mucizevi yapısını kabul etmeyen hocası Abbas el- Akkad'dan kopuşu göstermiştir. 1945 yılında Kur'an'da Edebi Tasvir ve Kur'an'da Kıyamet sahneleri adlı iki kitabı yayımlanmıştır. Ailesinden almış olduğu dini eğitim, onun düşünce gelişimine uygun olan bir sürece doğru adım atmıştır.1946'da Kutup Medaris Lis- Suht adlı makalesinde Mısır toplumunun düştüğü durumu eleştirmiş ve bu durumun Müslümanlar tarafından düzeltilmesini istemiştir. Seyyid Kutup'un bu eserleri artık onun İslami bir çerçeveden olaylara baktığını göstermiş, kendi tabiriyle adı geçen kitapların önsözünde "Kur'an-ı buldum." demesine vesile olmuştur (Altun, 2013:34-35).

Seyyid Kutup'un yaşadığı toplumun, bazı sıkıntıları bünyesinde barındırması onu olaylara dikkatle bakmaya ve gözlemlemeye sevk etmiştir. O her ne kadar Batı düşüncesini fazla sorgulamadan içselleştirse de sağlam bir geleneği barındırdığı kökleri onu daha sonraki yıllarda, olaylara İslami açıdan bakmaya sevk etmiştir. Zihinsel dönüşümünde ailesinin verdiği dini eğitim kadar Batı Medeniyetinin Arap dünyası üzerindeki çıkarıcı emelleri, onun Batı Medeniyetine olan hayranlığını söndürmüştür. Müfettişlik görevi yaptığı bu yıllarda sosyal ve politik konulara biraz daha eğilmeye ve ülke rejimine yönelik eleştirilerin daha da sertleştirmeye başlamıştır. Çeşitli dergilerde Batı yanlısı rejimi sert bir şekilde eleştirmesi üzerine hükümet yetkilileri Kutup'un Amerika'ya gönderilmesine oradaki yaşam tarzından olumlu şekilde etkileneceğine düşünmüştür (Altun, 2013:36-40).

Kutup, Amerikan toplumunda çoğunluğu olumsuz olan birçok özelliğini tasvir ederek *İnsani Değerler Açısından Gördüğüm Amerika* adlı çalışmasını ortaya koymuştur. Bu seyahatinde yaptığı gözlemlerle Amerika'yı dünyanın geri kalanı için somut tehdit

olarak görmüştür. Amerikan toplumunun karışık yapısından esinlenerek yaptığı bir diğer çalışması da İslam'da Sosyal Adalet olmuştur (Altun, 2013:53-56). Kutup'un Amerika'ya gitmeden önce İslami fundemantalizmi tamamen benimsediği görüşü hâkimdir. Arkadaşlarına yazdığı mektuplarda, Amerikan yaşam tarzını, kiliselerde düzenlenen danslardan kestirdiği saç şekillerine kadar her yönünü eleştirmesi ve Mısır'ı etkisi altına alan Batı kültürünü kötülemesi onun önceden bir İslamcı olduğunun göstergesidir (Çağlayan, 2011:217).

. En önemli çalışmalarından olan Fi Zılal-il Kuran ve Yoldaki İşaretler'i 1955-1965 yıllarını kapsayan hapisshanedede geçirdiği dönemde kaleme almıştır (Altun, 2013:80-82).

2.3. Din Sosyolojisi Açısından Seyyid Kutup

Din Sosyolojisi, din-toplum bileşkesindeki sorunları ele alan bir bilimdir. Toplum hayatı içerisinde dinin kendi yapısı ve yaşantısından kaynaklanan konular din sosyolojinin araştırma alanına girmektedir. Özellikle 20. yüzyılın son çeyreğinden günümüze kadar, toplumların yaşadığı hızlı değişmelerle din ve toplum ilişkileri yeni bir boyut kazanmakta, toplumsal sorunların farklılığı ve çeşitlenmesiyle, din sosyolojisi araştırmaları da yeni bir ivme ve konu bakımından çeşitlilik kazanmaktadır. Örneğin; din, modernleşme, dini inanç, tutum ve davranışlar, din ve siyaset, sosyal değişme, gelişme, farklılaşma, bütünleşme ve çatışma gibi toplumu ilgilendiren meseleler din sosyolojisinin ilgi alanını oluşturmaktadır (Bayyigit, 2014:8).

Din, insan ruhunun en ince noktalarına hitap ederek bir hayat anlayışı ve zorluklara dayanma gücü vermektedir. Böylece sosyal kurumları meydana getiren birimleri kaynaştırmaktadır. Geçmişte ve günümüzde insanların yerleşme şekillerine baktığımızda bir mabetin etrafında toplandığı görülmektedir. İnsan akli tabiat ve tabiat hadiselerinin bir kısmını anlayabilse bile, ruhu bu olayların gerisindeki sebepleri anlamadan duramamaktadır. İnsanın bu ruhî boşluğunu dolduran din, sosyal sahaya bu noktadan temas ederek yaşayış ve toplum kurallarını oluşturmaktadır. Böylece cemiyet ile din iç içe bir vakıa olmaktadır.(Sezen, 2013:112).

Seyyid Kutup, İslam dinini Allah'ın insanlığa en son ve en mükemmel mesajı ve toplumsal bir hayat düzenini kapsayan sistem olarak nitelemektedir. İnsanlığın oluşturmuş olduğu sistemlerden farklı olarak düşünce, inanç, amel ve hayat modeli

olarak orijinal bir ilahi sisteme dayanmaktadır. İslam düşüncesinden kaynaklanan İslam nizamı, tarihin herhangi bir dönemine sıkıştırılmayan ve herhangi bir topluma özgü olmayıp evrensel bir özelliğe sahiptir. Sürekli değişen ve yenilenen insan hayatıyla uyumlu bir çerçeve içerisinde olan kapsamlı bir sürece devam etmektedir (Sarmış, 1992:67).

İnsan hayatını bir bütün olarak düzenlemeyi amaç edinen bir sistem olarak İslam, Allah'ın iradesinden meydana gelen, evrendeki tüm varlıkların birlik ve yardımlaşma içerisinde bütünleşmeyi hedeflemektedir. Dolayısıyla Kutup, bu dinin kendi metot ve yasalarıyla hayatın içerisinde pratik olarak yer almasının mutluluk ve başarı getireceğini belirtmektedir (Bkz. Kutup, 2014:37-51). Örneğin; toplumun temeli olan aile kurumunun toplumsal düzeni katkı sağlama adına üzerine düşen görevleri yerine getirmesi din kurumuyla da desteklenmektedir. İslam'ın aile özelinde sevgi, merhamet, şefkat ve temizlik gibi duyguları aşılması toplumsal güven ve huzur açısından önemli görülmektedir. Kutup'un ortaya koymuş olduğu İslamî düzen programı, aileden topluma etki eden bir değerler zincirinin katkıları din sosyolojisi açısından da önem arz etmektedir.

Kutup, cahiliye adetleriyle kuşatılmış insanlığa dikkat çekerek Kur'an temelli bir İslam toplumunun hayata geçirilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Özellikle cins, renk, dil, soy, ırk ve şekil gibi özelliklerin ön plana çıkarıldığı toplumların toplumsal birlik ve bütünlüğü bozan etkenler olduğunu vurgulamaktadır. İslam'ın gelmiş olduğu dönemde yaptığı devrimleri Kutup, kendi dönemi içinde var olan beşeri sistemlere karşı bir kurtuluş örneği olarak ortaya koymaya çalışmaktadır.

Kutup, İslam'ın bütün niteliklerinin pratik bir hayatta somutlaştırıldığı takdirde insanlığa katkı sağlayacağını belirtmektedir. Bu durumda yaşayan ve insanlara örnek olabilen bir topluluğun varlığıyla ortaya çıkabileceğini ifade etmektedir. "İslam toplumu" olarak nitelendirdiği bu model bütün Müslümanları bir çatı altında toplayan, sosyal sınıflaşmayı ortadan kaldıran, toplumsal çatışma nedenlerini en aza indiren ve takvayı tek ölçü kabul eden bir devrimdir (Sarmış, 1992:69). Kutup'un İslam toplumu modeli bütün toplumsal yapıları birbiriyle etkileşimini gerektirmektedir. İnsan hayatına nüfuz eden sosyal olay ve olgular böyle bir toplum modelinden hareketle İslamî düzen çerçevesinde yeni bir görünüm kazandırmaktadır.

Din, getirmiş olduğu zengin bir fikir ve sosyal muhteva ile fertleri birbirine yaklaştırmaktadır. Dinî olmayan meselelerde bile onlarda belirli ve ortak tavırlar sergilemesini sağlar. Doğumdan ölüme bütün faaliyetlerde belirli tavır ve birlikteliğe götürmektedir. Fertlere kazandırdığı dünya görüşünün yanında onlara kendi mahiyeti ve kâinattaki yeri hakkında bilgi sunmaktadır. Böylece fertlerin problemlerini belli bir açıdan izah eden bir sistemdir.(Sezen, 2013:115). Kutup, sosyolojiyi İslam dininin perspektifinden ele almaktadır. Bu dinin nasıl bir toplum yapısı önerdiğini ve sosyal kurumların birbiriyle ilişkilerinin nasıl olması gerektiğini temellendirmeye çalışmaktadır. Ayrıca İslam dini onun için inanılması gereken tek din olarak görülmektedir. Böylece Seyyid Kutup'un İslam dininden hareketle izah etmeye çalıştığı görüşleri dini sosyoloji olarak görülebilir.

2.4. Seyyid Kutup'a Göre Din ve Toplum

Seyyid Kutup'a göre din, Allah'ın insanlığa son mesajı olmasını dilediği İslam'dır. İslam, taassuba ve kine yer vermeyen, ırk ve deri rengi ayrımı tanımayan geniş çaplı bir insanlar arası birliğe dayanak sağlamaktadır. Vicdanda inanç şeklinde beliren, yerde ve gökte Allah'ın hâkimiyetini kabul edip O'nun oluşturmuş olduğu hayat sistemini benimsemektir. Tevhit esasına dayalı olan, bünyesinde yer alan her ferdin toplumun yararına işler yapmaya sevk eden, Allah'ın sisteminin kökleşmesi uğruna çalışmaya ve çaba sarf etmeye teşvik eden bir düzeni ifade etmektedir (Bkz. Kutup, 1980: C.1, 185, Bkz. Kutup, 1980: C.6, 414-415). Kutup'un dini tanımla biçimine bakıldığında özsel ve işlevsel özelliklerini bir arada kullandığı görülmektedir. Hem özsel hem de işlevsel din tanımlarının pozitif ve negatif tarafları olmasının yanında dinin hem ilahi hem de bireysel ve toplumsal ihtiyaçları karşıladığı görülmektedir. Din sosyolojisi açısından bütün bu tanımların dinin sosyolojik manasını anlamaya ve ortaya koymaya katkıda buldukları ölçüde anlamlı ve yararlı oldukları söylenebilir (Okumuş, 2014:93).

Dine sosyolojik bakışa gelince, o dini, o dine mensup fertleri, toplumsal evren içinde etkileşim halindeki durumuyla ele almaktadır. Çünkü din, insan birlikteliğiyle yaşanan bir olgudur. Ayrıca sosyoloji, dine çok boyutlu yaklaşmayı, toplumsal gerçekliği ön planda tutmayı, aynı ve farklı din mensubu insanlara duyarlı, empatik ve sorumlu yaklaşmayı hedef edinmektedir (Okumuş, 2014: 82-86). Kutup, Allah'ın hâkim kıldığı İslam dininin toplumun bütün alanlarında var olması gerektiğini belirtmektedir. Bireysel

olarak sorumluluğu ön planda tutmayı ve toplum yararına çalışmayı teşvik eden İslam'ın, sosyoloji açısından toplumsal gerçekliği ön planda tuttuğu görülebilmektedir.

Kutup'un düşüncesinde ideal toplum bütün insanlığa örnek olan, fertler arasında adaleti ve dürüstlüğü egemen kılmaya çalışan, toplumsal kriter ve değer yargılarını Allah'ın koymuş olduğu sistemden alan bir İslam toplumunu ifade etmektedir. Bu toplum, Allah'ın Resulünü kendisine örnek alırken aynı şekilde diğer insanlara da örnek olmaya çalışmalıdır. Bu toplum, bir yandan hayatı koruyup devam ettirmeye çalışmalı, diğer yandan ruhen de gelişip yükselmeye gayret göstermelidir. Toplum başıboşluk ile aşırılık arasında bir denge ve ölçüye sahip olması gerekmektedir. Müslüman toplumun dinin gerektirdiği belli amaçlar etrafında bir araya gelerek sarsılmaz bağlarla birbirine bağlanması gerekmektedir. Kutup'a göre, böyle bir toplumun günümüzde oluşmamasının nedeni Allah'ın seçmiş olduğu düzenle ilgisi olmayan çeşitli yaşama biçimlerinin tercih edilmesinde yatmaktadır (Bkz. Kutup, 1980: C.1, 198-200).

Toplum, insanların belli bir amaç etrafında bir araya gelmesi olarak tanımlanmaktadır. Geçmiş dönemlerde insanlar daima birlikte, bir arada bulunan gruplar ve topluluklar halinde yaşadığı görülmektedir. İnsanın özünde yatan, topluluk içinde yaşama ihtiyacını göz ardı eden ve onu sadece maddi yönüyle ele alan görüşler hatalı olmaktadır. İnsanların amaçsız bir araya gelmeleri toplumsal nitelik taşımamaktadır. Toplumsal hayat, iki ya da daha fazla insanın bilinçli ve karşılıklı alışverişine dayanmaktadır. Buna göre her toplumun bir şekli, yapısı, yerleşmiş kültürü ve kuralları bulunmaktadır. Bu özelliklere sahip olmayan toplumlar çok kısa sürede yok olmaktadır (Günay, 2012:18-19).

Dinlerin, tarih boyunca toplum hayatında çeşitli işlevlere sahip olduğu görülmüştür. Bir dinin toplumda hayat bulması için değer, inanç ve davranış tarzlarını uygulayacak uygun bir ortam bulması gerekir. Bu ortam arayışı, din ve toplumun kaynaşması için önemli bir hedeftir (Akyüz- Çapcıoğlu, 2015:47).

Kutup'a göre, İslamiyet, İslam ve Cahiliye olmak üzere iki toplum tipi tanımlanmaktadır. İslam toplumu; inanç, ibadet, hukuk sistemi, toplum düzeni ahlak ve yaşam tarzı konusunda İslam'ın geçerli olduğu toplumdur. Cahiliye toplumu ise İslam inanç

sisteminin, düşüncesinin, düzen ve hukuk sisteminin değer yargılarının, kriterlerinin, ahlak ve yaşantının uygulanmadığı toplumdur (Kutup, 2014a:140).

Temel Özellikleriyle İslam Toplumu

Kutup'a göre İslam toplumunun genel özellikleri şunlardır:

Tevhit Toplumdur

İslam dininde düşünce ve inanca ilişkin olanlarla toplum hukukuna ait kurallar bir bütünlük teşkil etmektedir. Kutup'a göre, bu sistemin bir kısmını terk etmek, "tevhit" inancını özde kabul etmemek anlamına gelmektedir. Bu din, insanın hayatını her yönüyle kapsayan bir kurallar bütünüdür. Hayatın zaman ve mekân faktörünü göz önünde bulundurarak ortaya çıkabilecek sorunlara çözüm önerisi sunabilecek kapasiteye sahiptir. İnsanın hayatın sonuna kadar gelişip, değişmesi ve yaşlanması süreçlerinde ona rehber olabilecek bütün yönergeleri bünyesinde barındırmaktadır (Kutup, 1980: C.3, 191). "Tevhit" in etkileri, insanın düşünce duygularında ortaya çıktığı gibi, hayata dair uygulamalarında da etkisini göstermelidir. Sadece sözlü ifadede ibaret olmayıp hayatın tümünü kuşatan bir hayat programını ifade etmelidir. Kutup'a göre tevhit, anlaşılması ve kavranması zorunlu olan, her çağda ve çevrede yaşayan insanlar için üzerinde düşünülmesi gereken bir olguyu ifade etmektedir.

Kutup'a göre topluma şekil veren ve besleyen, İslam toplumunun esası ve felsefesi İslam inancından kaynaklanmaktadır. İslam toplumu her işinde Allah'ın emrine boyun eğen, ibadet kavramının sadece pratik usullerden olmadığını kavrayan toplumu ifade etmektedir. Gerçek ibadet kavramı, sadece Allah'a ibadet etmek, yerde ve göklerde sadece O'nun üstünlüğünü kabul etmek ve yönlendirme yetkisini yalnızca O'na vermek demektir. Allah'ın dini İslam, her şeyinde ilahi ve fitri doğa kanunlarıyla da uyum içerisinde olan, diğer toplumların dayandığı düzenden tamamen farklı bir nizamdaya dayalı bir toplum yapısını öngörmektedir. Kutup, tevhit ilkesi temelinde oluşturmaya çalıştığı İslam toplumunun tüm birimlerinde bu ilkenin canlı tutulmasına dikkat çekmektedir (Sarmış, 1992:70).

İslam "tevhit" özelliği sayesinde insanlar arasında eşitlik ve bağımsızlık sağlamaktadır. Çünkü Allah'ın hâkimiyeti kabul eden toplum, belli bir kesime hizmet eden, onu üstün gören beşeri bir sistemi reddetmiş olmaktadır. İnsan, Allah'ın otoritesini kabul ettiği ölçüde insan olma vasfını yerine getirmiş olmaktadır. İslam'dan önceki döneme bakıldığında insanı değersizleştiren, anarşi ve karışıklıklara yol açan bir toplum yapısına sahip olduğu görülmektedir. Allah'ın insanlar için "nimet" olarak nitelendirdiği İslam, insana itibar kazandıran ve aynı zamanda belirli sorumluluklar yükleyen bir değerler bütünüdür (Bkz. Kutup, C.3, 192-195).

İslam'ın en önemli özelliklerinden birisi yüksek tipli ve tevhit özelliğine sahip olmasıdır. İslam, bütün insanlığa hitap eden bir dindir. Bu özelliğinin yanında Hıristiyanlık, Budizm gibi yüksek tipli din karakteri taşıyan dinlere nazaran İslam, tevhit özelliğiyle bu dinlerden ayrılmaktadır. İslam, toplumsal katları birleştiren, ilahi kaynaklı ve sınıflar üstü bir dönüşüm sağlayan bir dindir (Aydın, 2014:295).

Tarih boyunca Peygamberler "tevhit" inancını toplumlara aşılama çalışmış, Peygamberlerin olmadığı zamanlarda insanların çoğu bu inançtan yoksun bir yaşam sürmüştür. İslam dininin Peygamberi de insanlığa bu inanç etrafında şekillenebilecek bir hayat düzenini tanıtmak için gelmiştir. Hz. Peygamber insanın insan üzerindeki hâkimiyetine son veren yalnız Allah'a kulluk ve hâkimiyet isnat eden ilahi öğretilerini insanlara sunmuş, bu fikir etrafında insanların sağlıklı bir yaşam sürmesine aracı olmaya çalışmıştır (Kutup, 2014:59-61). Peygamberler geldikleri her toplumu değiştirmek için gayret göstermiştir. Buldukları toplumda zihinsel, sosyal, kültürel, siyasal, hukuksal, ahlakî ve ekonomik değişimler gerçekleştirmeye çalışmıştır. Özellikle Hz. Peygamber'in örnek kişiliği ve liderliği topluma verilmek istenen mesajın davranış haline getirilmesinde etkili olmuştur. Değişim ve dönüşüme açık olan toplumlar yeni bir dinle beraber bu aşamayı verimli bir şekilde değerlendirmeye çalışmışlardır. Kutup, bu fikirselle ve kurumsal değişimlerin insan doğasına uygun bir anlam etrafında şekillenmesine işaret etmekte, bu anlamın "tevhit" ilkesi olduğunu vurgulamaktadır.

Dünya ve Ahiret Dengesini Gözetir

Kutup, İslam'ın Allah'ın birliğiyle başlayıp O'na verilen sözlerle sona eren belli temel ilkelere sahip olduğunu belirtmektedir. Bu ilkeler arasında hak ve adaletin yanında yer

almak, topluma yararlı olacak işler peşinde koşmak ve insan canının dokunulmazlığı gibi toplumsal değerlere sahip bir yükümlülüğün bilincinde olmasını istemektedir. İnsanı, Allah'a götüren yolda ona fayda sağlayacak toplumsal ilkeler bu dinin temel prensiplerini oluşturmaktadır (Bkz. Kutup, 1980: C.4, 212-213). İslam dini insanın sadece ahiretteki yaşamıyla değil aynı zamanda bu dünyadaki yaşamıyla da ilgilenmektedir. Bu sebeple dünya hayatının iyi değerlendirilmesini istemektedir. Din ve dünya işleri iyi bir zemin üzerine kurulursa, insan her iki dünyada da mutluluğa erişebilmektedir. Kutup'un belirttiği gibi Allah'tan başkasını kural koyucu olarak kabul etmeyen bir insanın, O'nun gönderdiği dine bağlılığını, toplumsal değerlerini gerçekleştirerek bu inancını somutlaştırmalıdır. Bu davranış insanın iyiye ve güzele yönelmede alışkanlık kazanmasını sağlamaktadır.

Kutup, İnsanların inanç ve ibadetlerinde, Allah'ın koymuş olduğu yasalar ve bunlara bağlı olarak oluşturulan kuralları uygulamada, İslam'ın değer yargıları ve ölçülerine uymalarında bir tek olan Allah'a "teslimiyet" göstermeleri gerektiğini belirtmektedir. İnsanların toplumsal ilişkilerinde özellikle hak ve hukuk açısından İslam'ın prensiplerini temel alıp davranışlarını buna göre şekillendirmeleri gerekmektedir (Kutup, 1980: C.2, 56).

İslam, din ve dünya işlerinin beraber götürülmesini tavsiye etmektedir. Bu bakımdan asketik gerilimi oldukça az bir dindir (Aydın, 2014:295). Asketizm, günahların bağışlanması, manevi bir makam elde edilmesi gibi belli bir amaca ulaşmak için bilinçli olarak dünya hayatına ait maddi zevklerden, kötü ve aşırı tutkularından sıyrılmak, doğal eğilimleri ve içgüdüleri yenmek gibi ahlakî bir hayat yaşamayı savunan felsefi ve mistik bir anlayışı ifade etmektedir. Sosyolojik açıdan bakıldığında bu durum bir tepki hareketi olarak görülmektedir. Toplumda mevcut düzene ve yapılanmaya karşı sessiz bir protesto hareketi olarak algılanmaktadır (Kirman, 2011:74). Kutup, Müslüman bir bireyin kendini toplumdan soyutlayarak tamamen bireyseliğe yönelmesini uygun görmemekte, İslam dinine mensup kişilerin bireysel ve toplumsal görevlerini yerine getirmesi gerektiğini belirtmektedir.

İnsan Doğasıyla Uyumludur

Kutup'a göre, insan doğasıyla İslam dininin yapısı birbiriyle örtüşmektedir. İslam, insanın hayatını planlı ve programlı yaşamasına yardım eden, onu faydasız işlerden alıkoyan bir sistemdir. Ayrıca insan yapısıyla onun dışındaki varlıkların yapısını keşiştiren bir metot sunmaktadır (Kutup, 1980: C.8, 200). Kutup'un burada üzerinde durduğu konu insan aklının işlevi ve sınırlılığıyla ilgilidir. İnsan aklı yalnız Allah'ın uygun bulduğu şeyleri anlayabilmektedir. Bunun dışında Allah, insan ile İslam dini aracılığıyla iletişim kurarak bütün hayatını çevreleyen bazı olayların anlaşılması için bir metot sunmaktadır. Ayrıca Kutup'un buraya kadar ki yorumlarına baktığımızda İslam ve insan açısından ilişkisi bakımından dinin özsel anlamıyla örtüşmektedir. Ona göre, İslam dini insana kendi değerini veren bir olgudur.

Kutup, insanî özellikleri ön plana çıkaran İslamiyet'in kendi yönteminin dışında bir toplum anlayışı oluşturmayı insanı değersizleştiren hareket olarak görmektedir. "Belli başlı insani vasıfları ön plana çıkaran ve tesis ettiği insani toplumda bunları yüceltip geliştiren ilahi yöntemi ile İslamiyet, diğer sistemlerden tamamen ayrılmış ve ayrılmaya da devam edecektir. Onun ilahi yöntemini bırakıp başka yöntemler arayanlar; ırk, milliyet, vatan ve sınıf gibi farklı esaslara istinat eden beşeri yöntemleri kabullenenler gerçekte insanın ve insanlığın düşmanıdır. Bunlar insanoğlunun yeryüzünde, Allah Teâla'nın fitratına yerleştirdiği yüce vasıfları ile hayvanlardan ayrı, bambaşka bir hayat sürmesi istemeyenlerdir. Yine bunlar, insanlığın dayanışma ve birlik içerisinde tüm milletlerin kabiliyet, hususiyet ve tecrübelerinden faydalanmasını istemeyenlerdir." (Kutup, 2014:70).

Yaşantısını Allah'ın dinine göre oluşturmayan kişiler anormal davranış içerisinde olmaktadır. Çünkü bu dinden başka evrenin bütün düzeniyle uyum sağlayacak başka bir sistem yoktur. İnsanın kendi başına düzenlediği toplumsal yasa ve kurallar Allah'ın koymuş olduğu sistemle uyuşmamaktadır. Allah bütün peygamberlerini tek bir dine çağırmak için göndermesi, insanların yaşadığı çevreyle uyumlu bir yaşam biçimi oluşturmasına yardım etmek içindir. İnsanın mutlu ve huzurlu bir yaşama sahip olabilmesi için hem kendi fitratıyla hem de kendi dışındaki varlıklarla uyumlu bir sistemi bünyesinde barındıran İslam'ı yaşam felsefesi haline getirmelidir. İnsan, bu

dinin dışına çıktığında hem fitratıyla hem de evrenle çatışma haline girebilmektedir (Bkz. Kutup, 1980: C.2, 119-120).

Sahabe Neslini Örnek Alır

Kutup, İslam âleminin önünde rol model bir toplum yapısı olarak Sahabe neslini görmektedir. Bu neslin örnek olmasındaki ana etkenler beslendiği kaynakların yalnızca Kur'an olması ve günlük hayatla ilgili sorunlar karşısında Hz. Peygamber'den birebir faydalanma imkânı bulmasıdır. Arap Yarımadası'nın Yahudilik, Hıristiyanlık, Eski Roma ve İran Medeniyetleriyle iç içe olması, o dönemdeki toplumun kültür seviyesinin düşük olmadığını ve bu toplumun Kur'an'ı temel kaynak olarak seçmesinin bilinçli bir hareket olduğunu söylemektedir. Ona göre Hz. Peygamber'in, İslam'ın ilk neslinin gelecek ümmete örnek olabilecek bir toplum yapısına sahip olması gerektiği ve bu doğrultuda yetişen bir kültür birikimini oluşturmayı hedeflediği görülmektedir (Kutup, 2014a:15-17).

Kutup, sahabe nesli bir model ile alışılmış düşünsel ve düzenli kalıpların dışına çıkmayı, yeni ve gerçek bir düşünce ile hareket ufku oluşturmayı hedeflemektedir. Sahabe toplumu gibi vahyi ölçü alan hayatın ve mücadelenin içinde düşünsel ve sosyal yeni bir yenilenme projesi geliştirmektedir. Onun geliştirdiği bu yöntem, İslamî hareketler için bir muhasebe, arınma ve tekrar düzenlenme görevi görmektedir (Haksöz Okulu Serisi-1, 2012:248).

Her din bir toplum içerisinde hayat bulup o toplumun üyelerini din bağıyla birbirine bağlayarak bir dini grup ve cemaat oluşturmaktadır. Din, karmaşık toplumsal sistemdeki inanç, değer, kurum ve ayinler aracılığıyla teşkilatlı bir toplumsal örgüt oluşturabilmektedir. Dini cemaat, grup ve topluluklar gibi ortak paydalarda din ve toplum yakın ilişkiler kurabilmektedir. Bunun sonucunda din, ferdin toplumsallaşmasını ve bu toplumun üyeleri arasında yakın ilişkiler kurmasını sağlamaktadır (Günay, 2012: 252). Kutup'un, Müslüman toplumun dirilişini bireyden hareketle topluma mâl etmeye çalıştığı görülmektedir. Bireyin tecrübe olarak yaşadığı din, vicdanlarda sağlam bir şekilde yer etmesi ve daha sonra objektif olarak dışa yansımaları böyle bir toplumun oluşmasında önemli görev üstlenmektedir. Toplumsal olarak ortak paydalarda yer alan bireyler birbirleriyle sağlam bağlar kurabilmektedir.

İslam'ın ilk nesli ile sonraki nesiller arasındaki yaşantı farkını öncelikle kaynakların birbirine karıştırmasına bağlamaktadır. Ona göre, ilk nesil katıksız bir Kur'an'dan hareket ederken sonraki nesiller felsefe, mantık, israiliyat ve mitoloji gibi kalıntılara barındıran bir Kur'an'la tanışmış ve bunlardan beslenerek İslam düşünce anlayışına oluşturmuştur. Bir başka neden ise yararlanılan kaynağa yaklaşma amaçları olarak görülmektedir. İlk nesil onu bir hayat biçimi olarak benimserken sonraki nesiller kültürünü ilerletmek, haz almak gibi amaçlar gütmektedir. Bu durum, ilk neslin Kur'an'ın verdiği mesajları hayatlarında uygulamaya çalıştığı göstermektedir. Diğer bir faktör de İslam ile ilk muhatap olanlar, geçmiş cahilî inanç ve davranışlarını terk ederek Kur'an'a ve sünnete bu bilinçle yaklaştığı görülmektedir (Kutup, 2014a:21).

Din hem ortaya çıkışında hem de gelişiminde içinde bulunduğu toplumun yapısından etkilenmektedir. Dinin kutsal metinleri ve uygulamaları her dönem farklı yorumlanmaktadır. Ayrıca dinler farklı çevre şartları ve problemlere cevap verebilmek için sosyo-kültürel ortama uyum sağlamaktadır. Toplumun dini etkilemesi, o yapıya mensup bireylerin yaklaşımıyla farklılaşmaktadır. Dini, kültürün ve toplumun etkisine açık hale getiren etmenler bireylerdeki dindarlık eğiliminin kolektif hale gelmesi, pratik ibadetlerdeki toplumsal ihtiyaçlar ve diğer kültürlerle temas şeklinde görülmektedir (Bkz. Bilgin, 2015:125-128). Dolayısıyla dinler, toplumun problemlerine cevap bulabilmesi için içinde bulunduğu zaman ve mekândan soyutlanmamalıdır. Bu durum dinin reform edilmesi şeklinde değil, uygun araçlarla topluma mâl edilmesi şeklinde olabilmektedir.

Kutup'un düşüncesine göre İslam'ın uygulanabilmesi için ümmetin var olması gerekmektedir. Müslüman bir ümmet geleneksel kalıplarla ifade edilenin aksine şu an mevcut olmayıp tarihin dışında kalmıştır. Böyle bir toplumun yeniden dirilişi sahabeyi kendisine örnek alan bir cemaatin gerçekleştirdiği topyekün bir silkinmeyle mümkün görünmektedir. Böyle bir dirilişe önderlik edebilecek cemaatin de cahiliyeden arınma ve cahiliye ile mücadele etmesi gerekmektedir. Vahyin sorumluluğunu taşıyabilecek toplumsal yapının inanç temelinde uzun bir oluşum sürecinden geçmesi, sağlam ve derin temellere dayanma zorunluluğu Kutup'un panik ya da acil devrim çağrıştıran düşüncelere sahip olmadığını göstermektedir (Haksöz Okulu Serisi-1, 2012:266).

Kur'an ve Sünnetten Beslenmelidir

Kutup, günümüz İslam toplumlarını kültürü, kaynakları, düşünceleri ve hukuk düzeni cahilî düzenle kuşatıldığını ifade etmektedir. Ona göre bu kuşatma, bizi kendi benliğimize yabancılaştırarak İslam'ın ilk toplumuna benzer bir toplum yapısından uzaklaştırmaya götürmektedir. O, yönetimden iktisada, siyasetten hayata bizi ve toplumu ilgilendiren bütün olguları sadece Kur'an'dan almalı, bunu yaparken o kaynaktan aldıklarımızı davranış haline getirebilecek bilince sahip olmamız gerektiğini söylemektedir. Toplumu değiştirmenin ilk adımı olarak kişinin kendisini değiştirmesini ve bütün cahilî sistemden sıyrılarak bu yolda İslam'a uygun bir hayat tarzı benimsemesini istemektedir (Kutup, 2014a:23-27). Dini yorumlamada etki sahibi olan bazı kesimler ve tarih içinde din ve devlet kurumlarının karşılıklı ilişkileri, dinin inanç ve pratiklerine yansiyarak bir birikim ortaya çıkardığını söyleyebiliriz. Bu durum, Kutup'un ifade ettiği bir kuşatmaya denk gelmektedir. Fakat kanaatimizce dönemsel farklılıklardan kaynaklanan toplumsal ihtiyaçlara cevap verme durumu göz önüne alınca bu birikimin bütünüyle olumsuz olduğu söylenemez.

Kutup'un "yalnızca Kur'an" vurgusu, İslam peygamberi Hz. Muhammed'in örneğini veya İslam'ın tarihsel birikimini reddetme amacı taşımamaktadır. O, toplum içindeki anlaşmazlıklara hüküm koyma konusunda ölçü ve belirleyicilik özelliği gereği Kur'an'ı aslî konumuna yerleştirmeyi önermektedir. Örnek nesil ile sonraki dönem arasında, hayata ve uygulamaya yönelik bir anlayışla Kur'an'a yönelme mantığının yerini saf bilgilenme, kültürlenme, haz duyma gibi yaklaşımların almasıyla Kur'an'ın dönüştürücü özelliğinin kaybolduğuna vurgu yapmaktadır (Haksöz Okulu Serisi-1, 2012:267).

Özellikle müşahede ettiği kadarıyla bilimsel tekniğin ilerlemesinin insanî değerlerin zayıflamasıyla doğru orantılı olarak nitelemektedir. Maddeye ilişkin geniş bilgi birikimine sahip olunmasına rağmen insanı yücelten değerlerdeki eksiklikler, hayatın bütün yönlerinin beşeri akılla kurulmasındaki imkânsızlık ve insanı bir makine gibi ele alıp değerlendiren medeniyet anlayışı gibi nedenler insanlığın yok olmasına zemin hazırlamaktadır. İnsanlığın içinde bulunduğu bunalımdan çıkış yolunu İslamî bir bakış açısı, düşünce, hayat ve toplum oluşturmakla mümkün olabileceğini belirtmektedir (Bkz. Kutup, 2014e:7-10).

Medeni Toplumdur

Kutup, İslam toplumunu medenî sıfatına en layık toplum olarak görmektedir. Ona göre, bir toplumun medenî olması için bazı özellikleri taşıması gerekir. Bunlar;

a) Allah'ın hâkimiyetini esas almak, sadece sözde değil, uygulamada da insanın ruh ve akıl gibi özelliklerini ön plana çıkararak bunu yaşam biçimi haline getirmek. Allah'ın insanlar için seçtiği yaşam biçimi ve hukukunun bir toplumda hâkim olması insanı gerçek manada özgürleştirmekte ve onurlandırmaktadır (Bkz. Kutup, 2014a: 140-161).

b) Irk, renk, milliyet, vatan gibi ayırıcı özellikleri bir arada tutan ümmet bilincine sahip olmak. Bütün bu özellikleri bir araya getirip kaynaştırdığı ve bireylerin eşit haklara sahip olduğu toplum İslam toplumudur (Bkz. Kutup, 2014a: 140-161).

c) Toplumda en üstün değer olarak insanlık yönünün alındığı, insanın maddeye, insanî yönüyle üstün tutmak. Medenî toplum maddeyi teorik ve pratik açıdan küçük görmemektedir. Ancak madde, uğrunda insanî vasıf ve prensipleri, birey özgürlüğü, insanlık onuru, toplum ahlakı, toplum düzeni, aile müessesesi gibi özelliklerin feda edilecek kadar değerli görülmemektedir (Bkz. Kutup, 2014a: 140-161).

d) İnsanın, diğer canlılardan ayıran, ahlak ve değer yargılarıyla ilgili boyutunu geliştirmeye çalışmak. İslam, topluma insanî değer yargılarını geliştirebilecek bir potansiyel kazandırmaktadır. Aynı zamanda bu gelişimi korumak için bazı tedbirler olarak toplum içinde değer yargılarının yozlaşmasına engel olmaya çalışmaktadır (Bkz. Kutup, 2014a: 140-161).

e) İnsanî ahlak ve değerlerin doğup geliştiği aile kurumunun yeni nesli bu olgular etrafında geliştirmesi. Aile gayr-ı meşru duygu ve düşüncelere karşı bilinçli bir nesil yetiştirmeli, toplumsal ahlakı bozucu dış etkilere karşı ortamını güvene almalıdır (Bkz. Kutup, 2014a: 140-161).

Kutup'a göre, bu özellikleri taşımayan toplumlar cahiliye toplumunu oluşturmaktadır. Ona göre herhangi bir gelişimin medeniyet adını alabilmesi için sadece maddi anlamda gelişmesi yeterli değildir. Teknoloji ve sanayi alanındaki gelişmenin insanî değerlerin özelliklerini meydana getirdiği ölçüde bir toplumun medeniyet seviyesine ulaşması mümkün olmaktadır. Medenî toplum olarak nitelediği İslam toplumunda her bireyin

devamlı hareket halinde olması gerekmektedir. Kutup'un hareketten kastettiği şey, ilahi bir kaynaktan gelen akide sistemi temelinde etrafını kuşatan cahiliye ile devamlı mücadele halinde olunmasıdır. İnsanî değerleri yozlaştıran cahili anlayışa karşı insanlığa fayda veren şeylere yönelmek medeniyet adına atılmış onurlu bir adımı oluşturmaktadır (Bkz. Kutup, 2014a:140-161). Kutup'a göre İslam dini, birey ve toplum açısından bir fonksiyon ortaya koymakta, bireysel ve toplumsal ihtiyaçları karşıladığı için bir anlam ifade etmektedir.

Cahiliye Toplumunun Özellikleri

Kutup, cahiliyenin herhangi bir zaman dilimiyle sınırlandırılmayacağını ifade etmektedir. Ona göre cahiliye, zamanın değişen şartlarına rağmen varlığını koruyan bir sistemdir. Cahiliyenin en belirgin özelliği insanın insana ve Allah'ın yarattıklarından birine veya beşerî bir sisteme kulluk edilmesidir. İnsan akli sağlıklı bir inancın ölçülerine bağlanmadıkça çeşitli baskılara karşı direnme gücünü yitirmektedir. Tarihsel süreçte insanın kalbi tek bir ilaha bağlılıktan koptuğunda akıl ile bağdaştırılamayan çeşitli cahili geleneklere doğru sürüklendiği görülmektedir. Bu durum insanın çeşitli rablıklara boyun eğdiğinin, özgürlüğünün, onurunun ve direncinin yitirildiğinin göstergesi olmaktadır (Bkz. Kutup, 1980: C.3, 400-403).

Kutup'a göre İslam'dan önce olduğu gibi günümüzde de etrafı beşeri güçlerle çevrilmiş Allah'ın ilahi ve insanın fitrî kanunlarına aykırı olan bir yapıyı teşkil eden, insanın ilahi kanunlardan bağımsız oluşturduğu sistemlerle yönetilen cahili toplumlar mevcuttur. Genel hatlarıyla cahiliye toplumlar şu özelliklere sahip olmaktadır:

Komünist Toplum, Allah'ı tümüyle inkâr eden ve varlıkların meydana gelişini maddeye ve doğaya bağlayan bir toplum tipini ifade etmektedir. Ayrıca bu toplum yeryüzünde tek idareci olarak komünist bir partiye kulluk etmenin gerekliliğini söylemektedir. Komünist toplum, insanı insan yapan değerleri bir kenara bırakarak onu hayvanla eşdeğer tutmaktadır (Bkz. Kutup, 2014a:119-123).

Hindistan, Japonya, Filipinler ve Afrika gibi ülkelerde beşeri dinlerin hâkim olduğu toplumlar da bu sınıfa girmektedir. Sebepleri arasında Allah'tan başka bir otoriteye ilahlık vasfı yüklemek ve yaptıkları ibadetleri çeşitli ilahlara ve putlara sunmaktır (Bkz. Kutup, 2014a:119-123).

Bugün yeryüzündeki Yahudi ve Hıristiyan toplumlar da cahilî toplumu oluşturmaktadır. Bu toplumlar Allah'a ortak koşma, oğul isnat etme ve bozulmuş bir inanç sistemi gibi davranışlar sergilemektedir. Bunlar, kulluğunu ve sosyal sistemlerini beşerî kurum ve din adamlarına verdikleri, onlar da kendi keyfince bir sistem oluşturdukları için bu sınıfa dâhil olmaktadır (Bkz. Kutup, 2014a:119-123).

Son olarak Cahilî toplum kategorisine Müslüman olduklarını zanneden toplumları da katmaktadır. Bunun sebebi olarak bu toplumlar, Allah'ın yanında başka ilahları kabul etmemesine rağmen değer yargılarını, ölçülerini, adetlerini ve hukuk kurallarını Allah'tan başkasına dayandırıp bu hâkimiyet verdiği kurumların emri altına girmektedir (Bkz. Kutup, 2014a:119-123).

Kutup'a göre bugünkü modern cahiliye toplumları kendi kişisel ve toplumsal ihtiyaçlarını Kur'an'ın dışında aramaktadır. Bu durumun sebebi Allah'ın madde âleminde insanın hizmetine verdiği beşeri ilimlerdeki gelişmelerden kaynaklanmaktadır. Kur'an ayetlerine şekil yönünden bakılıp toplumsal alanda pratik olarak uygulanmadıkça bir toplum Müslüman olarak nitelenmemektedir. Bugünkü Müslümanlar Kur'an'ın vermek istediği mesajı anlamadığı sürece İslam'dan önceki cahiliyeden bir farkı bulunmamaktadır. İslam ile mücadele halinde olan bu toplumlar ekonomik, ideolojik, azınlık ve sınıfsal ayrılık gibi faktörler üzerine kurulmuş eskiden olduğu gibi her zaman var olacaktır (Kutup, 1980: C.4, 502-503).

Cahiliye Toplumundan İslam Toplumuna Geçiş Süreci

Cahilî bir anlayış, kendisini rahatça yönlendirebildiği, değer sistemlerini, örf ve adetlerini, idaresini empoze ettiği toplumlarda vücut bulmaktadır. İslamî bir toplum yapısını oluşturmanın temel hedefleri arasında sonsuza dek sürecek bir sistemi bulunmayan cahilî anlayışı, kalplerden ve yaşantılardan söküp atmak, insanın fitratına uygun bir anlayışı hayata geçirmek gibi görünmektedir. İslam'ın bir bireyde ve toplumda yerleşmesinin birinci yolu *La İlahe İllallah* hükmü ve devamında *Muhammed'ur- Rasulullah* cümlesidir. Ona göre, özelde insan ve genelde toplum, tevhit inancını kalbe yerleştirdikten sonra bu inanca uygun toplum yapısı oluşturması için örnek alacağı peygamberini onaylaması gerekmektedir. İslam'ı temsil eden esas teori bu

olarak görülmektedir. Eğer bu teori kabul edilmeden yola çıkılırsa farkında olunmadan yine cahilî topluma hizmet edilmiş olunmaktadır (Kutup, 2014a:61-64). Kutup, İslam toplumu oluşturma yolunda tevhit inancının yanına Hz. Peygamber'in hayatı ve uygulamalarına da yer vermektedir. Hz. Peygamber, toplumlardaki anlaşmazlık ve yetersiz eğitim sonucu ortaya çıkan sorunları adil bir şekilde çözme görevini üstlenmektedir. Kur'an'da anlatılan bu çözme tekniklerini ve herhangi bir konuda Allah'ın neyi amaçladığını insanlar arasında en iyi bilen Hz. Peygamber'dir. İnsanların kendilerine gelen peygamberin tavsiyelerine uyması İslamî bir toplum olma yolunda yanlış anlayışları ortadan kaldırma için önemli bir adımdır.

İslamiyet, getirdiği inanç teorisiyle bütün cahilî anlayışları bir kenara bırakan toplumda hayat bulmaktadır. Eğer Müslüman İslam'ın esaslarını davranış haline getirmezse, bu temeli oluşturan inanç esasları teorik bilgi olarak kalmakta, bireyin ve toplumun bir kenarında yine cahilî anlayışlar hayat bulmaya devam etmektedir. Kutup'a göre İslamiyet, insanı insan yapan özellikleri öne çıkararak kendi temel esaslarını kökleştirip insanın yaratılmışlar içindeki değerini arttırmayı hedeflemekte ve bu doğrultuda bir İslam toplumu oluşturmaya tavsiye etmektedir. Toplumu oluştururken ırk, dil, renk, coğrafi yakınlık gibi ayırıcı olgulardan sıyrılıp sadece din bağı üzerine kurulmayı, insani özellikleri ön plana çıkarmayı ve temelini sağlam atmayı hedeflemektedir (Kutup, 2014a:66-67). İnanç ve düşünce insan davranışlarını belirleyen en önemli araçlardır. İnsanın hiçbir davranışı amaçsız değildir. Her davranış belirli bir amaç ve bu amaçları düzenleyen inanç ve düşüncelerle anlam kazanır. Kutup'un işaret ettiğine göre, "tevhit" inancını benimseyen fertte kalbin ve gücün yalnızca Allah'a ait olduğu bilinci olmalıdır. İnançlar insanların hayatına yön veren ilkeler olduğu için bu inancı benimseyen bireyin davranışlarını da buna göre şekillendirmesi beklenir. Davranışlarla desteklenmeyen bir inanç sadece sözde kalmaktadır.

İslamiyet, toplumların isimlendirilmelerine değil, onun temel kriteri tek Allah'a kulluk ve O'nun şeriatına uygunluk prensibine bakmaktadır. İnsan hayatının esasını Allah'ın getirdiği din ve onun üzerinde yükselcek bir hayat tarzını benimsemek, böyle bir toplum yapısı oluşturmaya gayret göstermektir. Tevhit inancı ve şahadet cümlesi dinin temel prensibini oluşturmakta, İslam ümmetinin köklerini sağlamlaştırıp büyümesini sağlamaktadır. İnsanı yaratan ve onun özelliklerini en iyi bilen Allah, onun hayat tarzı

ve yaşayışının şekillenmesinde İslam dinini bir hayat programı olarak sunmaktadır. Beşeri sistemlerin hâkimiyetini kabul edip onların koyduğu kurallara göre yaşayan toplumların, mevcut kural ve sistemlerin bozulmasıyla kendilerinin de yok olması kaçınılmaz olarak görülmektedir (Kutup, 2014a:125-127).

İlk Kur'an toplumunu kendisine model olarak belirleyen cemaatin izleyeceği yol genel hatlarıyla belirlenmiştir. Kutup'a göre, dört aşamadan oluşan bu yöntemde ilk aşama cemaatin oluşması, ikinci aşama bu cemaatin cahiliyenin zulüm ve baskılarıyla karşı karşıya kalması, üçüncü aşama bir yandan cahiliye ile tüm bağlarını koparıırken diğer yandan kardeşlik ve dayanışma ruhuyla cemaatin bireyleri arasında organik bağların geliştirilmesi son aşama Allah'ın iradesinin egemen olduğu yeni bir düzenin kurulması gerekmektedir (Haksöz Okulu Serisi-1, 2012:267).

Cahiliyeden İslam toplumuna geçiş süreci geniş çaplı ve uzun bir dönemi kapsadığı için Kutup'un hedeflerine ilerlerken aceleci davranmadığı görülebilmektedir. O, müslüman toplumun temelini sağlam bir şekilde oluşturmadan İslam devleti kurmayı hedeflememektedir. Kur'an neslini inşa amacını ıslah ve sünnetullah kavramlarıyla ilişkilendirip değerlendirmek Kutup düşüncesinin anlaşılmasına katkı sağlamaktadır. Tespit ve düşünceleri İslam toplumu için bir başlangıç zemini oluşturmaktadır. "Kur'an neslini yeniden inşa etmek" hedefi, gelecek nesiller için anlaşılması, işlenmesi sosyalleştirilmesi ve geliştirilmesi gereken bir temeli oluşturmaktadır. Onun cahili yapılardan koparak özgün, bağımsız ve Allah'ın rızasını gözetten bir İslamî kimliğin inşası için bir gösterge sunduğu söylenebilir (Haksöz Okulu Serisi-1, 2012:259).

Toplumun öznesi konumunda olan insan, sahip olduğu niteliklerle mensubu bulunduğu toplumun yapısını etkilemektedir. İnsanlar bir araya gelerek toplumun şemasını oluşturmakta, onun yaşayışını programlayan dinler ise toplum konularını göz ardı etmemektedir. İslam dininin peygamberi toplum içinde yaşamış, Kur'an'dan beslenerek bu dinin mensuplarına örnek olmaya çalışmıştır. Yüce Allah, peygamberlerini toplumlara sadece ahiret hayatı için değil, dünya hayatında da mutlu olmaları için göndermiştir. İnsanı yaratan ve onun özelliklerini en iyi bilen Allah, dünya hayatında yaşayabilecekleri mutluluğu din ekseninde belli toplumsal kurallara bağlamıştır. Allah'ın gönderdiği dinlerin özelde İslam dininin prensiplerine uyan toplumlar, kendi zamanında örnek toplum olmayı başarabilmişlerdir. Evrenin yaratıcısının koyduğu

kuralları aşan ya da riayet etmeyen toplumlar ya değişimlere ayak uyduramamış ya da zillet içinde yaşamışlar ve helak olmuşlardır. Son ilahi kitapta zikredilen kurallar kıyamete kadar geçerli olan ve çağa uygun geniş perspektifte insanlara ve toplumlara şekil veren bir yapıya sahip olmaktadır.

2.5. Seyyid Kutup'a Göre İslam'ın Temel Özellikleri

Tevhid Dinidir

Kutup'a göre, bütün peygamberlerin toplumlara ortak mesajı eşi ve ortağı olmayan bir ve tek Allah'a inanmaları gerektiği olmuştur. Bu mesaj, ilk toplumla sonraki toplumlar arasında zaman, mekân, ırk, soy gibi ayırıcı özellikleri ortadan kaldırarak bütünleşmeyi ve tek bir toplum olmayı hedeflemektedir. Ona göre bu inanç Hz. İbrahim örneğinde olduğu gibi akıldan önce insan fitratında doğuştan yer alan bir yetenektir. Nitekim Hz. İbrahim, aklıyla Allah'ı bulmadan önce fitratı gereği yaşadığı toplumdaki yanlış inançları reddetmektedir. Daha sonra bu tutum, fitratın akli harekete geçirmek için bir basamak görevi görmektedir. Peygamberlerin insanlara iletteği mesajlar fitratın sahip olduğu bu inancı hatırlatmayı amaçlamaktadır. (Bkz. Kutup, 1980: C.4, 82-87).

Kutup, tevhit inancıyla insanları doğru yola iletmenin amaçlandığını söylemektedir. İnsanların yaptıkları davranışlar hem bu dünya hem de ahiret için karşılık bulacağı bir sonuç barındırmaktadır. Ona göre, dinin sorumlulukları taşıyan peygamberler, toplumlara İslam'ın bu özelliğini kavratarak bir sorumluluk bilinci oluşturmaya çalışmıştır (Kutup, 1980: C.4, 92-93). İslam'ın tevhit özelliği fert, toplum, yönetici, halk, işçi, patron, üretici ve tüketici bütün insanları Allah'a kul olmaya ve O'nun rızasını kazanmaya yöneltmektedir. Bu özelliğiyle İslam, insanları duyguları ve maddi güçleriyle tek bir amaca yönlendirerek toplumda hedef birliği sağlamaktadır. Toplumun bu hedefe yönelmesiyle insanlar arasında manevi bağlar güçlenmekte, bireyler arasındaki ilişkilerin tamamını kuşatan kurallar bütününü oluşturulmaktadır (Kutup, 2014b:163-165).

İslam'ın Tevhit özelliği aynı zamanda itaat, boyun eğme ve teslim olma gibi anlamları da içermektedir. Kutup'a göre hem İslam öncesi hem de günümüzdeki bazı toplumlar hayata ilişkin konularda yasalar oluşturmak için Allah'tan başkasına başvurmaktadır. Ona göre insan, yöneticilik ve egemenlik konusunda Allah'tan başkasını yetkili görmemesi ve tevhit ilkesini gereği gibi yerine getirmesi gerekmektedir (Kutup, 1980:

C.4,120-124). Kutup burada hükmetme, eğitme ve yönetme yetkilerini Allah'a özgü kılmayı insanın zorunlu görevlerinden biri olarak değerlendirmektedir.

Tevhit, inanç bakımından Allah'ın birliğini ifade ederken, sosyal anlamda da toplumsal birliği sağlamaktadır. Gerçek tevhit inancı, İslam'da, toplumsal birliğin sağlanmasıyla mümkün olmaktadır. İslam'da birliğin esas olduğu toplumsal hayatta, farklı görüş, düşünce ve oluşumlara yer verilirken, parçalanmaya, bölmeye, bölünmeye ve ihanete hoşgörü tanınmamaktadır. Böyle bir birlik toplumsal anlamda dirlik ve huzur getirmektedir.

İnsan Aklına Hitap Eden Dindir

Kutup'a göre, İslam'ın ortaya koyduğu mesajlar insan aklına hitap etmektedir. İnsana doğru bir bakış metodu kazandırıp iç ve dış dünyadaki gerçekleri düşünmeye çağırılmaktadır. Ona göre akıl, bu mesajların doğru ya da yanlışlığını değil, bunlara inanıp inanmama görevi görmektedir. İnsan aklının buradaki görevi, verilen mesajları doğru bir şekilde kavradıktan sonra onu hayatında kabul etmek ve uygulamaktır. İslam dini zaman ve mekân sınırı gözetmeksizin her dönemdeki insana hitap etmektedir. O yüzden sadece inanç kısmının kabul edilip hayat düzenine dair uygulamaların reddedilmesi aklın tam olarak işlevini yerine getirmediğini göstermektedir (Bkz. Kutup, 1980: C.3, 135-139). Kutup, İslam'ın hüküm ve ilkeleriyle akla hitap eden yönlerinin olmasının yanı sıra sadece akılla bu hüküm ve ilkelerin doğruluk ve yanlışlığına karar verilmeyeceğini belirtmektedir. O aklın yanına imanı da yerleştirerek salt pozitivist düşünceye karşı çıkmaktadır.

Kutup, İslam'ın ortaya koyduğu şekil ve inanç meselesi ile anlatma, dinleme ve kavrama yöntemlerini kullandığını belirtmektedir. İslam, düşünen bir akla, vicdana ve fitrata seslenmektedir. İnsan mantığının karşısına inanmaya mecbur edici olağanüstü olaylar, baskı ve zorlamanın aksine bazı belli uyarılarla çıkararak onu düşünmeye sevk etmektedir. Ona göre, Allah bu yöntemle insanın irade, düşünce ve duygularına saygı göstermekte, inanç özgürlüğünü ön planda tutmaktadır (Kutup, 1980: C.1, 463-465).

Kutup'a göre, bütün peygamberlerin misyonu, Allah'ın belirlediği sistem ve düzen konusunda toplumları uyarmaktır. Bütün bu sistem ve düzeni bünyesinde barındıran İslam, insanların inanmak zorunda olduğu gerçek dindir. Ona göre insan, inanç ve

davranış bütünlüğü içerisinde Allah'a bağlı bir hayat sistemini somut olarak yaşantısında göstermelidir. O, İslam'ın gerçek din olduğu bilinci taşıyanların hayatlarını bu doğrultuda şekillendirmemeleri durumunda ilahi yaptırımla karşı karşıya kalacağını ifade etmektedir (Kutup, 1980: C.2, 122-123, ayrıca Bkz. Kutup, 1980: C.4, 171).

İnsan Hayatını Bütün Yönleriyle Kuşatan Dindir

İslam dini, insan hayatını bütün yönleriyle kuşatan bir kurallar bütünü oluşturmaktadır. Hayatın zaman ve mekân değişkenliklerine bağlı olarak ortaya çıkabilecek sorunları genel prensipler çerçevesinde açıklamaktadır. Allah, insan hayatının ihtiyaç duyacağı bütün kural, yönerge ve hükümleri eksiksiz tamamlayarak gerçek din tanımlamasını yapmaktadır. İnsan bu din sayesinde kendi değerini bularak bir nevi onurlandırılmaktadır (Bkz. Kutup, 1980: C.3, 187-195, ayrıca Bkz. Kutup, 1980: C.4, 17).

İslam inanç, hukuk sistemi ve değer yargıları konularında sadece Allah'ın belirlediği yöntemle bir toplumsal düzen oluşturmayı amaçlamaktadır. Varlık ve hayata ilişkin düşünceleri, özgün bir yapıya sahip ve bir bütünlük arzeden kurallardan oluşmaktadır (Kutup, 2014a:195).

Kutup, İslam'ın bir yandan ferdi diğer yandan toplumu güvence altına alan bir yapıya sahip olduğunu belirtmektedir. Ona göre İslam, ferdin üstün yetenek, gayret ve kabiliyetlerini kullanabilmesi için belli serbestlikler getirirken içinde bulunduğu toplumun menfaatlerine de zarar vermeyecek şekilde hareket etmesini istemektedir. Örneğin; cömertlik ve cimrilik arasında bir denge sağlayarak tekeliği ve savurganlığı önlemektedir. Çalışmayı da teşvik etmesi bireysel ve toplumsal kalkınma adına bir yarar sağlamaktadır. Böylece İslam, gerek birey gerekse toplum ile ilgili hayatın her yönünü, maddi ve manevi boyutlarını teminat altına almaktadır (Kutup, 2014a:59).

Kutup, İslam'ın İnanç, düzen ve şeriatın arasını sıkı bağlarla bağladığını belirtmektedir. Örneğin; Zekâtın dini bir emir olmasının yanı sıra sosyal dayanışmayı sağlayan fonksiyonunun bulunması sosyal sistemle inanç arasındaki ilişkileri geliştirmektedir. Ayrıca hırsızlık ve zina gibi toplumsal ahlakı bozucu davranışların yasaklanması İslam'ın sosyal sistemi kontrol edici bir vasfının da bulunduğunu ortaya koymaktadır (Kutup, 2014b:166-167).

Toplumsal Huzur ve Barışı Esas Alan Dindir

Kutup'a göre, İslam'ın samimiyet, adanmışlık, vicdan ve duygu yönünden Allah'ın istekleriyle uyumlu yaşama, bu uyumu sürdürme konusunda kararlılık gibi tavsiyeleriyle her dönemdeki bütün insanların barış içinde olabileceği bir ortam hazırladığını belirtmektedir. Böyle bir toplumda vicdan ile duygu dünyası, akıl ile mantık ve insan ile diğer canlılar barış ve güven ortamı yakalamaktadır. Ayrıca Kutup İslam'ın bu özelliğinin toplumları gerçek bir Allah düşüncesine götürdüğünü belirtmektedir. Böylece İslam'ın hem inanç hem de toplumsal düzenlemeye dair işlevi yerine getirilmiş olmaktadır (Bkz. Kutup, 1980: C.1, 329-335).

Kutup, Allah'ın hukukunun uygulandığı toplumu "İslam Yurdu" olarak nitelemektedir. Böyle toplumlarda güvenlik ve kamu düzeni uygun bir şekilde işlemektedir. İnsanların iyilikler yapması ve hayatını geliştirip verimleştirebilmesi için birbirlerine güvenebileceği barış ve huzurlu bir ortamın varlığına ihtiyacı vardır. İslam, toplumsal barışı öğütlerken insanların başkalarına karşı kötülüğe ve saldırıya kalkışmasına karşı koruyucu tedbirler almaktadır. Böylece bütün fertleri ilgilendiren dokunulmazlık ve kamu düzeni İslam'ın barış prensibiyle hayata geçebilmekte, terör ve anarşiden uzak bir toplumsal yaşam inşa edilebilmektedir (Kutup, 1980: C.3, 239).

Bireyler sağlam ve doğru imanla beraber faydalı işler peşinde koştuğu müddetçe Allah insanlar arasında sevgi ve barış yaratmaktadır. Böylece iman ve iyi davranış sevgiye, sevgi de bireysel ve toplumsal huzura götürmektedir (Bkz. Meryem, 96). Bireylerin samimi bir şekilde menfaat gözetmeden Allah'a olan sevgisi de iç huzuru arttırmaktadır (Bkz. Şûra, 23). Bu yaklaşımla hareket eden insan devamlı kendi menfaatini düşünmek yerine toplumu da göz önüne alırsa toplumsal huzur ve barış artmaktadır. Sevgi ve saygının olduğu toplumlar güçlü temelleri olan toplumlardır.

İslam, yeryüzünde savaşı gerektiren sebeplerin birçoğunu koymuş olduğu ana prensiplerle ortadan kaldırmaktadır. Örneğin; İslam, tüm insanlığın tek bir hammadeden yaratıldığını, birbirlerini tanıması ve birbirleriyle kaynaşması için küçük ve büyük toplumlara ayrıldığını bildirirken barışa engel olan ırkçılık taassubunu ortadan kaldırmaktadır. Yardımlaşma ve dayanışmaya engel olabilen ve İslam'ın bütün insanlığa

erişmesine karşı güçlere karşı mücadele edilmesi İslam'da barışın sağlanması açısından önem taşımaktadır (Kutup, 2014d:25-28).

Kutup açısından İslam, barışı bir bütün olarak görerek hayatın her sahasına uygulamaya çalışmaktadır. İslam, barışı önce kişinin vicdanında, sonra ailede ve toplumda daha sonra devletler seviyesinde yerleştirmeye çalışmaktadır. Böylece barışın hayata tümüyle hâkim olma gayesi temelden gerçekleşebilmektedir (Kutup, 2014d:38-39). İslam'ın yeryüzünde farklı renk, ırk ve dilleri inanç bağıyla birbirine bağlaması toplumun aynı sosyal prensipler altında bir bütün olarak yaşamasına katkı sağlamaktadır. Böylece İslam bu farklılıkları ortadan kaldırarak ideal insan bağıyla tüm insanlığı kaynaştırmaktadır (Kutup, 2014b:108).

Dünya ve Ahiret Dengesini Gözeten Dindir

Kutup, Müslümanların Allah'ın halifesi olarak yaratıldığı için dünya hayatından kendilerini soyutlamaması gerektiğini belirtmektedir. Ona göre, İslam'ın Müslümanlardan istediği dünya hayatında Allah'ı hatırlatan iyi işler içinde olmalarıdır. İnsan, onurlu bir varlık sıfatına yakışır biçimde toplum hayatında kendi üzerine düşen görevi yerine getirmelidir. İslam tarafından meydana getirilen ölçülü ve ileri görüşlü düşünceye dayalı istikametli ve dengeli yaşam, her iki dünyanın verimli geçirilmesine sebep olabilmektedir. Kutup, olaylara ve gelişmelere İslam düşüncesinin zirvesinden bakınca ahiret hayatını unutup tek başına dünya hayatına egemen olma amacının son derece basit görüldüğünü söylemektedir (Kutup, 1980: C.1, 321). Gerek amel gerekse inanç bütünlüğü çerçevesinde toplumsal ahlaki iyileştiren davranışların ibadet sayılması İslam'ın akide ile sosyal hayat arasındaki ilişkisini ortaya koymaktadır. Ayrıca oruç ibadetinde beden sağlığı, namaz sayesinde temizlik ve zamanı iyi kullanma bilinci kazanması İslam'ın fertlerde dünya ve ahiret dengesini gözetmesine katkı sağlamaktadır (Kutup, 2014c:49).

İslam, insanın fitratına uygun olarak doğal ihtiyaçlarını belli ahlakî çerçeveler etrafında yerini getirmesini istemekte ve insan bu yaparken onu devamlı koruma ve denetleme görevi görmektedir. İslam toplumsal düzene katkı sağlamak amacıyla yeryüzünde Allah'ın halifesi konumunda olan insanı, O'nun iradesini yerine getirmek için sosyal bir düzen oluşturması için yönlendirmektedir. Böylece insanların doğal birlikteliğinden

hareketle ortak bir toplumsal hedefi sağlamaya yönelik düzen ve refahın hâkim olduğu bir toplum kurmayı amaçlamaktadır.

Kutup'a göre İslam, vicdanlara hapsedildiği, cami duvarları arasına kapatıldığı, kul ile Allah arasında kaldığı sürece toplumun ihtiyaçlarına cevap veremez hale gelmektedir. Böyle durumda İslam'ın hayata yön vermek için gelen prensiplerini topluma mâl etmesi imkansız görünmektedir (Kutup, 2015:78). Sürekli ilerleyen ve değişen hayat koşullarına karşı ihtiyaç hissedilen yeni çözümlerin varlığına İslam, küllî prensipler ve genel kaideler çerçevesinde cevap aramaktadır. İslam'ın prensiplerinin belli bir zaman ve mekânda bir fert veya tarihi devrelerle sınırlı olmadığı düşünüldüğünde insanı her dönem düşünen belli bir amacının olduğu görülmektedir. İslam şeriatı, hayatî ve insanî amaçlara ulaşmak için birtakım sabit ve genel kurallar ortaya koymakta, sürekli gelişen olaylar ve yenilenen ihtiyaçlarının da cevaplanabilmesi için sabit prensiplerin sınırlarını aşmamak şartıyla İslam fihına bırakmaktadır (Kutup, 2014b:58-59).

2.6. Seyyid Kutup'a Göre Diğer İlahi Dinler

İslam toplumu, Allah'ın hayat için ortaya koyduğu metottan hareketle toplumsal kural, hareket, prensip, ahlak ve ilişkileri pratik bir hayat düzeni oluşturmak için var olmuştur. Kutup, İslam toplumunun Allah'ın bu sistemini hayat programı olarak benimsediği sürece ayrıcalıklı bir toplum olarak insanlığa önderlik etmeye devam edeceğini belirtmiştir. Ona göre, Yahudi ve Hıristiyanlara itaat etmek, herhangi bir konuda başvurmak, metotlarını ve sistemlerini almak Allah'ın metodunun hayata önderlik edip düzenlemesinin ve gelişme-ilerleme yolunda onunla hareket edilmesinin yeterliliğinden şüphe edildiği anlamına gelmektedir. Kutup, İslam inancını bütün hayatı düzenleyen bir iç disiplin olarak görmektedir. Ayrıca Yahudi ve Hıristiyanların İslam toplumunu bu inançtan uzaklaştırarak onları kısır bir hayat döngüsü içine sürükleme amacı güttüğünü belirtmektedir (Kutup, 1980: C.2, 135-137).

Seyyid Kutup'a Göre Yahudi Toplumunda İnanç- Sosyal Hayat İlişkisi

Kutup, Yahudi toplumunun dışarıdan herhangi bir toplumu kabul etmeyen kapalı bir yapıyı oluşturduğunu ifade etmektedir. Ona göre, bu toplumda *din* ile *ırk* eşdeğer görülmesi İsrailoğulları dışında başka bir kavime açık olmadığının en temel

özelliklerindedir. Bu özellik Yahudi toplumunun *evrensel bir toplum* olma durumunu etkilemektedir (Kutup, 2014b:149).

Kutup'a göre, İsrailoğulları yani Yahudiler, tarih boyunca Allah'ın kendilerine bağışladıkları nimetlere karşılık sergiledikleri davranışlarla hep inkârcılık ve nankörlük hali sergilemiştir. Allah'ın ayetlerde devamlı bu nimetleri hatırlatmadaki amacı onlarda bir davranış değişikliği oluşturmak ve edinmiş olduğu bu davranışlarda süreklilik kazandırmaktır. Kur'an'ın Tevrat'ı onaylamasına rağmen İsrailoğulları'nın kendi makam ve mevkîni kaybetme korkusundan dolayı İslam dinini ve Peygamberini yalandıkları görülmüştür (Kutup, 1980: C.1, 94).

Kutup'a göre Yahudi toplumu, İslam toplumuyla tanıştığında beri Müslüman toplumu üzerinde düşünce karmaşası meydana getirmek, kuşku ve kargaşa çıkarmak amacıyla Allah'ın gerçek dinini belli yalan politikalarla gizlemeye çalışmaktadır. Mal, dünyalık kazanç, makam ve mevkî hevesi içerisinde olan Yahudi toplumu, toplumsal hukuk ve düzen açısından adaletsiz bir yönetim tarzı benimsemektedir. Özellikle din adamları bütün yetki ve makamlarını kaybetme endişesiyle halklarının İslam'a girmelerine karşı belli önlemler almaktadır. Yahudiler, İslam toplumu için sürekli bir fitne, kargaşa ve bölücülük unsuru olmaktadır (Kutup, 1980: C.2, 96).

Kutup, İslam ile Yahudiliğin *vahdaniyet* esasında birleştiğini belirtmektedir. Ona göre İslam, vahdaniyete insan kabiliyetlerinin ürünlerini de eklerken Yahudilik bölgesel ırkçılık içerisinde donup kalmaktadır. Yahudilerin *seçkin millet* fikrine saplanıp kalması bir birlik oluşturma çağrısı konusunda etkisiz kalmasına neden olmaktadır (Kutup, 2014b:160).

Yahudilerin sergiledikleri sosyal hayata dönük özellikle din adamlarının söz ile davranışlarının tutarsız olduğu görülmektedir. Kutup'a göre, kalpleriyle inanmadıkları sözleri menfaat karşılığıyla başkalarına tavsiye etmek, söylenenlere karşı şüphe uyandıran bir tutumu ortaya çıkarmaktadır. Böyle bir toplumda insanların birbirine karşı güvenleri kalmamakta, bir kargaşa ortamı doğurmaktadır. Ona göre bu durum Yahudiliği, coşkun ve sürükleyici bir inanç sistemi olmaktan çıkardığını göstermektedir (Kutup, 1980: C.2, 96).

Allah'ın birçok uyarılarına rağmen Yahudi toplumunun inanç konusunda kendi bildiklerini uygulama yolunda inatçı davrandıkları görülmektedir. Kutup, Yahudilerin seçilmiş millet olarak kendilerini nitelemeleri ve bu üstünlüğü yeryüzünde kaldıkları sürece devam edeceği iddialarını reddetmektedir. Ona göre Yahudiler, Hz. Musa döneminde Allah'ın öngördüğü misyonu yerine getirdiği ölçüde o dönemde yaşayan diğer milletlerden üstün olmaktadır. Yahudilerin Allah ile aralarındaki soy ortaklığı, akrabalık ve kayırmacılık iddiaları dini davranışlarında bir gevşekliğe ve keyfi uygulamalara neden olurken bu üstün özellik yerini ayıplanan bir kavime bırakmaktadır (Kutup, 1980: C.2, 504).

Yahudilerin çoğu oluşturdukları ahlak ilkelerine kendi milletlerinin çıkarları açısından yaklaşmaktadır. Onlara göre, emanet, özel mülkiyet, adalet gibi kavramlar Yahudi ırkı arasında geçerli olan değerleri ifade etmektedir. Kendileri dışındaki toplumlara aldatmak ve sömürmek sakıncalı olmayan bir durumu oluşturmaktadır. Kutup'a göre, Yahudilerde ahlakın temeli menfaat üzerine kurulmaktadır. Toplumsal ahlakın temeli ilahi bir sisteme dayanmadığı için değerlerin ve ilkelerin seviyesi evrensel değil, bireysel olmaktadır. (bkz. Kutup, 1980: C.2, 113-114)

Seyyid Kutup'a Göre Hıristiyan Toplumunda İnanç- Sosyal Hayat İlişkisi

Kutup'a göre, Hıristiyanlık bazı dönemlerde ruh temizliği, maddeden arınma ve vicdanî hoşgörü bakımından yüksek düzeylere ulaşmış, insanı ruhî yönden düzeltme görevini yerine getirmiştir. Toplumunu ise, insanların kendi elleriyle yaptıkları kanun ve devlet tekeline terk etmiş, böylece Hıristiyanlık dünya işlerinden kendini soyutlamıştır. Ona göre Hıristiyanlık, dini vicdanlara hapsedince hiçbir zaman hayatın tümünü kapsayacak bir düzen kuramamıştır. Bu dinin yayılmaya başladığı kavimlerin "din hayat için elverişli olmayan bir düzendir." algısı toplumsal anlamda dine ihtiyacın olmadığını göstermektedir. Kilisenin devlet ile olan güç mücadelesi ve otoritesini kaybedeceği endişesiyle bilime karşı çıkması dinin insanı ve toplumu uyuşturduğu algısını ortaya çıkarmıştır (Bkz. Kutup, 2014c:12-16).

Kutup açısından Hıristiyanlığın prensiplerinin Hıristiyan toplumlara hâkim olmadığı değerlendirilmesi yapılmaktadır. Ona göre bu toplumlardaki sistemler, dini inançlarına

göre değil, beşerî kanunlara göre oluşturulmaktadır. Bu toplumların inançları kişisel vicdanlara mahkûm edildiği için toplumsal vicdanı kapsayan sosyal sistemlerin dini boyuttan yoksun olmaya devam edeceği görülmektedir. Bu toplumlardaki inanç ile mevcut sistem arasındaki uzaklık sistemle insan ruhu arasındaki uyuma zarar vermektedir. *Hıristiyanlık dünyasının* toplumu düzenleyecek dünyevî bir sistemden mahrum olması Hıristiyanların evrensel hoşgörü çağrılarını boşa çıkarmaktadır. Sonuç olarak milliyetçiliğin ortaya çıkardığı sömürgecilik ruhu Hıristiyanlığın önüne geçmektedir (Kutup, 2014b:150-151).

Kutup, Hıristiyanlığın Roma putperestliğinin etkisine girmesiyle *vahdaniyet* ile *putperestliğin* birbirine karıştırıldığını ifade etmektedir. Ona göre bu durum Hıristiyanlığın ayırt edici üstünlüğünü ve saflığını yitirmesine neden olmuştur. Hıristiyanlığın da Yahudilikte olduğu gibi dar ırkçılık sınırları içine sıkışıp kalması tarih boyunca yaptığı *evrensel çağrının* sonuçsuz kalmasına sebep olmuştur. Bu dinin belli bir ırka ve zamana bağlı olması da süreli bir sistem olduğunu ortaya koymaktadır. İslam'ın ortaya koyduğu toplumsal hayatı kapsayan iyi davranışların ibadet sayılması bütün insanî kuvvetlerin bir arada değerlendirildiğini ortaya koyarken Hıristiyanlığın insanın ruhu ile bedeninin arasını ayırması sosyal hayata dar bir *vahdaniyet* çerçevesinden baktığını göstermektedir (Kutup, 2014b:162-163).

Kutup, Hıristiyanlık inancını, tevhit temelinden uzak olduğu için insan hayatının yapılanması ve sağlıklı işlemesi noktasında yeterli bulmamaktadır. O, bütün insan faaliyetlerinin ve insanlar arası ilişkilerin ana eksenini saydığı tevhit inancını inkâr eden bu topluluğu, ilahî kaynaklı bir dinin mensubu saymamaktadır. Ayrıca Allah'ın birliğini onaylayan ve İslam'ı tek din olarak kabul eden birinin Kitap Ehli'nden biriyle dostluk ve işbirliği kurmasının yanlış olduğunu söylemektedir. Çünkü temel inanç ilkeleri konusunda arasında birçok fark bulunan iki toplumun diğer konularda uzlaşması İslam'ın tevhit inancına zarar vereceği için uygun görülmemektedir (Kutup, 1980: C.3, 343).

Kutup açısından din, sadece ahlak eğitimine, vicdani duygulara, ibadet ve sembolik uygulamalara hitap eden değil, insanın yaşamını Allah'ın sistemine bağlayan yaşam düzenini de ifade etmektedir. İnsan yaşamının bütünü arasında meydana gelebilecek olan bir kopukluk dinin psikolojik ve sosyal yaşam üzerindeki kazanımlarını da

sonuçsuz bırakabilmektedir. Hıristiyanlığın dünya işlerinden kendini soyutlayıp manevî alana önem vermesi toplum nezdinde düşmanlığı arttırıcı sebepler arasında görülmektedir. (Kutup, 1980: C.2, 87).

Kutup'a göre, Hıristiyanlık kendisine bağlı ulusların sosyal yaşamlarını idare edebilecek bir konuma sahip görünmemektedir. Çünkü sosyal hayatı idare etmek, bütün evreni yorumlayabilen, insan hayatını ve evrendeki konumunu açıklayabilen bir düşünceye sahip olmak demektir. Ayrıca bir ibadet sistemi ve ahlakî değerleri olan ve bunlarla toplum hayatını düzenleyici hükümleri bünyesinde barındıran bir sistemin sağlam temeller üzerine inşa edilmesi gerekmektedir. Fakat ona göre, Hıristiyanlığın manevi değerleri ile hayatta yer alan pratik değerleri birbirinden ayrılmasıyla sosyal düzenlemeler başka temeller üzerine inşa edilmeye başlanmıştır. Kutup açısından bu durum, Hıristiyanlığa bağlı ulusların bugün içinde olduğu toplumsal buhranın başlıca sebebi olarak görülmektedir. Sonuç olarak Hıristiyanlığın inanç temelinde yer alan eksiklikten dolayı sosyal hayatı düzenleyebilecek değer ve sistemden yoksun olduğu görülmektedir (Kutup, 1980: C.2, 88).

2.7. Seyyid Kutup'a Göre Din ve Sosyal Bütünleşme

Kutup'a göre, toplumda değişik ırk ve renklerin olması, mekân ve memleketlerin, soy ve aşiretlerin farklılık göstermesi, insanların birbirinden uzaklaşıp bölünmesi için değil, birbiriyle tanışıp dostluk kurmaları ve Allah'a karşı sorumlu oldukları görevleri aralarında paylaşması içindir. Ona göre İslam dini, bu farklılıkları bir potada eriten, kardeşlik adına topluma dinamizm kazandırabilecek "tek bir insanlık" oluşturma görevi görmektedir. Fakat o, şu anki toplumların bir bütün olma görüntüsünden uzak olmasına rağmen İslam'ın ortaya koyduğu birikimin ilk günden beri bir fikir akımı olarak ortada durduğunu ve insanlığın bundan faydalanması gerektiğini belirtmektedir (Bkz. Kutup, 2015b:89-92).

Bütünleşme, özellikle fonksiyonalist sosyologlar tarafından üzerinde çok durulan bir kavramdır. Dinin çok önemli bir bütünleştirme aracı olduğunu belirten fonksiyonalist din sosyologları, istikrarın, düzenin ve işbirliğinin toplum üyeleri tarafından neyin iyi veya kötü olduğu hakkında varacakları genel bir anlaşmaya katkı sağladığı üzerinde

hemfikiridir. Kavram, günümüzde biraz farklılaşarak, farklı etnik grupların, normların ve değerlerin kabul edilmesiyle düzenlenmiş ortak toplumsal hayata katılımı kolaylaştıran etmen olarak değerlendirilmektedir. Bu süreç, farklı etnik kimliklerin yok edilmesini gerektirmediği gibi, etnik kimliğin toplumun ortak faaliyetleri, değerleri ve hedeflerine bağlılığını da kısıtlamamaktadır (Kirman, 2011:60). Kutup, farklı etnik, bölge, rejim ve siyasi görüş gibi etmenlerin İslam'ın kardeşlik projesi gereği bütünleşmenin önüne geçmemesini ifade etmektedir. O, bugünkü Müslümanların bu etmenleri ön planda tutmasından dolayı bir bütün olma fikrinden uzaklaştığını belirtmektedir.

Kutup'un Medeni toplum olarak nitelediği İslam toplumunun özelliklerine bakıldığında fertlerin düşünce tarzı, yaşama biçimi ve özgür iradeleriyle Allah inancı etrafında şekillenmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Akide birliği dışında ırk, renk, milliyet, vatan gibi bağlarla bir araya gelen fertler Kutup için ilkel bir toplumu oluşturmaktadır. Ona göre bu bağlar insan aklının ürünü olup toplumda eşitlik ilkesine gölge düşüren unsurlardır. Medeni bir toplumda insanî değerlerin en üst düzeyde tutulduğu bir anlayışın hâkim olması gerekmektedir. Bu da İslam'ın insana verdiği değeri uygulamakla mümkün görülmektedir (Kutup, 2014a:145).

Kutup, İslam dininin iyilik ve kötülüğün sınırlarını belirleyen, imanla beraber beşer hayatında kötülüğün yerine iyiliği koyan bir görevinin bulunduğunu belirtmektedir. Ona göre Müslüman toplumun sosyal sorumlulukları arasında kötülüğü ortadan kaldırıp iyiliği teşvik etmek ve toplumda olabilecek kriz ve kargaşayı engelleme görevi bulunmaktadır. Kutup, böyle bir toplumun sağlam temellere dayanabilmesi için Allah'a iman etrafında bütünleşmesini tavsiye etmektedir. İman çerçevesinde ahlaki kurallar oluşturmak, toplumun sağlıklı bir düşünce yapısına sahip olmasına katkı sağlamaktadır. Sağlıklı düşünce yapısı da barış ve huzur dolu bir toplumun oluşumun aşamalarındandır. Ayrıca o, toplumda kötülüğe engel olup iyiliği tavsiye etmenin ferde müslüman sıfatı kazandırdığını da ifade etmektedir (Kutup, 1980: C.2, 151).

Kutup'a göre, Müslümanların toplumsal bütünleşmesinde inancın büyük etkisi bulunmaktadır. Ona göre, Müslüman olmayan toplumların sağlam bir inanç ve temelleri olmadığı için Müslüman toplumla mücadeleleri halinde toplumsal çözümleri kolay olmaktadır. Çünkü Müslümanların inançlarına sarıldıkları ve Allah'ın metoduna uygun sosyal düzen oluşturdukları müddetçe başarı elde etmeleri kaçınılmaz görünmektedir.

Ayrıca Kutup günümüzde Müslüman olduğu halde yeryüzünde yenilen toplumların İslam ve Müslümanlığı tam anlamıyla bilmediklerini ifade etmektedir (Kutup, 1980: C.2, 154-155). Kutup, gerçek uygarlığın zirvesine erişmiş olan bir insan toplumunun birleştirici bağını "inanç sistemi" olarak görmektedir. Ona göre, insan ile hayvan arasındaki en önemli ayırıcı vasıf inanç sistemidir. O, kan, soy, aşiret, ırk, milliyet, devlet, renk ve dil gibi faktörleri insan ile hayvan arasındaki ortak nitelikler olarak görmektedir. Toplumlara birleştiren faktörler akıl ve kalple ilgili etkinliklerdir. Birleştirici özelliği olan inanç sistemi, bütün ulusları kucaklayan milletler üstü bir toplum kurabilmenin temel unsurlarındandır. Ona göre kişilerin özgür iradeleri tercih edebileceği böyle bir toplum modeli her bölgeden insanın katıldığı ortak bir üreticilik etrafında bir bütünlüğü oluşturabilmektedir (Bkz. Kutup, 1980: C.6, 96-101, ayrıca Bkz. Kutup, 2015b:97-101).

Bir mana etrafında bütünleşme tipi, en mükemmel bütünleşme şekli olarak görülmektedir. Bu bir fonksiyon olarak bütünleşmenin ötesinde et ile kemiğin bütünleşmesi gibi bir durumu ifade etmektedir. Bireylerin ruh ve kalp ile bütünleşmeye katılması mananın anlamını daha da artırmaktadır. Bir mana etrafında bütünleşme tipine dinin çok büyük katkısı bulunmaktadır (Kılıç, 2014:123). Kutup, insanların akide birliği dışında başka nedenlerle bir araya gelinmesini toplumsal ayırıcı vasıflar olarak nitelemektedir. Ona göre İslam'ın ortaya koyduğu birleştirici fikirler dışındaki her şey ilkel toplumların özelliklerini barındırmaktadır. İkel toplumlardaki totem, tabu, mana gibi birliği sağlayan etmenler bulunsa da kutsal sayılan varlıklar çeşitlilik arz ettiği için toplumlar arası bütünleşme sağlanamamaktadır. Fakat İslam'ın tevhit inancı gibi kapsayıcı özelliği diğer etnik farklılıkların önüne geçmektedir.

Sosyal bütünleşme insanların topluluk yaşamından kaynaklanan bazı gereksinimlerini karşılamaktadır. Bunların başında insanların birbirinin zararından emin olma ve güven ihtiyacı gelmektedir. Sosyal bütünleşme bu işleviyle sosyal sapmaların, suç ve suiistimallerin önüne geçmeye çalışmaktadır. Bireyler sosyal sorumluluklarını yerine getirdikçe bütünlük ve istikrarın muhafazası kolaylaşmaktadır (Çelik, 2014:168). İslam'ın iyiliği teşvik edici tavsiyesi toplumsal huzur ve barış açısından önem arz etmektedir. Barış ve huzurun hâkim olduğu toplumlara güven ve istikrar hâkim olmaktadır.

Kutup'a göre, peygamberler toplumlarını bilinçli düşünmek, onları cehalet ve hurafenin baskısından kurtarmak ve dogmaları ortadan kaldırmak için bir inanç sistemine yani Allah'ın şeriatına çağırmaktadır. Allah tarafından konulmuş olan bu şeriat kula kulluğu reddettiği için insanın özgürlüğünü ve saygınlığını da artırmaktadır. Ona göre, şeriatın egemen olduğu toplumlarda herhangi bir sınıf üstünlüğü söz konusu olmamakta, tüm insanlar eşit bir şekilde tek bir saf oluşturmaktadır. Böylece toplumsal bütünleşme sayesinde insanların bünyesel enerjileri dağılıp gitmemekte fertlerin toplumsal anlamda yapıcı ve aktif olarak gelişmesine de katkı sağlamaktadır (Kutup, 1980: C.5, 68). Ayrıca Kutup, bütün peygamberlerin tevhit inancı temelinde tek bir ümmet oluşturmak için gönderildiğini belirtmektedir. Bu bütünleşme hareketine rağmen, peygamberleri izleyen toplumlar arasında ilişkiler kopmakta, aralarında görüş ve inanç farklılıkları meydana gelmektedir. Ona göre, bütün peygamberlerin davet ettiği inanç sistemi ve ümmeti arasında bir farklılık bulunmamaktadır. Bu ayrılık insanların kapasitesi, gelişmişliği, kavrayış ve deneyimi, sorumluluk alma ve kanunlara uyma olgunluğu, değişen hayat ilişkileri gibi faktörlerden kaynaklanmaktadır. O, İnsanların verilmek istenen mesajın özünü kavramaları halinde tek bir ümmet oluşturabileceğini belirtmektedir (Kutup, 1980: C.7, 304).

Bu konuda Ali Şeriatî Peygamberleri toplumsal değişimin ve gelişimin temel etkeni olarak görmemektedir. Ona göre Peygamberlerin görevinin haberi iletme ve insanlara doğru yolu göstermek olduğu, kişilerin tesadüfi ve Peygamberlerin toplumsal değişimin temelinde yatan ana etkenler olarak değerlendirilemeyeceğini belirtmektedir (Şeriatî, 1980:55-56). Hz. Muhammed kendi toplumundaki örnek kişiliği ve etkili liderliğiyle toplumsal, siyasal, kültürel, hukuki, dini ve ekonomik değişimlerin gerçekleşmesinde ön ayak olmuştur. Kutup'un da belirttiği gibi İslam'dan önceki toplumsal yaşayışa bir değişim getirerek bütün insanlar arasında eşitliği ve bütünlüğü sağlamış, peygamberlerin olmadığı zamanlarda bu ilişkilerin kısmen eski halini aldığı görülmüştür. Hz. Peygamberi postacı olarak nitelemek onun Kur'an'ı uygulama tarzı ve davranışlarından yoksun bir İslam anlayışını kabullenmek demektir.

Kutup açısından İslam, birtakım sorumluluklar gerektiren hayat sistemini ifade etmektedir. Toplum içinde birtakım fitne ve belalara karşı Müslümanların bunları yapanlara engel olma ya da bu yolda gitmeme gibi yükümlülükleri bulunmaktadır. Ona

göre İslam dini bu açıdan kendi mensuplarına kötülüğe engel olmanın yanında yapıcı-onarıcı bir görev de yüklemektedir. Kutup burada ilk İslam toplumunun sayıca az olmasına rağmen Allah'a ve Peygamber'e itaat edip haksızlıklara ve zulme karşı tek vücut oluşunun zafer ve üstünlük getirdiğinden bahsetmektedir. Buradan hareketle günümüz Müslüman toplumlarının Allah'ın ve Peygamberin çağırdığı ilkelere teslim olmasının tıpkı ilk Müslüman topluma olduğu gibi bugünlükere de zafer ve üstünlük getireceğini belirtmektedir (Bkz. Kutup, 1980: C.5, 70-72).

Kutup'a göre Ensar ile Muhacirin dayanacakları bir inanç sistemi bulunmayan toplumlara nazaran bazı toplumsal sorunlarla karşılaştıklarında dayanışma ve istikrar adına daha avantajlı olduğunu belirtmektedir. Toplumsal sorunlar karşısında sabır göstermek Müslüman bir toplumun bir dava etrafında bütünleşmesine katkı sağlamaktadır. Böylece ona göre İslam toplumu, birbiriyle kaynaşan tam bir uyum ve benzersiz bir ilahi eğitim sistemi amaç edinen bir toplum olmaktadır. Ayrıca İslami hareket içinde takva seviyesinden kaynaklanan ayrıcalıklı durumlar, toplum içindeki çeşitli grupların birbiriyle kaynaşmasına ve uyum içinde olmasına engel olmamaktadır. Kutup Allah'ın hoşnut olacağı böyle bir toplumsal bütünleşmenin mükâfatlandıracağını da belirtmektedir (Bkz. Kutup, 1980: C.5, 378-383).

Kur'an-ı Kerim'in ortaya koyduğu esaslar bu şuurun oluşmasında kilit rol oynamıştır. Davası "*Tevhit*" olan İslam dininin çeşitli yaşam şekilleri, inançları, kültür ve ırkları evrensel daveti etrafında toplayarak manevi ve sosyo- kültürel birlik oluşturmuştur. İslam'ın, davetini herhangi bir millete veya çevreye değil, bütün insanlığa yapması sosyal bütünleşmeyi hedeflediğini göstermektedir. Kur'an-ı Kerim'in insanlara "*Ey insanlar*" veya "*Ey inananlar*" şeklinde hitabı bütün müminleri "*din kardeşliği*" etrafında toplamayı hedeflediğini ve inananlar arasında ırk, renk, makam, şöhret bakımından hiçbir üstünlüğün olmadığını vurguladığı görülmektedir (Günay, 2012:350-351).

Kutup'a göre İslam, toplumu oluşturan bireyleri ortak menfaat bağlarla birbirine bağlamaktadır. Onların kalplerine yardımlaşma ve dayanışma bilincini yerleştirerek zorunlu ortaklaşa çalışma prensibini takviye etmektedir. Ona göre ortak menfaatler yanında bireysel özgürlüğün de sınırlarını çizerek tek başlarına ulaşamayacakları hedeflere karşılıklı yardımlaşarak varılabileceğini belirtmektedir. Kutup, toplumun

kendi içindeki zayıf kimselerden sorumlu olduğunu ifade etmekte, kin ve nefrete yol açabilecek faizcilik, karaborsacılık ve dolandırıcılık gibi yasadışı işlerin insanlar arasındaki bağları zayıflatacağını düşünmektedir. Ona göre, Allah'ın ipine sınımsız sarılmak ve bu emir etrafında toplanmak toplumu idare eden bağların en kuvvetlisini oluşturmaktadır. Sosyal barışı sağlamanın ve bu barışı sağlam temeller üzerine inşa etmenin İslam'ın yardımlaşma ve dayanışma ruhunu anlamaktan geçtiğini belirtmektedir (Bkz. Kutup, 2014d:114-119).

Kutup'a göre, yardımlaşma sosyal dayanışmanın, sosyal güvenliğin gerçekleşmesi ve fertler arasında duygusal farklılıkların ortadan kaldırılması adına gerekli olan bir ibadettir. Ona göre, her birey bu yardımlaşma sayesinde toplumun bir üyesi olduğunu ve kendisini toplum içinde değerli hissetmektedir. Bu durum, toplumsal bütünleşmede duygusal açıdan önemli görülmektedir. Ayrıca bireylerin ihtiyaçlarının karşılanması güçlü ve erdemli bir toplumun pratik oluşumu açısından önem arz etmektedir. Yardımlaşma, toplumda yaşayan insanlardan farklı gruplar arasında yakın ve uzak akrabalık bağı, merhamet bağı ve inanç bağı çerçevesinde kapsamlı bir bütünleşme sağlamaktadır. Kutup açısından en yakından başlayan bu yardımlaşma hareketi sevgi ve barış ortamını artırarak toplumsal bağları güçlendirmektedir (Bkz. Kutup, 1980: C.1, 349-353).

Kutup'a göre infak, verenin nefsinin süslü bir amele, alanı da yararlı ve karlı bir davranışa dönüştüren, bu yolla toplumu yardımlaşma, dayanışma, sevgi ve şefkat havasının egemen olduğu bir aile yapısı oluşturan, insanlığın da vereniyle ve alanıyla birlikte bütünleşmesine katkı sağlayan psikolojik ve toplumsal bir adabı oluşturmaktadır. Ona göre Allah'ın infak ibadetini teşvik etmesi toplumsal açıdan insanı sürekli idare etme, yönlendirme ve uyarma görevi görmektedir. Böylece bu ibadet, gerçeğin ötesinde görülemeyen olaylara karşı toplumsal hayata nüfuz eden bir hayat pratiği olarak görülmektedir. İnfak ibadetinin teşvik edilmesi toplumun hareketli, verimli ve cömert bir hava yakalamasına da yardımcı olmaktadır (Bkz. Kutup, 1980: C.1, 482-485). İslam'ın pratik kısmını oluşturan namaz, zekât, oruç, kurban gibi ibadetler toplumsal kaynaşmayı sağlayan yapıcı unsurlar olarak bilinmektedir (Günay, 2012:350-351). Günümüzde din, toplumsal kriz ve sarsıntılarda bütünleşme işlevini gören en önemli kurum olarak görülmektedir. Bireylere sosyal sorumluluk duygusu

aşilayarak ortaya çıkabilecek olumsuzluklara karşı önlem almada önemli rol üstlenmektedir.

2.8. Seyyid Kutup'a Göre Din ve Sosyal Değişme

Seyyid Kutup'a göre Allah, insanın kültür ve toplumla uyum içerisinde yaşayabilmesi için belli prensiplere sahip İslam dinini kıyamete kadar geçerli kılmıştır. Bu din her yönüyle insanın gelişmesine ve hayatın amacına uygun oluşturulmuştur. Seyyid Kutup, ilahi dinlerin toplumların gelişmesine bağlı olarak geliştiğini iddia eden Marksist ve Komünist söylemlere karşı insanlığı uyarmış, Allah katında yegâne dinin İslam olduğunu belirtmiştir (Kutup, 2015c:50).

Allah, İslam dinini geliştirmeye, yükselmeye ve olgunlaşmaya müsait bir şekilde hayatın içinde insan ile beraber yol alacak bir yapıda inşa etmiş, buna insanın yapıcı gücünü de katmıştır. Bu din, insanın dünya hayatında ilerlemesini sağlamasının yanında onu ahirete hazırlayan bir hayat sistemini de bünyesinde barındırmaktadır (Kutup, 2015c:50). Toplumun değişmesiyle sonuçlanan olaylara bakıldığında dini hareketlerin etrafında bir insan hareketinin varlığı söz konusu olmaktadır. Din ile değişme arasında bizzat dinin kendi varlığından ortaya çıkan değişmeyi tetikleyici unsurlar bulunmaktadır (Sezen, 1993:89). Ayrıca Toybee'ye göre, "sosyal olgunlaşma hareketi devrî ve tekrarlayıcıdır. Dinin hareketi ise sürekli olarak yukarı çıkar. Medeniyetlerin bu doğum ölüm hareketleri, dinin bu göğe doğru ilerleyişinde, ona hizmet ve yardım edebilir. Tarihi süreç, bu dünyada Tanrı'yı daha iyi tanımaya yaklaşmanın gitgide artan bir biçimde gerçekleşmesidir." (Sorokin, tarihsiz:156). Toplum tiplerinde yeni kültürün doğması ve gelişmesinde dinin etkileri görülmektedir. Böyle durumlarda hem din değişimi hem de değişim dini etkilemektedir.

Kutup, İslam'ın bu değişme ve gelişme özelliklerine rağmen dini yapı ve insan hayatındaki işleyiş tarzının tam anlaşılmaması sonucu toplumların büyük hatalara düştüğünü belirtmektedir. Ona göre insan, bu dinden bir sihir beklemekte, kendi gücünü ve maddi konumunu hesaba katmadan fitratının aniden değiştirilmesini beklemektedir. İslam, insan hayatını düzenleyen ve onun beşeri sınırlar içerisinde sarf edeceği çabaya bağlı olarak ortaya çıkan ilahi bir düzeni temsil etmektedir. İnsanın hem kendi gücü hem de hayatına etki eden realiteyi işin başında hesaba kattığı takdirde bu dinin insanlığın yolunu açacağını belirtmektedir. Ona göre, insanın hiçbir beşeri sistemlerin

başaramayacağı bu yüce ufuklara ulaşması İslam sayesinde mümkün görünmektedir (Kutup, 2015b:8). İslam'ın realitesini tam olarak anlayamayan insan, pek fazla iş yüküne girmeden hayat düzenini şekillendirebilme hayaline kapılmaktadır. Durum böyle olunca kendi kendine gerçekleşme imkânı olmayan bazı olgular, bu işlerin idaresini elinde bulunduranların keyfiyetiyle sürüp gitmektedir. Allah, insanın sağlıklı bir toplum düzenine harcadığı gayret ve güç oranında ulaşabilmesini, gerek ilahi nizamı gerçekleştirirken gerekse nefsinin ve hayatını çevreleyen farklılıklara karşı mücadele ederken gösterdiği sabır nispetinde başarıya erişebilmesini dilemektedir (Kutup, 1980: C.8, 138).

Allah'ın yarattığı bir kul olarak insana düşen görev, verilen öğütleri anlayarak ve yorumlayarak O'nun takdirine uygun sağlıklı bir yapı ve doğru yolda ilerleyen bir toplum hayatı için gayret göstermektir (Kutup, 2015b:12). İnsanlar bir araya gelerek toplumu oluşturmaktadır. İyi bir toplumun oluşabilmesi için herkesin uyması gereken belli kurallara sahip olması gerekmektedir. Bir toplumun bireyleri mutlu ve huzurlu olduğu sürece o toplum sağlam temellere sahip olmakta ve gelecek kuşaklara iyi bir birikim bırakabilmektedir. Fertler arasında saygı ve sevginin hâkim olduğu toplumlar, çoğu kişinin örnek alabileceği bir görüntü sergilemektedir. Toplumun kuralları insan değerlerini koruyucu şekilde oluşturulduğu sürece verimli ve uzun ömürlü toplumsal yapılar inşa edilebilmektedir.

Kutup, "Cihat"* kavramını "Cahilî"** düzen karşısında bir uyarma ve sakındırma mekanizması olarak görmektedir. Ona göre, "Cihat" olgusu bir hareketlilik teşkil ettiği için toplumsal kurumların işleyen bir mekanizmaya dönüşmesi bu olgunun işlerliği sayesinde mümkün olmaktadır. Bu işleyişin verimli olabilmesi için ilahi sisteme uygun inşa edilmesi gerekmektedir. Genellikle anormal davranışlar sergileyen bir gruba karşı, doğru olan davranışı tavsiye eden ya da onları uyaran başka bir grup bulunmaktadır. Eğer bir toplum anormal davranışları normal görme alışkanlığı edinmişse o toplumda akıl, işlevini kaybetmiş demektir. Aklın hâkim olmadığı toplumlar pek sağlıklı işlememektedir (Kutup, 2015b:16).

* Kutup'a göre Allah'ın sistemini hayata hâkim kılmaya, insanları kula kulluktan kurtarmaya gayret göstermek.

** Kutup'a göre, İslam inanç sisteminin, düşüncesinin, nizam ve şeriatının, değer yargılarının, kriterlerinin, ahlak ve yaşantının yürürlükte olmadığı toplum düzeni.

Cahili bir anlayış, kendisini rahatça yönlendirebildiği, değer sistemlerini, örf ve adetlerini, idaresini empoze ettiği toplumlarda vücut bulmaktadır. İslami bir toplum yapısını oluşturmanın temel hedeflerinden biri, sonsuza dek sürecek bir sistemi bulunmayan cahili anlayışı kalplerden ve yaşantılardan söküp atmak ve insanın fitratına uygun bir anlayışı hayata geçirmektir. İslam'ın bir bireyde ve toplumda yerleşmesinin birinci yolu *La İlahe İllallah* hükmü ve devamında *Muhammed'ur- Rasulullah* cümlesidir. Özelde insan ve genelde toplum, tevhit inancını kalbe yerleştirdikten sonra Allah'ın hükmüne ulaşmak için örnek alacağı peygamberini onaylamalıdır. İslam'ı temsil eden esas teori bu olarak görülmektedir. Eğer bu teori onaylanmadan yola çıkılırsa farkında olunmadan yine cahili topluma hizmet edilmiş olunmaktadır (Kutup, 2014a:61-64). Tevhit ilkesi toplumda bireyler arasında birleşme ve bütünleşme görevi görmektedir. İnançlar, bağlılıklar ve dini uygulamalar toplumsal yapılanmanın bileşenleri olarak kabul edildiğinden din, sosyal değişimin hızını ve yönünü belirlemede etkin rol oynamaktadır. Din, toplum ile ilişkisinden dolayı meydana gelen değişimlerden etkilenmektedir. Toplum da dinî düşüncelerden etkilenerek yeniden yapılanma sürecine girmektedir. Dinler, yeni bir toplumsal düzen kurma ve bunu aşkın bir varlık etrafında şekillendirme amacı taşımaktadır. Bu amaç toplumsal yapının yeniden inşa edilmesi ya da var olan yapının iyileştirilmesine çalışılması şeklinde dini hayatın devamlılığını sağlayan bir ortamın varlığı için olabilmektedir (Subaşı, 2014:176-177). Dinler, sosyal değişimin etkilerini kırıp engellediği gibi onların hızlarını da yavaşlatabilmektedir. Sosyal değişimin olumlu ya da olumsuz getirileri hakkında toplumu yönlendirme görevi görmektedir. Din ve sosyal değişim birbirini etkileyen fonksiyonlara sahiptir. Barındırdığı özelliklere göre bazen çatışmacı bazen de birbirini tamamlayan unsurlar olarak değerlendirilmektedir.

İslamiyet, getirdiği inanç teorisiyle cahiliye kalıntıları bir kenara bırakan toplumda tam anlamıyla vücut bulmaktadır. Eğer Müslüman İslam'ın esaslarını davranış haline getirmesse, bu temeli oluşturan inanç esasları teorik bilgi olarak kalacak, bireyin ve toplumun bir kenarında yine cahili kalıntılar hayat bulacaktır. Kutup'a göre İslamiyet, insanı insan yapan özellikleri öne çıkararak kendi temel esaslarını kökleştirip insanın yaratılmışlar içindeki değerini arttırmaya ve bu doğrultuda bir İslam ümmeti oluşturmaya gayret etmektedir. İslam toplumunu oluştururken ırk, dil, renk, coğrafi yakınlık gibi ayırıcı olgulardan sıyrılıp sadece din bağı üzerine kurulmayı, insanî

özellikleri ön plana çıkarmayı ve toplumun temelini sağlamlaştırmayı hedeflemektedir (Kutup, 2014a:66-67).

Kutup, insani özellikleri ön plana çıkaran İslamiyet'in ilahi yöntemine başvurmayanları, insana ve insanlığa kötülük yapan, ona kendi değerini çok gören kimseler olarak tanımlamaktadır. "Belli başlı insanî vasıfları ön plana çıkaran ve tesis ettiği insani toplumda bunları yüceltip geliştiren ilahi yöntemi ile İslamiyet, diğer sistemlerden tamamen ayrılmış ve ayrılmaya da devam edecektir. Onun ilahi yöntemini bırakıp başka yöntemler arayanlar; ırk, milliyet ve sınıf gibi farklı esaslara istinat eden beşeri yöntemleri kabullenenler gerçekte insanın ve insanlığın düşmanıdır. Bunlar insanoğlunun yeryüzünde, Allah Teâla'nın fitratına yerleştirdiği yüce vasıfları ile hayvanlardan ayrı, bambaşka bir hayat sürmesini istemeyenlerdir. Yine bunlar, insanlığın dayanışma ve birlik içerisinde tüm milletlerin kabiliyet, hususiyet ve tecrübelerinden faydalanmasını istemeyenlerdir." (Kutup, 2014a:70).

İslam toplumu oluşumu için inanç, düşünce, ahlak ve toplum yapısı bakımından Cahilî topluma üstün gelebilecek bütün vasıflara sahip olması gerekmektedir. Çünkü Cahilî toplum içinden çıkan İslam toplumunun onunla baş edebilmesi için bu özellikleri bünyesinde barındırması dayanıklılığını ve kararlılığını arttırmaktadır. Kutup Cahilî toplumla örnek gösterdiği Sahabe nesli dışındaki toplumları kastetmekte, ona göre şuan ki toplumlar birer Cahili toplumu temsil etmektedir. Bugün bu toplumların inanç, düşünce sistemi, hukuk kuralları Allah'a kulluğu temsil etmeyen bir yapı içerisinde işleyişini sürdürmektedir (Kutup, 2014a:118). Öncelikle din muhafazakar yapısından dolayı her çeşit değer, norm ve sosyo-kültürel yapı değişimlerine karşı dirençli tabiatında taşıyor görünmektedir (Sezen, 1993:90). Hemen her din orijinalliğini koruma isteğindedir ve kendini tarihten soyutlayarak her çeşit değişimden uzak kalma çabası bu özelliğini ön plana çıkarmaktadır. Ancak bu durum, dinlerin sosyal değişmeyi inkâr ettiği anlamı taşımamalıdır. Onun bu çabası dinin enerjisini kaybetmeme, orijinal özelliğini koruma gayreti olarak değerlendirilmelidir. Dinler, sosyal değişmeyi bir çeşit gerileme bozulma olarak görmekte, dinin özünden kopan toplumsal grupların ortaya çıkması olarak anlamaktadır. Bu bakımdan dinlerin sistemleri, değişime dirençli inançlara ve kutsal birikime sahip oldukları için ayırt edici vasıfları barındıran bu özellikleri kaybetme korkusu yatmaktadır (Günay, 2012:369-370).

Malik bin Nebi, Seyyid Kutup'un İslam toplumunu yegâne uygar bir toplum olarak görmesini eleştirmektedir. Ona göre Kutup bu davranışıyla verimsiz bir övünme ruhuna sahip olmakta, bütün müslüman toplumunu da buna inandırmaya çalışmaktadır (Kureyşî, 2002:145). Fakat "hadarat" kelimesi Malik bin Nebi'nin kastettiği "medeniyet" anlamını ifade etmemektedir. Seyyit Kutup'a göre hadarat kavramı değerler, sistemler ve ilişkiler bütünüdür. Medeniyet ise bundan farklı olarak modern araçlar ve maddi ürünler bütünüdür. Dolayısıyla Kutup'un ifade ettiği mütehaddir toplum, öncelikle ideolojik kaynakları, değerleri, işleyiş tarzları, ilişkileri ve izlediği toplumsal sistemleri vardır. Maddi gelişme, ürün tarzı ve yaşam için gerekli araçlar mütehaddir toplumun değil medeni toplumun ölçütleri olabilmektedir. Ayrıca Kutup, ideolojik çıkışlarında, sistem ve ilişkilerinde İslam hukuku ve metodolojisinden kaynağını alan tevhit inancına ve ilahi değerlere dayalı örnek bir İslam toplumu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla burada İslam toplumu örnek alan değil, örnek olan bir mütehaddir toplum konumunda bulunmaktadır (Kureyşî, 2002:229).

Kutup'a göre, "Allah'tan başka ilah yoktur." cümlesini kabul eden Müslüman'ın diğer beşeri sistemleri kabul etmesi onlara "Tanrılık" vasfını yüklediğini göstermektedir. Müslüman'ın yapması gereken bütün değer sistemlerini ilahi sistem çerçevesinde kendi ve toplum hayatına uygulamaya çalışmaktır. Hayatın ve toplumun düzeni ancak bu şekilde ayakta durabilmektedir (Kutup, 2015b:22). Müslüman bir toplum, Allah'a olan inançları sayesinde ayakta durduğunun bilincinde olmalıdır. Toplumsal yapısını oluştururken ya da hayatına düzen verirken kendisini Allah'ın emirlerine bağlı hissetmelidir. Evrensel yasaları yok sayması halinde yalnızca suçluları değil, herkesi ilgilendiren genel bir cezanın gelmesinden kaygı duymalıdır (Kutup, 1980: C.7, 354-355).

Dinlerin, sosyal değişimin sağlıklı bir şekilde gerçekleşmesi için toplumun bir mana etrafında bütünleşmesini sağladığı düşünüldüğünde toplumlar birlik ve beraberlik duygusuyla hareket ederek "Tevhit" inancı temelinde yol almalıdır. Müslüman bir bireyin kendine ve topluma karşı sorumlulukları yerine getirmesi sağlıklı bir toplumun oluşmasında önemli bir rol oynamaktadır. Bu bilince sahip bireyler toplumsal kurumlarının da temelini sağlam yapılar üzerine inşa etmelidir. Bireyler toplum kurallarına uygun hareket etmeli ve yaptığı bir davranışın bütün insanları

etkileyebileceği bilinci taşımalıdır. Bu bilinç bireylere toplumsal sorumluluk kazandırmaktadır.

İnsanların tamamı toplum hayatını organize etme konusunda geçmiş ve gelecek bilgilere mutlak anlamda sahip değildir. Üstesinden gelemeyecekleri işler karşısında Allah'ın öğütleri dikkate almadan oluşturdukları beşeri düzenleri, toplumların bozulmasına ve yok olmasına yol açabilmektedir (Kutup, 1980: C.7, 420). İnsanlık bugün ilim, sanayi, üretim ve keşif alanlarında pek çok buluşa imza atmasına rağmen ruhî yönden eksikliğini dolduramamaktadır. Varoluş gayesinden uzaklaştıkça kendisini ve toplumu etkileyen bütün değerleri ayaklar altına alarak uçuruma doğru sürüklenmektedir (Kutup, 2015b:33). Ruhî yönden bu boşluğun oluşması insanı ve üyesi bulunduğu toplumu da etkilemekte, içinde bulunduğu durumdan kurtulma ve devamlı değişme arzusu içine girmektedir.

İslam'ın toplum hayatını etkileyen ahlakî değerler bütünü, insanın fitratına uygun olarak ilahi sistem tarafından oluşturulmakta ve üstesinden gelemeyeceği hiçbir sorumluluğu bünyesinde barındırmamaktadır. İnsanı ve toplumu sürekli gelişmeye iten bir dinamizme sahip olan bu değerler, sorumluluğu üzerine alan toplumlar için yapıcı unsurlar inşa etmektedir (Kutup, 2015b:36). İslâm, insan toplumunu kontrol altında tutmayı ve idare etmeyi isteyen bir sistemdir. Amacı, toplumda yüce değerler meydana getirip toplumun fertlerini yaratılışına uygun hayırlı ve yapıcı işler ortaya çıkarmaktır. İnsan, bu ilahi sistemden başkasına teslim olması halinde "aşağıların aşağısı bir varlık" olma sıfatından kurtulamamaktadır (Kutup, 1980: C.10, 510).

Bugünkü Müslümanların tavırları İslamî değerleri tam anlamıyla yansıtabilmekte midir? Kutup'un "kırmızı çizgiler" barındıran anlayış ve üslubu eleştirilebilir. Fakat bir insan Müslüman sıfatına layık olduğu andan itibaren dininin sistem ve değerlerini en iyi şekilde temsil edebilmelidir. Şimdilerde "İslam dininin doğduğu yere yakın olan daha fazla Müslüman olmalıdır" anlayışı çerçevesinde ülkemize göç eden Suriyelilerin çoğunun yaşam tarzlarına bakılarak "onlar İslam'a uygun yaşamıyor ben de aynısını yapabilirim" fikrinin ortaya çıktığı görülmektedir. Dikkat edilirse İslam'ı kendisinden değil de onu temsil edenden öğrenme yanlışlığı bizi Allah'ın tavsiye ettiği sistemden uzaklaştırmaktadır. Dinimizi en iyi şekilde temsil edebilmek yerine toplumda uygun görülmeyle başlayan ama dinen uygun olmayan fikir ve davranışları bir aşama üste

taşıma gayreti içerisinde olmaktadır. Kur'an ve sünneti doğru anlama çabası içinde olmadıkça sahip olduğumuz görüntü tahrif edilmiş dinlerin öğretilerinden pek farklı olmamaktadır. Ayrıca kendini Müslüman niteleyip Batı değerlerine özenme halleri, mensubu bulunduğu dinin ilkelerini bireysel ve toplumsal açıdan yaşanabilir bulmadığı anlayışını da ortaya çıkarabilmektedir.

Kutup'a göre, insanlık tarihinde Allah'ın öngördüğü sisteme uygun şekilde hayatlarını düzenleyen toplumlar insanlığı temsil edebilecek örnek şahsiyetler yetiştirmiştir. Diğer beşeri sistemlerin ortaya koyduğu değerler, bu şahsiyetlerin İslâm toplumuna kazandırdıkları değişimlerle boy ölçüşemeyecek kadar değersizdir. İnsanî olan her türlü gelişmenin bu sistemden beslenmesi, uygarlık adına kazandırdıklarının canlı temsilcileri olmuştur (Kutup, 2015b:47-48).

Günümüzde buna benzer toplum inşa edebilmek için Kur'an'ın bize örnek gösterdiği insan ve toplum tiplerinin yaşadığı tecrübelerden dersler çıkarmak yararımıza olabilir. Aynı şekilde beşerî sistemlerin acizliğiyle karşılaştığımız zaman sözde tercih edebileceğimiz bu yaşantıyı özde de harekete geçirip yaşanabilir bir dünya oluşturabiliriz. Bedenî isteklerin bitmek bilmeyen arzularına karşı ruhî yönden tatmin olabileceğimiz yaşantının ipuçlarını Allah'ın bize verdiği öğütlerde arayabilir, kendi değer yargılarımızı buna göre düzenleyebiliriz. Çeşitli toplumların varlıklarının sona erme nedenlerine bakıldığında uyarılara rağmen ilahi sisteme aykırı davranışlarından vazgeçemedikleri görülmektedir. Toplumsal gelişmeyi başka yerlerde arayan toplumlar, hiç karşılaşmayacaklarını düşündüğü sonuçlarla bugünün toplumları için canlı birer örnek teşkil etmektedir.

Kur'an-ı Kerim'de insanın başıboş bırakılmadığı, davranışları gözlemlenen ve davranışlarının sonucu hayat şartlarını oluşturan bir varlık olarak yaratıldığı belirtilmiştir. İnsan yaptığı iyi işlerde ve toplumsal yasalara uygun davrandığı durumlarda Allah'ın takdirini, övgüsünü ve desteğini kazanmaktadır (Bkz. Al-i İmran 122,126,140, Tevbe 25,26). Allah'ın koymuş olduğu yasalar sabittir ve herhangi bir değişme görülmez (Bkz. Fatr 43, İsrâ, 77). İnsanın yapacağı iyi veya kötü davranışlar toplumsal bir olayın gerçekleşmesine sebep olmakta ve bu yasalar davranışların sonucunu teşkil etmektedir. Seyyid Kutup'a göre Kur'an-ı Kerim'de Allah'ın bu yasalardan devamlı bahsetmesinin nedeni, insanın kendi iradesi sonucu oluşturduğu

davranışların sonuçlarının hayatta meydana gelen bir takım olaylarla ilişkisi olduğunu anlaması içindir. Ona göre geçmiş toplumların başlarından geçen olaylar insana bu kanunların geçerliliğini ve sürekliliğini örneklendirmektedir (Kutup, 1980: C.8, 452).

Allah insanlara yanlışı ve doğruyu açıkça bildirmiş, önceki toplumların yaptıkları doğru işleri tanıtarak onları hayra yönlendirmeyi, nefislerinin peşinden koşanları takip etmemelerini istemiştir (Bkz. Nisâ, 26,27). Kutup'a göre insana düşen görev, Allah'ın hayata dair koymuş olduğu gizli sebepler üzerinde kafa yormak ve bu işaretlere ön yargılardan arınmış duygularla yaklaşımdır. İnsan bunları yapabilecek yeteneğe sahiptir. Allah'ın insanın bu özelliğine vurgu yapması onu onurlandırdığına işaret olarak görülmektedir. Ayrıca bu ayette iyi işler yapan toplumların anlatılması ve örnek alınmasının istenmesi yer, zaman ve biyolojik farklılıklara rağmen ilahi sistemin oluşturduğu ortak bağ aracılığıyla bir ümmet bilincinin kazandırılmaya çalışıldığı görülmektedir (Kutup, 1980: C.2, 425-426). Bütün insanlığı kuşatan bu evrensel mesaj, tek örnek bağlamında toplumsal birliğe teşvik etmektedir.

İnsan yalnızca Allah'ın koyduğu ilahi düzenle kendi hayatını düzenlemelidir. Bu düzen, insana tam bir özgürlük tanımakta, onu insana kulluktan Allah'a kulluğa yüceltmektedir. Yeryüzünde Allah'ın dininden başka hiçbir sistem bunu tam anlamıyla başaramamaktadır. Yalnızca Allah'ın egemenliği ve üstünlüğü bilinmeli, kendisini insan yapan bu değerlerin ötesinde başka bir sistemi yetkili görmemelidir (Kutup, 2015b:23). Burada toplumları idare eden yöneticilerin de Allah'ın insana verdiği değer bilincinde olması ve toplumuna da bunu aşılması gerekmektedir. Toplumda insana verilen değer üzerinden hassasiyet oluşturmak diğer kurumları ve yapıları da etkileyebilmektedir.

Seyyid Kutup, *Yoldaki İşaretler* adlı çalışmasında o zamana kadarki İslâmi mücadele sürecine bir durum değerlendirmesi ve tarih toplum analizi yapılmasını teşvik etmektedir. Kur'an merkezli bir din anlayışıyla toplumun yeniden inşasını önermektedir. Onun öncelikli amacı toplumu cahiliyeden sıyırıp Kur'an neslini oluşturmaktır. Toplumsal değişimin aşamalarını sünnetullahı uygun şekilde inşa etme amacı gütmektedir. Dünya sistemiyle bütünleşmiş yapılardan bilinç düzeyinde bir ayrışmayla amacı olan Kur'an merkezli bir toplumun kimliğini oluşturmayı hedeflemektedir (Haksöz Okulu Serisi-1, 2012:247).

2.8.1. Kutup'a Göre Toplumsal Değişmeyi Etkileyen Temel Etkenler

Toplumsal değişmeyi etkileyen pek çok faktör bulunmaktadır. Bu faktörlerin çoğu da birbiriyle ilişki halindedir. Örneğin; nüfus yapısında meydana gelen değişme ekonomik gelişmeleri de etkilemektedir. Günümüzde değişme olgusu yerel olarak kalmayıp bütün dünyayı etkileyebilen küresel bir role sahiptir. Kur'an-ı Kerim'de değişim probleminin çözümünü insan nefsinde aranması gerektiği vurgulanmaktadır. İnsanın ortaya koyduğu davranışlar toplumları ilgilendiren değişimlerin habercisi olmaktadır.

a)Toplumlarla İlgili Allah'ın Yasası

Kur'an'da "Sünnetullah"*** kavramı genelde toplumların başına gelen olumsuz durumlardan bahsetmektedir (Bkz. Al-i İmran, 137, Enfal, 38, Hicr, 13, Kehf, 55.). Yüce Allah, insanın ve oluşturduğu toplumun davranışlarını gözlemlemesi için belli gözetleyiciler görevlendirmiştir. Toplumların hem şahıs hem de durumları açısından oluşturdukları değişiklikleri gözlemek ve bu değişiklikler üzerinden onlar hakkında hükmünü yürürlüğe koymak amaçlanmıştır. Bu yasalar çerçevesinde toplumların yaşayışlarını kontrol altında tutan ve şekillendiren bir ilahi ilkenin varlığına işaret edilmiştir (Bkz. Ra'd, 11).

Kutup'a göre, toplumların sonunun ne olacağı Yüce Allah tarafından önceden bilinmektedir. Toplumların davranış değişikliği toplumsal değişimin habercisi olmaktadır. Fakat Allah, insanların yapmış oldukları kötü davranışlara işaret ederek kendilerini düzeltmelerini istemektedir. İnsanların, Allah'ın koymuş olduğu toplumsal yasalara aykırı hareket etmekte ısrarcı olması özgür iradeleri sonucu yaptıkları davranışların sonuçlarıyla karşılaşmalarına neden olmaktadır. Allah, insanlara yardımda bulunarak önce kendi durumlarını değiştirme fırsatı vermekte, ders almamaları halinde karşılaşacakları durumların sebeplerini yine kendi davranışlarında aramalarını bildirmiştir. İnsan ve toplum, iradesini kötü yönde kullanmaya devam ettikçe varlığının son bulması kaçınılmaz bir sonuç olarak görülmektedir (Kutup, 1980: C.6, 345-346). Kutup, insanın sonunu kendi iradesiyle meydana getirdiğini ancak sonucun Allah tarafından tayin edildiğini ifade ederek olaya determinist bir bakış açısıyla bakmaktadır.

*** Kainat sisteminin birimleri arasındaki uyumu sağlayan ve tümünün hareket tarzını düzenleyen faktör.

Bu konuda İbn Haldun'un tavrılar nazariyesini zikretmek gerekmektedir. Ona göre bir devlet muhtelif tavrılardan ve bir takım hallerden geçmektedir. Devletin kuruluş devri onun ilk aşamasını ifade etmektedir. Bu devrede devlet, asabiyetin ortak hareket etmesiyle bir zafer kazanarak oluşmaktadır. İkinci aşamada devlet sahibi kavmini bir tarafa bırakarak devlet gücünü şahsileştirmeye çalışmaktadır. Bu aşamada bir nevi siyasal otorite sağlanmaya çalışılmaktadır. Üçüncü aşamada sağlanan siyasal istikrarla birlikte elde edilen imkânlardan faydalanma dönemi başlamaktadır. Bu devrede iç tehditlerden emin olan iktidar artık ülke savunmasına ve imarına yönelmektedir. Dördüncü aşamada devlet sahibi, öncekilerin taklit ederek tesis edilen şeylere kanaat getirmektedir. Devleti mümkün merteye çatışmalardan uzak tutarak bir nevi sulh içerisinde yaşamayı amaçlamaktadır. Beşinci ve son aşamada iktidarı elinde bulduranlar onu keyfi bir şekilde kullanmaktadır. Bu aşamada artık ne iktidarı ayakta tutan bir güç ne de bunun gerekli olduğunun farkında olan bir yönetici mevcuttur. İktidarı sağlayan güç (asabiyet) tesirsiz hale gelmiştir, dolayısıyla yok olmuştur. Devletin ihtiyarlık dönemi olarak nitelenmektedir (Haldun, 2013:399-401). Kutup'un ifade ettiği gibi insan davranışları toplumun gelişip çökmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Özellikle toplumların gelişip yenilenmemesi ve refah düzeyine ulaşip savurganlık içerisine girilen davranışlar bir son buluşu hazırlayabilmektedir.

İlk önce oluşması gereken değişim Allah'ın topluma yüklediği görev ve yükümlülüklerin yerine getirilmesiyle mümkün olmaktadır. Allah bu değişim gücünü topluma vermektedir. Allah'ın kendisine özgü kıldığı değişimi, topluma özgü kıldığı değişimden önce meydana geleceğini beklemek ayetin metnine ters düşmektedir. Bu durum, insanın yerini, sorumluluğunu ve kendisine verilen emaneti yok saymak anlamına gelmektedir. Değişim alanları arasındaki bu sınırlama ve toplumların kendinde olanı değiştirme önceliği, insanoğluna tarihsel olayları değerlendirme konusunda sorumluluk kazandırmaktadır. Bu açıdan insanın tarihin akışına olan etkisi ve tarihsel olaylar karşısındaki sorumluluğunu irdelemek mümkün olmaktadır (Said, 1998:36).

Yeryüzünü yeniden inşa etme ve düzenleme görevi Allah tarafından insana verilmiş bir emanet olarak değerlendirilmektedir. Toplumların doğru bir istikamette yol alabilmesi için sürekli uyanık ve tedbirli olmaya, toplumun dengesini bozacak sınırları aşmamaya

ve çeşitli yönlerde az-çok eğilim gösteren insan davranışlarını kontrol altında tutmaya ihtiyacı vardır. Bu durum, hayatta her harekette sürekli hazır halde bulunmayı gerektiren bir durumu ifade etmektedir (Kutup, 1980: C.6, 168). İnsan yeryüzünde maddi ilerlemeyi sağlayabilmek için Allah tarafından yeryüzünde görevlendirilmiştir. Bu durum İslam'ın çalışmayı teşvik etmesi ve insanın yeryüzünde halife olarak görevlendirilmesinin bir gereği olmaktadır. Fakat İslam'ın bütün prensiplerinin uygulanmadığı bir toplumda işlevini de yerine getirmesi mümkün görünmemektedir. Bunu uygulayacak bir toplumun varlığı da günümüzde mevcut olmadığı için insanlar için bu prensipler soyut bir akide olarak kalmaktadır (Kutup, 2014a:8).

Allah'ın yeryüzünde inşa ettiği kanunlar toplumun yaşayışından kopuk değildir. Bu kanunlar değişikliğe uğramadan devam etmiştir. Toplumlar, hayatı bu kanunlarla birlikte dengeli bir şekilde yaşadığı zaman uzun ömürlü bir toplum yapısına sahip olabilmektedir. Kur'an, insanlığın geçmişini bu güne ve bu gününü de geçmişine bağlamıştır. Bu bilince sahip olan toplumlar, asırlar sonra ulaşabilecek düzeye kısa sürede ulaşmıştır (Kutup, 1980: C.2, 192). Kur'an- ı Kerim'de "hastalık" sözcüğü çeşitli yerlerde anılmaktadır. Bununla bireyin bedeninde olan değil, toplumun nefsinde oluşan hastalık kastedilmektedir. Bireylerin fikirlerinde meydana gelen zafiyet, toplumu hem bünye hem de bilgi açısından güçlü olmayı gerektiren herhangi bir probleme yönelmekten alıkoymaktadır. İnsanların toplum sağlığının bağlı olduğu yasalardan habersiz olması bütün toplumsal olayları kaza ve kadere bağlamasına sebep olmaktadır. Bu durum, yasalarla dengeli bir şekilde yaşam süremeyen toplumların toplumsal ilerleyişlerinin sağlıksız olmasına yol açmaktadır (Said, 1998:16-17).

Kutup açısından bir toplumun ahlakî değerlerini toplumun gelenek ve göreneklerine göre belirlemek uygun görülmemektedir. Ona göre, toplum yapısının geçirdiği değişikliklerin de üstünde sabit, değişmez bir ölçü bulunmaktadır. Bu durumda birbirinden farklılık gösteren tarım toplumu ahlakı, sanayi toplumu ahlakı, kapitalist toplumu ahlakı gibi toplumların yaşam standartlarına veya gelişim aşamalarına göre ahlak kuralları dizinlemekten kurtulmuş olmaktadır. Bu durumda İslam, toplumların nicelik ve niteliğine bakmaksızın her topluma insanî değerlere dayanan bir gelişim çizgisi kazandırmaktadır. Bununla da yetinmeyip bu çizgisi koruyarak ahlak ve değer yargılarının otokontrolünü sağlamaktadır (Kutup, 2014a:147).

b) Toplumların Yaşam Süresi

Her şeyin bir sonu olduğu gibi toplumların da bir sonu vardır. Bu son, Allah'ın değişmez yasalarıyla sabittir (Bkz. A'raf, 34). Kutup, hayatın devam etmesine aldanmanın, sonsuz bir yaşam beklentisi içerisinde olmanın ayrıca Allah'ı anmayan ve O'na şükretmeyen gönüllere sahip olmanın toplumları ziyana götüreceğini belirtmiştir. Allah'ın, bu kaçınılmaz son buluş sürecinde toplumları yaşayışları konusunda uyardığını belirtmiştir (Kutup, 1980: C.4, 295). Kur'an toplumların belli bir zaman dilimine bağlı olduğunu, bu sürenin dolmasıyla yaşam süresini doldurduğunu bildirmektedir. Toplumlar da tıpkı insanlar gibi doğma, büyüme, gelişme ve çökme evreleri geçirmektedir. Her milletin bir eceli vardır. Fakat toplumların yaşam süresini tamamlaması insan gibi tamamen ölmesi anlamına gelmemektedir. Bu süreyi tamamlayan toplumlar, kendi konumunu bir başka topluma terk etmektedir. Dolayısıyla bir sonraki toplum için bir birikimi teşkil etmektedir. İnsanların yapması gereken şey, bir zaman dilimiyle sınırlı olduğunun farkında olmak ve bu zamanı iyi değerlendirmektir. Böylece hem kendi döneminde huzur ve mutluluğu sağlamakta hem de gelecek toplumlara iyi bir birikim bırakmış olmaktadır.

Burada sözü edilen ecel ile bireyin değil toplumun sonu kastedilmektedir. Birey gibi toplumda yaşayan bir varlıktır ve ecel o topluma da gelmektedir. Bu ecelin gerçekleşmesi için o toplumu oluşturan bütün bireylerin ölmesi gerekmemektedir. Burada son bulmakla o toplumun öz varlığı anlaşılmaktadır (Said, 1998:37).

c) Toplumların Bilgi ve Kültür Seviyesi

Sahip olduğu karakter sağlam bir yapı teşkil etmediği sürece insanın gözünün önünde gerçekleşen mucizeler bir anlam ifade etmemektedir. Allah, Kur'an'da bu durumu örneklendirmek için geçmişte bazı kavimleri içinde bulunduğu kötü durumdan kurtarıp sağlıklı bir yola yöneltmesine rağmen onların zayıf karakterlerinden, gelenek ve atalarının dininden vazgeçememeleri sonucu tekrardan eski alışkanlıklarına döndüklerinden bahsetmiştir (Bkz. A'raf, 138). Bu duruma Hz. Musa'nın kavmini örnek verebiliriz. Kutup'a göre, onların bu karakteri, eskiye dayalı tarihlerinden kaynaklanmaktadır. Bedenlerini kaplamış bu cahili alışkanlıkların ruhlarına da bulaşmış olması muhtemeldir. Bu durum kendi istekleri doğrultusunda gerçekleşmiş bir davranışı

teşkil etmektedir. Allah'ın doğru yola sevk ettiği toplumların imkânını bulduğu anda bu yoldan sapması, kendilerini bilinçlendirmeye çalışırken ısrarla akıllarını kullanmaya yanaşmamaları o toplumun kararsız, aciz ve zayıf ruhlu karaktere sahip olduğunu göstermektedir (Kutup, 1980: C.4, 408).

Bilgi, insanın yaşamını şekillendiren etkin bir güçtür. Günümüzde bilgi sahibi insanların daha kaliteli ve refah içinde bir yaşam sürdürdükleri görülmektedir. Bilginin hâkim olduğu toplumlarda yeni ve günlük hayatı kolaylaştıran çalışmalar yapıldığı bilinmektedir. Toplum içinde saygı gören ya da öncülük eden bireylerin bilgi sahibi olduğu bilinmektedir. Bilgisizliğin hüküm sürdüğü toplumlarda her türlü etkiye karşı koyabilecek bir mekanizmadan söz edilemez. Bilgisiz bir topluma hükmetmek kolay olduğundan bu özelliği kullanmak isteyenlerin toplumu cahil bırakmak istemesi kendi çıkarlarına uygun düşmektedir. Cahil bir toplum kendini geliştirmemenin yanında davranış değişikliğine de yanaşmamaktadır. Bu toplumlar bilinçli bir davranış meydana getirdiği için ortaya çıkan sonuçlardan sorumlu tutulmaktadır.

Müslüman bir birey cahili bir gelişimin ortaya koyduğu her türlü bilgiden faydalanabilmelidir. Bunu yaparken amacı, bilgi birikimini onlardan almak değil, cahiliyenin Hak'tan nasıl saptığını görmek ve İslam inancı ve düşüncesi yolunda bu görüşleri düzelterek gelişimini bu yönde sağlamak olmalıdır. İnanç, ahlak ve değer alanları dışında alınabilecek bilimsel bilgi toplumların gelişmesine katkı sağlayabilmektedir. "Bir insanlık mirası olan kültürün vatani, dini ve milliyeti yoktur." cümlesi belirli şartlar altında deneysel yöntemle dayanan müspet ilimler ve teknoloji alanı için geçerlidir. Temeli İslam'ın ilahî düşüncesine dayanan İslam kültürü insanın düşünce ve uygulama alanına giren her şeyi kapsamaktadır. Ayrıca bu alanlardaki gelişimi ve sürekli canlılığı temin edebilecek prensip ve yöntemleri de bünyesinde barındırmaktadır (Kutup, 2014a:167-169).

Aktif bir kültür sadece geçmişle övünmek yerine fert ve toplumu, geleceğe ve geleceğin sahip olduğu özelliklere sahip olmaya yöneltir. Geçmişle yetinmesi antik, arkeolojik bir kültüre dönüşmesine sebep olmaktadır. Böyle bir durumda elinde gerekli araçlar olmaksızın toplumsal hastalıklardan söz etmeye, toplumsal dayanıksızlığı örtmeye, somut gerçeklerden sadece bahsetmeye, objektif hakikat yerine sübjektif

gerçekliğe sığınmaya yöneltmektedir. Bütün bunlar, toplumsal zayıflığı, iflası ve çöküşü gerekçelendirmeye ve bahaneler bulmaya itmektedir (Kureyşî, 2002:144-145).

d) Ekonomik ve Bilimsel Düzey

Allah, toplumlara ayet ve mucizeler gönderdiği gibi onları uyarması için peygamberler de göndermiştir. Peygamberler, içinde bulunduğu topluma yol gösterici olma görevini layığıyla yerine getirmeye çalışmıştır. Peygamberlerini yalanlayan toplumları Allah, çeşitli sıkıntı ve belalarla imtihan etmiştir. Devam eden süreçte imtihanların yerini bolluğun hâkim olduğu bir yaşam almış, toplumlar başka bir imtihan ile karşı karşıya kalmıştır (Bkz. A'raf, 95,96).

Kutup'a göre sıkıntılar, insanlara sabretme ve dayanma gücü yanında Rabbini sıkça hatırlama imkânı verirken bolluk ile karşı karşıya kalan toplumların Rabbini çabucak unutmaları ve doğru yoldan sapması imtihanın başarısızlığını beraberinde getirmektedir (Bkz. Kutup, 1980: C.4, 364-365). İmtihan ve maddeye aşırı bağlılık ile karşı karşıya kalan Müslüman toplumun zorluklara karşı sabır ve zafere karşı alçakgönüllülük göstermesi zorunludur. Bu sayede zorlu şartlardan, acı tecrübe ve olaylardan geçen Müslüman toplumun, hem beden ve ruhlarının gizli yanlarını keşfetmesi hem de saflarını ayıklayıp düzene koyması gerekmektedir (Kutup, 2015b:17).

Toplumsal değişimde daha çok maddi ve manevi beklentiler hedeflenmektedir. Maddi doyumun gerçekleştiği toplumlarda değişim ağır işlemektedir. Fakat ekonomik bakımdan geri kalmış toplumlarda değişimin daha kolay uygulandığı görülmektedir. Çünkü yaşanan toplumsal sıkıntılar bir çıkış yolu aranmasına sebep olmaktadır. Ayrıca Allah'ın kendi dininin mensuplarını da sıkıntı ve belalarla imtihan ettiği bilinmektedir. Burada sabır ve ders çıkarma gibi iki farklı durumun iyi ayırt edilmesi gerekmektedir. Allah'ın nizamına uygun yaşama arzusu içinde olan toplumlar için bu imtihan, onlarda olgunlaşma ve toplumlarını sağlam temeller üzerine inşa etme bilinci oluşturmaktadır.

Bir toplumda önemli olan, teknoloji ve sanayi alanındaki ilerlemenin hangi temele dayandığı, o toplumu düzenleyen ve bütün halinde insanî medeniyetin özelliklerini yerine getiren değer yargılarıdır. Maddi gelişimin insanî değerlerden üstün tutulduğu bir toplumda sağlıklı bir medeniyet gelişiminden söz etmek mümkün değildir. İslam, Allah'ın yeryüzündeki nimetlerinden yararlanmayı tavsiye ederken maddenin insanî

değerlerin üstüne çıkarılmamasını istemektedir (Kutup, 2014a:152). Kutup, modern uygarlığın yol açtığı toplumsal buhrandan kurtuluş yolunu insan hakkındaki bilginin artırılarak sanayi medeniyetinin insanî değerleri tümüyle kuşatan bir oluşumla tekrar düzenlenmesinde görmektedir. Bilim ve teknolojiyi bir kenara atmak beşerî sistemlerin yol açtığı toplumsal huzursuzlukları önleme adına mantıklı bir çözüm yolu olarak görülmemektedir. Bilimin güç ve imkânlarını bilmek için onu oluşturan insanın yeterliliği hakkındaki bilgi bizlere ulaşılması mümkün olmayan şeylerin sınırını öğretmektedir. Böylece insan, hakkında sahip olamayacağı şeylerde Allah'ın ortaya koymuş olduğu düzenden dışarı çıkamayacağını anlayabilmektedir. İslam dini kendi içinde akıl, bilim, sanat, iktisat, siyaset, namaz, dua gibi olguların tümünü bünyesinde barındırmaktadır. Avrupa, insanın ruhî boşluğunu modern uygarlık ve bilim içinde aramaya devam ederken Müslümanların bu durumu din aracılığıyla doldurması avantaj olarak görülmektedir. İslam dinini tüm programlarıyla "hayat programı" kabul etmek insan yapısına dair problemlerle başa çıkmakta yardımcı olmaktadır (Kutup, 2014e:190-191).

İslam dini imkân bulduğu her toplumda kendi değişmez değerlerine dayanarak şekilce farklılık gösteren bir medeniyet oluşturmaktadır. Bunu yaparken toplumlarda mevcut olan teknolojik, ekonomik ve bilimsel alanlardaki gelişmelerden de faydalanmaktadır. Fakat toplumun bu imkânlardan yoksun olması İslam medeniyetinin kurulamayacağı anlamına gelmez. Nitekim İslam'ın gelmesiyle Afrika'da çıplak insanlara elbiselerin giydirilmesi bir nevi o toplumun örtünme medeniyeti aşamasına geldiğini göstermektedir. İslam, toplumların kuruluş, ilerleyiş ve devamlılığını sağlayan bir medeniyeti temsil etmektedir (Kutup, 2014a:160).

2.8.2. Kutup'a Göre Toplumların Çöküş Öncesi Belirtileri

Kur'an-ı Kerim'de bir toplumun, yeterli ölçüde uyarılmadığı veya toplumda ahlâkî bozulma baş göstermediği sürece helâk edilmeyeceği belirtilmektedir (Bkz. Enam, 131, Hud, 117). İlâhî yasalar gereği, peygamberleri yalanlayıp isyan eden, Allah'ın emirlerine karşı gelen, insanlara zulmeden veya Allah'ın verdiği nimetlere nankörlük eden toplumlar hem dünyada, hem ahirette Allah'ın cezasıyla karşı karşıya kalmaktadır. Bu toplumlara dünyadaki yaptırımlar; medeniyet ve uygarlıkta geri kalmaları, ekonomik

sorunlarla karşı karşıya gelmeleri, iç barış ve güvenin yok olması veya toplumun genel bir felâketle tarih sahnesinden silinmesi şeklinde görülebilmektedir.

a) Bolluk ve Refah

Karşılaşılan sıkıntılar karşısında bazı toplumların yanlış davranışlarda ısrar ettikleri görülmüştür. Allah bu toplumları çeşitli nimetlerle rızıklandırması sonucu, onların yaptıkları kötü davranışları meşrulaştırmalarını beraberinde getirmiş ve devam eden süreçte varlıklarının son bulmasına neden olmuştur (Bkz. En'am, 42,44). Kutup'a göre bu ayetler, Yüce Allah'ın insanları çeşitli sıkıntılarla karşı karşıya bıraktığını ve onlara fırsat üstüne fırsat vermesine rağmen bildikleri yoldan şaşmadıklarını gösteren tarihsel bir örnek olarak görülmektedir. Karşılaştıkları çeşitli sorunların onları Allah'ın yoluna sevk etmediğini, bu insanların fitratlarının bir daha düzelmeyecek kadar bozulduğuna işaret etmektedir. O'na göre insanın yapısını en iyi bilen Allah'ın ortaya koyduğu sonuçlar insan ürünü olan tarih ve toplum biliminden daha güvenilir olduğu belirtilmektedir. En güvenilir bilgi açısından O'nun insana yaptığı çeşitli öğütler tarihsel olguların gerisindeki gizli etkenleri ve görülen nedenleri kavramaları içindir (Kutup, 1980: C.4, 11-12).

Toplumsal çöküşün en belirgin özelliklerinden birisi de toplumsal refah düzeylerinin artması sonucu ortaya çıkan davranışlardır. Allah, refah düzeyinin artmasının toplumlar için bir imtihanı teşkil ettiğini Kur'an'da haber vermektedir. Toplumların sahip oldukları karakterlerin ortaya çıkması, belirginleşmesi ve davranışlara yansması konusunda refah düzeyi önemli bir uyarıcı rol üstlenmektedir. Toplumların refah halinde takındıkları tavırlar öncesi ve sonrasında bir bütün oluşturmaktadır. İnsan, davranışlarının iyi veya kötü olduğunu düşünmek yerine ulaştığı konuma sadece kendi emeğinin ürünü olarak bakmaktadır. Bu durum, refah durumundan önceki davranışın sorgulanmadan devam etmesine neden olmaktadır.

Bu konuda İbn Haldun, refah bakımından bolluk içerisinde olan toplumların kıtlık yaşayanlara göre beden ve ahlak bakımından daha zayıf olduğu söylemektedir. Refah içindeki toplumlarda gıda maddelerinin çokluğundan dolayı bireylerin bedeninde bir takım işe yaramaz fazlalıklar ve kötü artıklar meydana gelmektedir. Bu durum zamanla zihnin ve fikrin donuklaşmasına sebep olmaktadır. Sonucunda da gaflet ve dikkatsizlik

gibi ruh halleri ortaya çıkmaktadır. Bu durum din ve ibadet konularında da kendini göstermektedir. Kendilerini açlığa alıştıran haz ve zevklerden uzak durarak geçim sıkıntısı içerisinde yaşayan toplumlar, bolluk ve refah içerisinde yaşayanlara göre daha güzel bir dini yaşayışa sahip görülmektedir. Aynı zamanda refah içerisinde olan toplumlar kıtlık baş gösterdiğinde sıkıntıya dayanma ve kıtlığa tahammül gücü zayıf olduğundan daha çabuk çökebilmektedir (Haldun, 2013:270-272).

Kutup'a göre, Allah'ın kalplere verdiği hassasiyet, canlılık ve idrak gücünden yoksun toplumlar, maddi refahın zirvesinde olsalar bile kendilerini ruhî açıdan eksik hissetmektedir. Çevrelerinde geniş bir özgürlük, güven ve barış ortamı oluştursalar dahi içlerindeki sıkıntılara çare bulamamaktadırlar. Her ne kadar inkâr etseler de günümüz toplumlarının durumu bu şekilde görülmektedir (Kutup, 2015c:52). İnsanın ruhsal yönden doyuma ulaşması ahlakî değerleri yaşamasıyla yakından ilgilidir. Toplumlar ahlaki değerleri gerçekleştirme yönünden yüksek bir şuura sahip olduğu sürece insanlar arasında güven ve huzur ortamı olabilmektedir. Bu durum, toplum içinde sevgi, saygı ve hoşgörünün hâkim olmasını, insanın ruhî yönden tatmin olmasını sağlamaktadır.

İnsanlık Allah'ın kendisine yüklediği hilafet görevi doğrultusunda yeryüzündeki nimetlerden yararlanırken bunu Allah'a ibadet maksadıyla yaptığı sürece medeniyetin doruğuna ulaşmış olmaktadır. Allah'a bağlılığın bilincinde olmak şartıyla tarih boyunca edinilen teknolojik deneyimlerden faydalanmak, sadece madde alanda gelişim değil, insanî değer ve ölçülerinde gelişmesiyle medeni bir toplum olma vasfına erişilmiş olmaktadır (Kutup, 2014a:152).

b) Peygamber İle Uyarılar

İnsanlar kendi iradeleriyle, kendilerini bağlayan bireysel sorumluluğa sahiptir. Seçtiği yolun iyi veya kötü olması kendi seçiminin sonucu, yaptırımları da yine kendi yaptıklarının karşılığı olmaktadır. Her insan kendi davranışının sorumluluğuyla karşı karşıya bırakılmaktadır (Bkz. İsrâ, 15). Kutup'a göre Allah, insanların devamlı gözünün önünde bulunan mucizelerle yetinmemiş, onları uyarması için Peygamberler de göndermiştir. Bir toplumu cezalandırmadan önce tüm mazeretleri ortadan kaldırmaya çalışmış, hiçbir toplumu tam olarak delillerini sunmadan yaptıklarının karşılığını göstermemiştir (Kutup, 1980: C.7,25).

Toplumların Peygamberlerinden istedikleri mucizeler bazen onların imtihanının bir parçasını teşkil etmektedir. Kutup'a göre Semûd Kavmi'nin Hz. Salih'ten dişi deve istemeleri bir nevi kendi sonlarını hazırlamıştır. Mucizeler insanları uyarmak ve korkutmak içindir. Mucizelerin gelişinden sonra bile toplumda inanmama durumu devam ediyorsa bu onların sonunu kendi elleriyle hazırladıklarının ispatıdır. Maddi mucizeler, insanlığın sadece bir kuşağına hitap etmiş, sadece bu kuşağın olaya şahit olmasıyla kalmıştır (Kutup, 1980: C.7, 54). Toplumların Peygamberlerinden görebilecekleri en son delil de mucize olmaktadır. Mucizeye inanmayan toplumların ömrünü tamamladığı ve artık değişme vaktinin geldiği anlaşılmaktadır. Peygamberlerin olmadığı dönemlerde de toplumsal hayatı düzene sokmak isteyen insanlar bulunmaktadır. Bu insanların varlığı toplumsal çöküşü haklı bir zemine oturtmak için bir delil sunmaktadır.

Allah'ın toplumları uyarması karşısında alınabilecek dersler uzun vadeli bir gelişimi de beraberinde getirmektedir. Hz. Peygamber'e ilk başlarda inanmayı reddeden daha sonra doğru yolu bulmaları ve kalplerindeki inancın büyük bir kuvvet kazanmasıyla ortaya çıkan durum Kutup açısından insanlığın daha önce ve sonra rastlayamayacağı boyutları ifade etmektedir. Allah'a olan iman ve onun belirlediği yaşam tarzını benimseme o topluma şuur açıklığı, düşünce saflığı ve dünya malına düşkün olmama vasıfları kazandırmıştır. İnsan zihninin mevcut zaman dilimi içinde kavrayamadığı bazı olaylar zaman geçtikçe anlaşılmaktadır. Böyle durumlarda Allah'ın insanlık için ortaya koyduğu bilginin varlığı bir kez daha kıymetlenmektedir (Bkz. Kutup, 2014a:237-240).

c) Önderlerin Etkisi

Toplumsal değişme olayı toplumdaki önderlerin etkisiyle de olmaktadır. Bir topluma yol gösteren kişilerde Allah'ın yasasına aykırı işler yapıp yaygınlaşıyorsa Allah o topluma bu tipteki insanların sayısını çoğaltır ve toplum kendi sonunu hazırlamaya başlar (Bkz. İsrâ, 16). Burada Kutup'un da belirttiği gibi asıl mesele bozgunculuğu yayan bu önderlere karşı toplum üyelerinin herhangi bir müdahalede bulunmaması sonucu kendilerini de etkileyen bir süreç içerisine girmiş olmalarıdır. Eğer bir toplum, bozuk sistemlerin yaptıklarına engel olmayıp seyirci kalırsa onlarda kendilerini bekleyen olumsuz sonuçlardan sorumlu tutulmaktadır. Ayette geçen "Mutrafın" kelimesini Kutup, aristokratik kesim olarak değerlendirmiş, milletin değerlerini çürüten

bu sınıfa karşı toplumun bu duruma engel olması görevini üstlenmesi gerektiğini belirtmiştir (Kutup, 1980: C.7, 25-26). Toplumun temel dinamiğini oluşturan liderler, toplumu istedikleri yöne doğru hareket ettirebilme yeteneklerinden dolayı toplumsal çöküşte de önemli bir rol oynamaktadır. Önderlerin kavrayış eksikliğinden kaynaklanan davranışlar toplum içinde düzen bozukluğuna sebep olmaktadır. Bu düzen bozukluğu toplumsal dengelerin ve bütünlüğün bozulmasına sebebiyet vermektedir.

Toplum içinde her birey, şeriatın kabul etmediği ve hoş karşılamadığı bir olay ve iş meydana geldiğinde, bunu önlemekle yükümlüdür. Çünkü toplum bir bütündür ve İslam'ın reddettiği şeyler ona zarar vermektedir. Fertlerin işlemiş oldukları İslam'ın yasakladığı davranışlara sessiz kalınması halinde, sonuç olarak hem dünyada hem de ahirette herkes bundan sorumlu olmaktadır. Çünkü toplum kendisini meydana getiren tüm bireylerin davranışlarından ve onlara doğru yolu göstermekten sorumlu olmaktadır (Kutup, 2014c:126). Ayette de görüldüğü gibi sorumlu tutulanlar, haddini aşan kesime ses çıkarmayıp kötü davranışların normalleşmesini hoş karşılayan kesimdir. Aslında böyle toplumlara Allah'ın bu tiplerin sayısını artırmasının yanında bazıları da kendi istekleriyle onlar gibi davranmaya başlamaktadır. Bu açıdan insana bu duruma müdahale etmemenin sorumluluğu yüklenmektedir.

Geleneksel bir otoriteye sahip olan din adamları da yaptıkları işler itibariyle toplumda lider sayılmaktadır. Buldukları konum itibariyle Allah'a yakın oldukları ve bundan dolayı her konuda kendilerine uyulması gerektiğine inanılmaktadır. Kur'an din adamlarının toplumu etkilediği ve dönüştürdüğü konusunda bilgi vermektedir. Hz. Musa'nın kavmi anlatılırken Samiri adındaki bir din adamı onun yokluğunda toplumu etkileyip yön vermektedir. Bu konuda Allah, insanları din adına aldatanlara karşı dikkatli olmaları konusunda uyarılmaktadır. Ayrıca bir toplum eski alışkanlıklarını başka bir toplumda gördüğü zaman zayıf karakterlerine yenik düşüp eski adetlerine dönme isteği toplumların sosyal temas yoluyla değişime uğrayabileceğine de işaret etmektedir (Bkz. Kutup, 1980: C.4, 421). Sosyal değişim toplumların inanışlarını da etkilemektedir. Bir kültür ya da medeniyetle karşılaşma sonucu ortaya çıkan etkileşim eskiye dönüş ya da yeni dini oluşumu ortaya çıkarmaktadır.

Bu konuda Ali Şeriatî, Peygamberleri toplumsal değişimin ve gelişimin temel etkeni olarak görmediğini belirtmektedir. Ona göre Peygamber'in görevinin haberi iletme ve

insanlara doğru yolu göstermek olduğu, onların toplumsal değişme ve gelişmede ana unsur olarak değerlendirilemeyeceğini belirtmektedir (Şeriati, 1980:55-56). Hz. Muhammed kendi toplumundaki örnek kişiliği ve etkili liderliğiyle toplumsal, siyasal, kültürel, hukuki, dini ve ekonomik değişimlerin gerçekleşmesinde ön ayak olmuştur. Kutup'un da belirttiği gibi İslam'dan önceki toplumsal yaşayışa bir değişim getirerek bütün insanlar arasında eşitliği ve bütünlüğü sağlamış, peygamberlerin olmadığı zamanlarda bu ilişkilerin kısmen eski halini aldığı görülmüştür. Hz. Peygamberi postacı olarak nitelemek onun Kur'an'ı uygulama tarzı ve davranışlarından yoksun bir İslam anlayışını kabullenmek demektir.

Dinin sosyal değişimi pozitif yönde etkileri olduğu görüşünü belirtenler arasında Max Weber'i zikretmek gerekmektedir. Weber, dinin sosyal değişimdeki rolünü tanımlarken toplumdaki dini önderlerden hareket etmektedir. O "*peygamber*" ve "*rahip*" tipleri üzerinde durmaktadır. Ona göre, "*rahip*" yerleşmiş bir sistemin parçası olup toplum üzerinde hiçbir yaratıcı fonksiyona sahip değildir. Fakat "*peygamber*" ilahi tecrübesiyle yerleşmiş alışkanlıklara karşı başarılı olursa toplum üzerinde köklü değişiklikler yapabilmektedir. Weber "*karizma*" olarak tanımladığı "*peygamber*"in reformcu ve devrimci niteliklere sahip olduğunu söylemektedir (Günay, 2012:372-373).

d) Adaletsizlik ve Zulüm

Tarihte çöküntüye uğramış toplumlar gelecek kuşaklar için iyi bir ders niteliği taşımaktadır. Bu kavimlerin yok olma sebebi toplumun üyeleri arasında adaletsizliğin yaygın olmasıdır. Toplumlar bu örneğe duyarlı yaklaşarak verilmek istenen mesajı iyi anlamalıdır. Fakat çoğu toplum ders alacak olgunluğu gösterememektedir (Bkz. Hac, 45,46).

Kutup, bu olayı toplumlar için tarihi hatırlatma olarak nitelendirmektedir. Tarihte zalim oldukları için yok edilmiş birçok toplum bulunmaktadır. Bu olaylar, ileri görüş ve sezgi gücüne sahip insanı düşünmeye ve ders çıkarmaya sevk etmektedir (Kutup, 1980: C.7, 358). Adalet, toplumsal yapıyı ayakta tutan en önemli faktörlerin başında yer almaktadır. Adaletin varlığı sağlıklı toplumların kurulmasına imkân vermektedir. Adaletsizliğin olduğu toplumlar da huzursuz olmaktadır. Ayrıca bu durum zulmeden ve zulme uğrayan arasında bir çatışma ortamı meydana getirmektedir. Adaletsizlikle

yöneten bir kesimin bulunması toplumun çöküşünü hızlandırmaktadır. Adalete hak ettiği değeri vermeyen toplumlar, bu örneklerden ders çıkarmadıkları gibi onların başlarına gelenleri de hafife almaktadır. Fakat ayette Kutup'un da belirttiği gibi iman olgusuna sahip olan toplumlar somut bir olaya gereksinim duymadan davranışlarını bu çerçevede şekillendirebilmektedir.

Kutup'a göre cahiliye, dış görünüş ve şekilce değişiklik gösterse de kök ve kaynak bakımından hep aynı kalmaktadır. Beslendikleri bu kök ve kaynakların aynı olması sebebiyle cehalet ve kinleri, birtakım şahıs, zümre, kavim ya da milletin çıkarına olabilen adaletlerini her dönem göstermektedir. Böyle toplumların egemenliği, Allah'ın, bütün insanlığın menfaatini gözeten başka bir grup gönderinceye kadar devam edecektir (Kutup, 2014a:200).

Kutup, toplumların içinde bulunduğu koşullarda aşırıya gitmesi ya da sapkınlık göstermesi halinin her zaman dünya hayatında karşılığın bulamayabileceğini belirtmektedir. Ona göre, kaynağını yeryüzünden alan beşeri zihniyetin iman sahibi kimselere karşı yaptığı zulümlerin bir zafer olmadığı anlaşılmalıdır. Böyle bir zulüm karşısında sabreden kesim, tüm insanların tattıkları ölümden ayrı tarihin eskitemediği bir zaferle anılmaktadır. Meydana gelen adaletsizliklere karşı beşerin fitratında bulunan acelecilik ruhu dar çaplı ve kısa vadeli bir bakış açısını oluştururken, Allah'ın müminlere kazandırmak istediği şey iman, ibadet, bela ve sıkıntılara karşı sabrederek geniş çaplı ve uzun vadeli bir bakış açısıdır. Bazı olayların sonuçları ahirete bırakılmaktadır (Kutup, 2014a:230-232).

Zulüm ve adaletsizliğin hâkim olduğu yerlerde değişim, halkın daha güvenli yerlere göç etmesi, yerleşme merkezlerinin bozulması ya da uygarlığın çökmesi şeklinde meydana gelebilmektedir. Ibn Haldun, "Umran" olarak nitelediği uygarlık merkezlerinin işlerliğini koruması için toplumsal güven ve adalet gibi etkenlere önem vermesi gerektiğini vurgulamaktadır. Zulüm ve haksız kazançlarla halkı tedirgin etmek o bölgede nüfusun seyrekleşmesine ve uygarlığın yok olmasına sebep olmaktadır (Bkz. Haldun, 2013:549-551). Dolayısıyla toplumsal çöküş her zaman bir helak olma şeklinde de olmayabilir.

e) Ölçüsüz Davranışlar

Toplumların ölçüsüz davranışları da toplumsal çöküşe neden olan etmenlerden sayılmaktadır (Bkz. A'raf, 80,81). Bu ayette Lût kavmi erkeklerinin sergiledikleri davranıştan bahsedilmektedir. Kutup, Allah'ın yarattığını bozmaya dair bu davranışı, onları yok olmaya götüren bilinçli bir toplumsal değişme hareketi olarak yorumlamaktadır. Erkeğin veya kadının Allah'ın yarattığı fitrata aykırı hareket etmesi kanununa ve şeriatına karşı geldiğini, bu durumun onlardaki tevhit ve ilahlık sorununu teşkil ettiğini göstermektedir (Kutup, 1980: C.4, 337). Fıtrata aykırı davranışların sergilendiği, israfın yaygınlaştığı toplumlar, çöküşü hak etmiş olmaktadır. Allah'ın bu toplumlara müdahale etmediğini düşünürsek hem inanç hem de hayat nizamındaki sapmalara bağlı olarak toplumların gelecek kuşaklara olumsuz yönde örnek olması ve bu durumun alışkanlık haline gelmiş davranışa dönüşmesi durumu ortaya çıkabilmektedir.

İnsanın davranışları ve bu davranışları kullanabilme yetisi fikirlerinin bir sonucu olmaktadır. İnsan ister kendisinin isterse de başkasının gayretiyle nefsinde olanı değiştirdiği zaman davranışları da değişime uğrayacaktır. Bu değişimin aşırı noktalara varması da mümkün görünmektedir. İnsanın Psişik karakterine boyun eğdiği zamanlar olmaktadır. Bu karakter değişince insan nefsinde empoze edilen şeylerin egemenliğine boyun eğilmektedir. Böylece olumlu ya da olumsuz nefsinde olanı değiştirme gücüne sahip olanlar toplumu da değiştirme gücüne sahip olabilmektedir (Said, 1998:66-68). Ayrıca bir toplum kendi içinde fuhşu ve kötülüğü yaygın hale getirmiş ise, bunları değiştirmeye, ortadan kaldırmaya yönelmiyorsa, o toplum çökmeyi ve dağılıp parçalanmayı hak etmiş demektir. Toplumun kendi davranışları toplumsal çöküşü hazırlamada etkin rol oynamaktadır (Bkz. Kutup, 2014c:127).

f) Hakk Olana Karşı Durma

Bazı toplumlar kendilerine gelen Peygamberlerin söylediklerini kuşku içinde karşılamış, en önemlisi atalarının dininden kopma cesaretini kendilerinde bulamamıştır. Peygamberlerin "Tevhit" çağrısına uymayı bir nevi atalarına saygısızlık olarak algılamıştır (Bkz. Hud, 62).

Toplumlar, bu katı fanatikliği ve gözü kapalı geçmişe bağlılığıyla zihinlerini dondurmakta, içinde buldukları durumu atalarının davranışlarıyla eşleştirme yanlışlığına düşmektedir. "Tek Allah" inancı insanın aklını ve geçmişin taklitçiliğini ortadan kaldıran bir özgürlük çağrısı gibidir. İnsan aklı boş kuruntulardan, ön yargılardan, saplantılardan ve hurafelerden kurtaran bir kurtarıcı görevi görmektedir. Bu "Tevhit" çağrısını yapan Peygamberlerin kendi toplumlarında oluşturduğu güven algısı bu çağrıdan sonra yerini, inanmayanlar tarafından uydurulan iftiralara bırakmaktadır. Bu durum yüzyıllar ve çağlar boyunca her aşamada tekrarlanarak günümüze gelmektedir (Kutup, 1980: C.6, 129).

Cehalet içinde olan, hakikatin anlaşılmasından yana anlama yeteneğini kaybetmiş toplumlar gerçeğe karşı bir tavır içerisine girmektedir. Cahil toplumlarda başkalarına bağımlı olma ve onlarla hareket etme durumu görülmektedir. Bu toplumların olaylardan ders çıkarmaması tarihin sürekli tekrar etmesine sebep olmaktadır. Kendilerine tavsiye edilen gerçeklere karşı da ön yargıyla yaklaşmaktadır. Bir toplumun bir mana etrafında birleşmesi birlik ve beraberliğinin yanında değişimin sağlıklı bir şekilde gerçekleşmesini de sağlamaktadır. Bu açıdan Kutup Tevhit inancının insanları etrafında toplayabilecek bir potansiyele sahip olduğunu belirtmektedir.

Kur'an'da böyle bir topluluğun içinde barınan düşüncelerin nasıl köklü, sabit ve donuk olduğu, görüşlerinin sığ kaldığı açıkça ortaya konulmaktadır. Delilden ve kılavuzdan yoksun taassup zihniyetle oluşmuş bu fikirler başından geçen durumlar ya da evvelkilere uygulanan yasalara karşı duyarsızlaşmaktadır. Kur'an önceki toplumların göz ardı ettiği yasalar konusunda insanlığı uyarmaktadır. Toplumların yükselmesi ve çökmesinde temel plan olan bu yasalar toplumsal değişim açısından psikolojik ve sosyolojik verilerle insanlığa farkındalık oluşturmaya çalışmaktadır (Said, 1998:92-93).

g) Alay ve Yalanlama

İnsanlar içinde, başkalarına doğru yolu gösteren ve adaletli olanların yanında, onlara karşıt grup oluşturacak tipler yani ayetleri yalanlayan ve alaya alan toplumlar da bulunmaktadır. Bu insanlara farkına varamayacakları şekilde hesaba katmadıkları ilahi kuvvet tarafından hak ettikleri akıbetleri takdir edilecektir (Bkz. A'raf, 181,182).

Bazı insanlar karşı tarafla başa çıkamadığı durumlarda onların fikirlerine karşı ön yargıyla yaklaşmaktadır. Karşı tarafı yıpratmaya yönelik olan bu tutum, başka bir seçenek ortaya konulamadığı durumlarda daha da belirginleşmektedir. Karşı tarafın gelişimine ve görüşünü kabul etmemeye bahane olarak alay ya da yalanlama durumları ortaya çıkmaktadır. Bazen de karşı tarafa alternatif bir fikir sunamadıkları için onların değer sistemlerini yozlaştırma yoluna gitmektedir.

Kutup'a göre, bütün insanlığın onurlandırılması Allah'ın yeryüzünde "ümme" diye tabir edeceğimiz Müslüman toplumun varlığından dolayı mümkün olmaktadır. Her dönemde ve günümüzde de mevcut olan İslam ümmetine karşı grup oluşturan uluslararası güçler, bütün donanımlarıyla bu ümmete saldırmaktadır. Bu güçler karşısında sağlam bir şekilde ayakta durmaları Allah'ın kendilerine yardımı sayesinde olmaktadır. O, bu saldırma hareketlerini toplumsal değişmeye işaret olarak yorumlamaktadır (Kutup, 1980: C.4, 471-472).

İlk Kur'an toplumunu kendisine model olarak belirleyen cemaatin izleyeceği yol genel hatlarıyla belirlenmiştir. Kutup'a göre dört aşamadan oluşan bu yöntemde ilk aşama cemaatin oluşması, ikinci aşama bu cemaatin cahiliyenin zulüm ve baskılarıyla karşı karşıya kalması, üçüncü aşama bir yandan cahiliye ile tüm bağlarını koparıırken diğer yandan kardeşlik ve dayanışma ruhuyla cemaatin bireyleri arasında organik bağların geliştirilmesi son aşama Allah'ın iradesinin egemen olduğu yeni bir düzenin kurulması gerekmektedir (Haksöz Okulu Serisi-1, 2012:267). Kutup, İslam cemaati oluşumunun ikinci aşamasından itibaren, tıpkı peygamberleri yalanlayan ve alay eden toplumlar olduğu gibi, bu topluluğa da aynı davranışı sergileyenlerin olacağını ifade etmektedir. Böylece toplumsal değişme bu yönde ilerlemeye devam etmektedir.

Kutup'un belirttiği gibi beşeri sistemlerin aciz ve kısa ömürlü oluşu Müslüman toplumun sahip olduğu inancın mükemmelliğini keşfetmesi bakımından katkı sağlayabilir. Ona göre, geçmişte olduğu gibi önümüzdeki dönemlerde de Allah'ın Müslüman toplumlara yardım zamanı gelince gerçekleşeceğini şüphe götürmez bir gerçektir. Toplumlar refahlarını beşeri sistemlerde aradıkları müddetçe anlık mutluluktan öteye geçememektedir. Müslüman bir toplumun yapması gereken birlik ve bütünlük içerisinde doğruluk ve adaletin hâkim olduğu bir toplum yapısında ısrarcı

olmaktır. İnsan onuruna değer veren sistemi benimsemeli, her türlü yozlaşma ve bozulmalara karşı ayakta kalmaya çalışmalıdır.

Bir sonuca varacak olursak; geçmiş toplumlara uygulanan yasalar insanoğluna fikri destek sağlaması ve aynı hatalara tekrar düşmemesi açısından önemli bir yer tutmaktadır. İnsanoğlunun geçmişte edindiği tecrübeler ve onun yeryüzünün her yanına dağılmış olması ders almak isteyen toplumlar için bir miras görevi görmektedir. Geçmiştekilerin başlarına gelen olayları gereği gibi idrak edemeyenler, cehaletlerinin bedelini dünya hayatında toplumsal ahirette de nefis hüsranı olarak ödemektedir. Geçmiş toplumlara uygulanan yasalar yalnızca onlara özgü olmayıp bizi de kapsamaktadır. Bir gün bizler de bizden sonrakiler için kendilerine aynı yasanın uygulandığı önceki toplumlar olacağız (Said, 1998:93).

2.9. Seyyid Kutup'a Göre Din ve Modernleşme

Seyyid Kutup, kendi dönemindeki toplumsal hayatı insanî değerlerin yozlaştığı, insanın bir alet konumunda olduğu bir süreç olarak tanımlamaktadır. Özellikle müşahede ettiği kadarıyla bilimsel tekniğin ilerlemesini insanî değerlerin zayıflamasıyla doğru orantılı olarak nitelendirmektedir. Maddeye ilişkin geniş bilgi birikimine sahip olunmasına rağmen insanı yücelten değerlerdeki eksiklikler, hayatın bütün yönlerinin beşeri akılla kurulmasındaki imkânsızlık ve insanı bir makine gibi ele alıp değerlendiren medeniyet anlayışı gibi nedenler insanlığın yok olmasına zemin hazırlamaktadır. İnsanlığın içinde bulunduğu bunalımdan çıkış yolunu İslamî bir bakış açısı, düşünce, hayat ve toplum oluşturmakla mümkün olabileceğini belirtmektedir (Bkz. Kutup, 2014e:7-10).

Modernizm, dinin egemen olduğu geleneksel yaşam üzerindeki etkisi, aklın önceliği, bilim ve teknoloji, özgürlük isteği, kitlelerin ortaya çıkışı, küreselleşme, ekonominin gelişimi ve toplumsal kurumların işlevsel farklılaşması gibi birtakım ayırt edici özellikler olarak görülmektedir (Özay, 2007:103). Modernizm bir yandan bilimin önceliğini teşvik ederken diğer yandan insanî değerleri göz ardı etmektedir. Amaç, anı yaşama olduğu için medeniyete giden her yol uygun sayılmaktadır. İslam'ın insanı ön planda tutan tavrına karşılık modernizm, bu tavrı yıkmaya çalışmakta ve bu dinin çağa uymadığını düşünerek dinin orijinal tavrıyla çatışmaktadır.

İnsanlığın içinde bulunduğu hastalığın geçici ya da yüzeysel tedavilerle giderilmesinin imkânsız olduğu ve bünyenin tekrar sağlığa kavuşması için ciddi bir operasyon yapılması gerektiği görüşü Kutup'u geleneksel İslamcı ya da ıslahatçı arayışlardan ayıran temel özelliği olarak değerlendirilmektedir. Emperyalizmin ve işbirlikçilerinin insanı değersizleştiren emellerine karşı duramama bir nevi miras yoluyla geçen geleneksel cahiliye anlayışının bünyede yaşatılmasından kaynaklanmaktadır. "Ümmetin ümmet olma bilincini yitirmesi" sebebiyle cahiliyeye karşı bir bütün halinde mücadelenin gösterilemediğini belirtmektedir. Kutup, cahiliyenin sadece teoriden ibaret olmadığını, onu yıkmanın da salt teoriyle mümkün olamayacağını belirtmektedir (Haksöz Okulu Serisi-1, 2012:265).

Kutup açısından Medeni toplum insanlığın en yüce değer olarak kabul edildiği toplumu ifade etmektedir. Ona göre maddi üretimin bütün insanî değerlerden üstün tutulduğu Avrupa ve Amerika gibi kapitalist toplumlar, ilkel toplumları temsil etmektedir. Medeni toplumda madde, ne teorik ne de üretim açısından küçük görülmemektedir. Fakat bu toplumda madde, insanî değer ve prensipleri, birey özgürlüğü, toplum ahlakı, toplum düzeni, aile kurumu gibi olguların önüne geçmemelidir. Medeni toplum olarak nitelenen İslam toplumunda madde amaç değil, araç olmalıdır (Kutup, 2014a:145-146).

Kutup'a göre insan, madde ve dış dünya hakkında geniş bilgiye sahip olsa da kendi nefesine hâkim olabilecek bir güce sahip görünmemektedir. İnsan fitratının maddi ve manevi yaşantısını düzenleyen İslam nizamından ayrılış, toplumsal buhranı beraberinde getirmektedir. Ona göre burada insanlığın düştüğü hata Allah'ın yol göstericiliğini bir kenara bırakarak yeni kanun ve prensiplerle kendi hayat yolunu çizmeye kalkışmasıdır. Her ne kadar Allah insana yeryüzünde halifelik görevini emanet etse de insan maddenin kanunlarını tam anlamıyla bilmediği için şehvet, heva, zaaf ve cehalete düşmektedir. Allah'ın rahmetiyle bağının koptuğu yaşam, ne kadar bolluk ve eğlenceli olsa da sıkıntılarla dolu olmaktadır. Aynı zamanda dünya hayatında Allah ile bağını koparan insanda yalnızlık, mutsuzluk, mal kaybetme korkusu ve endişe hâkim olmaktadır. Bunun çıkış yolu Allah'ı yeryüzü kanunlarına uygun bir yaşam tarzını benimsemektir (Kutup, 1980: C.7, 246).

İnsanın madde alanındaki aklî ve ilmî gelişmeleri, anlayış gücü ve maharetinin getirdiği gururlanma onu Allah'ın çizdiği yoldan bağımsız bir yol oluşturmasına neden olmuştur.

Müslümanların bilim alanındaki birikimleri Avrupa'ya ulaşmış fakat Kilisenin dogmalarıyla karşı karşıya kalmıştır. Bu durum din ile bilimin çatışmasına ve halkın dinden kaçmasına sebep olmuştur. Kilisenin bu karşı çıkış teorileri Hıristiyanlığa ait bir öğreti değil, kendi hurafelerinden kaynaklanmaktadır. Kilisenin tekelinde bulunan dinin bilim ile çatışması sorunu dinin ötelenmesine ve sadece vicdanlarda hapsedilmesine sebep olmuş, bu durum Avrupa'dan dünyaya yayılarak insanlığın sarsıntı, ızdırıp, üzüntü ve bahtsızlıklara düşmesine zemin hazırlamıştır (Bkz. Kutup, 2014e:37-41).

Bugün Müslümanlar modern kuşatmadan etkilenmekte ve kişiliklerinde hissedilir bir erozyonun yaşanmaktadır. Yaşanan çalkantılı hayat, Müslümana Allah ile bağlantısını unutturmaktadır. Allah ile ilişkimizi unuttuğumuz her an, modernizmin derin kuşatması kişiliğimizde bir alanı daraltmakta ve değiştirmektedir. İnsanın tamamen Allah'tan kopması onun kıyameti olarak görülmektedir. İnsanı Allah'a ihtiyacı olmayan bir varlık olmaya çalıştıran bu düşünce, bilimsel ve teknolojik yükselmelere rağmen, bir tükeniş kapı aralamaktadır. İnsanlık bilim ve teknolojinin ötesinde ilahi kaynaklı bir ahlak sistemine ihtiyaç duymaktadır. İnsan İlahi iklimin dışına çıktığında daha fazla bireysel davranmaya başlamakta, modernist çizginin ona sunduğu üretimlerin kölesi olmaktadır. Bu durum onun üstün değerler sistemi üretmemesine neden olmaktadır (Taşgetiren, 2001:003).

Kutup'a göre, her insan diğer fertlerde benzeri olmayan tek bir âlemi temsil etmektedir. Bütün bunların bir araya gelmesiyle ortak insanî özellikler oluşmaktadır. İnsanı, onun fitratı ve eğilimlerini göz önüne almadan oluşturulan sistemler toplumsal karmaşıklığı artırmaktadır. Avrupa'nın Kilise'den dolayı dine karşı tavır alması 18. yy'da aklın bir ilah olarak tasavvur edilmesine sebep olmuştur. Devam eden süreçte aklın yerini maddeye bırakması insana verilen değer azalmasına yol açmıştır. Bütün zamanları kuşatan bir sistem anlayışının hâkim olmayışı ve maddeci anlayışın egemen olması toplumsal ve ahlakî anlamda bir sarsıntı ve ızdırıp ortamının oluşmasını beraberinde getirmiştir (Kutup, 2014e:69-71). Batı toplumlarının tahrif edilen Hıristiyanlıktan kaçışı ve mutluluğu madde âleminde araması bireylerin hayatlarında manevi bir boşluk yaratmıştır. Geçen zamanla birlikte bu boşluğun doğa, sanat ve edebiyat gibi alanlarla doldurma isteği işin daha da çıkmaza sürüklenmesine sebep olmuştur. Kutup'un da belirttiği gibi Allah'ın yeryüzündeki kanunlardan bağımsız oluşturulan yaşantılar korku,

endişe ve mutsuzluğa neden olmuştur. Kontrolsüz ve ani değişimler toplumların ruh sağlığını olumsuz derecede etkilemiştir.

Modern toplumlarda görülen dinin sosyal yapıdaki otorite ve geçerliliğini yitirmesi, insan aklının dini ve metafizik bağlardan ayrılması ve bir vicdan haline gelmesi anlayışı olayların daima bilimsel ve rasyonel biçimde açıklanışının köklü bir biçimde toplum hayatına yerleşmesi olgusuna paralellik arz etmektedir. Demokratikleşme, fikir hürriyeti, yenilik ve değişmeye açık olmakla beraber çevresindeki kültürleri etkileme ya da istila etme özelliği modern toplumun en önemli karakteristiklerinden biri görünmektedir (Günay, 2012:398).

Kutup'a göre İslam, kadın ve erkek arasındaki ilişkileri belli bir düzene bağlayarak aile bazında toplumsal temele şekil vermektedir. İki cins arasındaki ilişkilerde zevkin değil, karşılıklı görevlerin esas olması kutsal bir bağ olan aileyi yüceltmektedir. Kutup, insanlığın sağlam, emniyetli ve temiz bir medeniyet oluşturmasının temel dayanağını iyi bir aile yapısında görmektedir. Ona göre eski ve yeni cahilî sistemler bütün bu değerleri dikkate almamaktadır. Roma Medeniyeti'nden gelen bir alışkanlıkla Avrupa ve Amerika'yı da içine alan kadını bir zevk aracı olarak görme sorunu kuşatıcı bir medeniyet yapısının oluşmasını engellemektedir. Kutup, kadına hak ettiği değerin verilmemesinin dünyayı bozduğunu ve insanlığın şehvete gömülüp bir çözülme sürecine doğru sürüklendiğini ifade etmektedir (Bkz. Kutup, 1980: C.1, 406-411).

Kutup'a göre, sosyal ve iktisadî sistemler insanı bir araç olarak görüp onun hakikatini dışarıda bıraktıkları için toplumsal buhrana sebep olmaktadır. Ona göre her ne kadar bu sistemlerle maddi anlamda bir gelişme gösterilse de insanın manevi yönüne hitap eden bir tarafının olmayışı toplumsal huzursuzluğa sebep olmaktadır. Özellikle Marksizm ve maddeci yorumlar, insan iradesinden, fitratından, eğilimlerinden uzak oluştukları sistemler *maddeyi bir ilah* olarak görmelerine sebep olmuş, bu da insanî değerlerin anlamsızlaşarak yozlaşmasını beraberinde getirmiştir. Avrupa'daki Derebeylikten itibaren insanî değerleri alt-üst eden sistemler ile İslam'ın ortaya koyduğu insan temelli sosyal ve iktisadî anlayışlar arasında köklü değişiklikler bulunmaktadır (Bkz. Kutup, 2014e:101-108).

Din, dünyada yaşanan yeni sorunlar karşısında bir ümit olma özelliğini korumaktadır. Dinin modern dünyada işlevinin kalmayacağı görüşünün aksine Latin Amerika'daki din merkezli hareketler, Amerika'daki Malcolm X, Cezayir'deki İslami hareketler ve yakın zamandaki Arap Baharı İslam'ın hala söylemlerin merkezinde yer aldığının kanıtı olmaktadır. Dinlerin evrensel değerlerinin tüm insanlıkta karşılık bulmasından dolayı global sorunların çözüm aranan bir alan olduğu gerçektir. Bunun yanında insanlığa ait global sorunlar evrensel hale gelmesi "evrensel mesajlı" dinleri dünyada yeniden umut kaynağı haline getirmektedir. Örneğin; Birleşmiş Milletler İnsani gelişme raporuna göre, dünyadaki 358 milyarderin toplum serveti en yoksul kesimden 2.3 milyar insanın (dünya nüfusunun %45'i) toplam gelirine eşittir (Tekin, 2014:245). İslam'ın sosyal dayanışma ve yardımlaşmayı teşvik edici zekât, sadaka ve infak gibi ibadetleri sosyal ve iktisadi sistemlerin insani değerleri yozlaştırmasına engel olmaktadır.

Kutup'a göre insanın biyolojik, aklî ve ferdi yaratılışındaki ferdiyetçilik ilkesinden yoksun sistemler insan ve toplumun değerlerine öldürmeye sebep olmaktadır. Bu tür iktisadî sistemlerin her şeyi devletin tekeline teslim etmesi ve her alanda devletin tek hâkim olması insan fitratına aykırı olduğu için zamanla toplum ile devletin karşı karşıya gelmesine sebep olmaktadır. Çeşitli sistem ve yönelişlerin insanlığın edep ve ahlakını göz ardı edici tavırları toplumların çözümlerine yol açmaktadır. Maddeci anlayışı ön plana çıkararak insanları müşteri gibi görmek ve toplumun bireysel değerlerini göz ardı etmek toplumsal huzursuzluğu doğurmaktadır (Kutup, 2014e:119-120). Bireylerin ulus-devletle daha fazla bölünmesine neden olan küreselleşme hareketleri günümüzde küresel bir dünya vatandaşı kimliği tanımlayarak onu tüketim sarmalı içinde pasifleştirmeye çalışmaktadır. İslam, küreselleşme karşısında orijinalliğiyle direnç gösterirken diğer yandan da insana kendi değerini tekrar kazandırmaya gayret göstermektedir (Tekin, 2014:247). Geleneksel toplumlarda aile kendi eliyle ürettiğini tüketip aynı zamanda hem üretici hem tüketici konumundayken modern sanayi toplumunda birey ya da aile sadece bir tüketim ünitesi durumunu almaktadır(Günay, 2012:397).

Kutup'a göre, insanın yeryüzünde maddi harikalar meydana getirmesi hayatın gelişip ilerlemesinin yanında Allah'ın insanı halife olarak görevlendirmesinin de aslı sonuçlarını oluşturmaktadır. İnsan bu görevle varlığını hissetmekte, şahsiyetini

geliştirmektedir. Gizli yeteneklerin ortaya çıkmasını sağlayan bu görev, insanı diğer canlılardan ayıran bir özelliğini meydana getirmektedir. Allah, yaratıp düzene koyduğu yeryüzünde kendi temsilcisi olarak gönderdiği insanı, buradaki varlıklardan yararlanma, onların özelliklerini tanıyıp araştırma, gizli olan yönlerini açığa çıkarma, çeşitli yer altı kaynaklarından faydalanma gibi görevleri yüklemektedir. Fakat modern uygarlığı meydana getirenler insanın hakikat ve özellikleri hakkında yeterli bilgi sahibi olmadıkları için insanî değerlere saygı göstermemektedir. Bu modern uygarlığa, Endülüs ve Müslüman doğudan Avrupa'ya felsefi temellerden yoksun sadece bilimsel, teknik ve deney metotlarının geçmiş olması bilimin insan ruhunu anlamaktan yoksun bırakmaktadır (Kutup, 1980: C.1, 78-79).

Kutup, mevcut imkânlarıyla bilim ve tekniğin, insan fitratına has özellikleri terk edilmesinden dolayı bunun sonuçlarının ortaya çıkmaya başladığını ifade edilmektedir. Dinden yoksun bir uygarlığın yol açtığı olaylar insanda psikolojik rahatsızlar, aklî hastalıklar, bunama ve cinayetler şeklinde kendini göstermektedir. Maddi medeniyetin doruğuna ulaşmış milletlerde Allah'ın koymuş olduğu toplumsal düzenden uzaklaşmanın sonuçları neslin yok olmasına, zekâ ve aklın tehdit edilmesine ve medeniyetin çökmesine sebep olmaktadır. Fitrî kanunlardan yoksun yapılan uygulamalar her ne kadar maddi yönden gelişim gösterse de ilahî kanunlara karşı geldiği için uzun vadede kötü sonuçlar doğurmaktadır (Kutup, 2014e:137).

Kutup, toplumların basit hesaplar ve istekler uğruna yüce idealler peşinde mücadele vermeyi bırakıp şehvetin ardına düşmesinin toplumların çözülmesini hızlandıran etken olarak görmektedir. Ona göre dünyayı gelip geçici istek ve arzuların yaşandığı merkez olarak görenlerin olduğu toplumda ortaya çıkan bazı yazar, şair ve sanatçılar bu yaşam felsefesini teşvik etmektedir. Bu kimselerin görevleri toplumu uyuşturmak ve uyutmak, rahatı, başıboş hayatı, gagesizliği ve çözülmeyi kolaylaştırmaktadır. Kutup, bir toplumu hâkimiyet altına almak için toplumun ileri gelenlerini mala, mülke, eğlenceye teşvik etmenin yetebileceği belirtmektedir. Toplumlara "Dünya sigara ve kadehtir", "Dünyayı unutuyorum" gibi düşüncelerin empoze edilmesi toplumları "şehvet" ya da "zorba köleliği"ne ittiğini belirtmektedir. Bu "çözülme edebiyatı" ile başa çıkmanın yolu insan vicdanındaki kölelik ruhu ve şehvet düşkünlüğüyle mücadele etmek olduğunu ifade

etmektedir. Fert ve toplum olarak insanın hayvanî ihtiyaçlarını aşması ona özgürlük ve terbiye bilinci kazandırmasına katkıda bulunmaktadır (Kutup, 1990:163-165).

Modernizm bireylere çifte sosyal kimlik aşılıyarak onun varlığını ve hayatını ikiye bölmekte ve dini bireysel alana sıkıştırılmaktadır. Aynı kişi ibadet zamanı ibadet etmekte, içme zamanı da meyhanede bulunabilmektedir. Ayrıca dinin Allah ile insan arasında özel bir alanı temsil etmesi ve kamusal alanda bunu açmaya hakkının olmaması onun bireysel bir işlemi ifade ettiğinin göstergesidir. Bu durumun zamanla normalleşmesiyle insan vicdanının rahatsız olmayacağı bir hal almaktadır (Bkz. Aydın, 2014:267-268). İnsanî bakış açısına ve gelişim çizgisine göre değerlendirildiğinde bu tür toplumların medeniyetten uzak ilkel toplumlar olduğu anlaşılmaktadır. İslam'ın ortaya koyduğu değer yargıları, ahlak sistemi ve toplumsal güvenceler insana yakışan değerlerdir. Değişime uğraması mümkün olmayan sabit kriterler doğrultusunda medeniyet İslam toplumunda vücut bulmaktadır (Kutup, 2014a:151).

Bugün insanlığı tehdit eden yok olma tehlikesi, modern uygarlığın teknolojik, ekonomik veya askerî zayıflığından kaynaklanmamaktadır. Bu yok olma tehlikesi, insan hayatını doğru ve sağlam geliştirip ilerletebileceğini vaat eden modern uygarlığın iflasından ileri geldiği düşünülebilmektedir. 16. yy'da Avrupa Rönesans'ı ile başlayan 18. yy'da zirveye ulaşan bilimsel ve teknolojik ilerleme artık insanlığı ileriye götürebilecek seviyede görünmemektedir. Her uygarlığın insanlığa yeni düşünceler, değerler ve imkânlar verebildiği ölçüde yaşayabildiği düşünüldüğünde Modern uygarlığın köklerini Fransız Devriminden aldığı özgürlük, eşitlik ve kardeşlik gibi ilkeler günümüz toplumlarına güven telkin etmekten uzak görülmektedir (Sarmış, 1992:143).

Aydınlanma döneminden itibaren akıl ve bilimle uyumsuz olduğu düşünülen ve eski çağların bir kalıntısı olarak nitelenen dinin toplum hayatından tamamen silineceği fikri ortaya çıkmıştır. Fakat 20. yüzyıldan itibaren modern medeniyetin krizleri ve insanın manevi boşluğuna bir çözüm arayışı temelinde yeni dini hareketlerde bir artış görülmüştür. Buradaki temel nokta dinin tekrardan eski altın çağına dönüşü beklemek değil, toplumsal alanla birlikte süreklilik ve değişime sahip olmasıdır (Günay, 2012:403). İslam'ın iç dinamiği sayesinde toplumların değişim ve dönüşümüne ayak uydurabilecek bir sistemi barındırıyor olmasından dolayı Kutup bu dinin bilimin yanında insani değerlere de atıf yaptığını ifade etmektedir.

Kutup, Batının İslam dünyası üzerindeki ilgilerinin sömürü düzenine hizmet etmek amacıyla politik bir amaç taşıdığını ifade etmektedir. Özellikle "Amerikancı İslam" olarak tabir ettiği bu anlayışa göre Amerikalılar için İslam doğum kontrolü, kadının parlamentoya girip giremeyeceği ve abdesti bozan şeylerle ilgilenmeli, sosyal, ekonomik ve siyasi konularda başvurulmaması gereken bir olgu olarak görülmektedir. Mısır yönetiminde gözlemlediği bu anlayışın İslam'ın toplumsal kuşatıcılığına modern uygarlığın bir engel teşkil ettiğini belirtmektedir (Kutup, 1990:127-129). Özgürlüğün anası olarak tabir edilen Fransa'nın Kuzey Afrika ülkelerinde yaptığı katliamların uygar dünyanın vicdanını yansıttığını belirtmektedir. Özgürlük, eşitlik ve kardeşlik gibi ilkelerin İslam dünyası üzerinde sömürüye hizmete eden birer araç konumunda olduğunu, düşünce ve şuur alanında uygar dünyaya karşı uyanık olunması gerektiğini belirtmektedir (Bkz. Kutup, 1990:193-198).

Kutup, "Sol- Komünist tehlike" karşısında Amerikan tarzı "Özgür dünya" projesinin destekçiliği rolüne karşı çıkmaktadır. "Amerikan İslam'ı" anlayışına karşı onun geliştirdiği tutumun haklılığını bugün görmek mümkündür. Seyyid Kutup'un emperyalizm ve sömürgecilik tehdidine karşı ortaya koyduğu çözümler, BOP ve benzeri düşüncelerle kuşatılmak istenen Müslüman dünyasına yönelik tehditlerle mücadele, ihtiyaç duyduğumuz bir derinlik ve bütünlüğü içermektedir (Haksöz Okulu Serisi-1, 2012:269). Kutup, Amerikanlaşmış Müslümanların toplumdaki hassas mevkilerde olduklarını ve onların aldıkları kararların Müslüman dünyasının gelecekteki gidişatını belirleyeceğini ifade etmektedir. İşgal altındaki İslam'ın her kademedede temizlenmesinin uzun bir zaman alacağı yolundaki endişelerini dile getirmektedir (Çağlayan, 2011:241).

ABD ziyaretinde edindiği izlenimler onun Batılı olan her şeyden nefret etmesine sebep olmuştur. Öncelikle aşırı esmerliği nedeniyle ABD'de sert bir ırkçı tavır ile karşılaşmıştır. Bunun yanı sıra gazetelerde İsrail devletine verilen büyük destek nedeniyle hem kişisel hem de ulusal bir reddedilme hissetmiştir. Ayrıca İngilizlerin 2. Dünya Savaşı sonunda Araplara kendi kaderini tayin etme hakkı vermediklerini ve ABD'nin de bunu desteklemesine tepki duymuş, Batının İslam dünyası üzerinde çıkarından başka bir hedefinin olmadığı kanaatine varmıştır (Çağlayan, 2011:220).

Kutup, modern uygarlığın yol açtığı toplumsal buhrandan kurtuluş yolunu insan hakkındaki bilginin artırılarak sanayi medeniyetinin insanî değerleri tümüyle kuşatan bir oluşumla tekrar düzenlenmesinde görmektedir. Bilim ve teknolojiyi bir kenara atmak beşerî sistemlerin yol açtığı toplumsal huzursuzlukları önleme adına mantıklı bir çözüm yolu olarak görülmemektedir. Bilimin güç ve imkânlarını bilmek için onu oluşturan insanın yeterliliği hakkındaki bilgi bizlere ulaşılması mümkün olmayan şeylerin sınırını öğretmektedir. Böylece insan, hakkında sahip olamayacağı şeylerde Allah'ın ortaya koymuş olduğu düzenden dışarı çıkamayacağını anlayabilmektedir. İslam dini kendi içinde akıl, bilim, sanat, iktisat, siyaset, namaz, dua gibi olguların tümünü bünyesinde barındırmaktadır. Avrupa, insanın ruhî boşluğunu modern uygarlık ve bilim içinde aramaya devam ederken Müslümanların bu durumu din aracılığıyla doldurması avantaj olarak görülmektedir. İslam dinini tüm programlarıyla "hayat programı" kabul etmek insan yapısına dair problemlerle başa çıkmakta yardımcı olmaktadır (Kutup, 2014e:190-191).

İnsanlık Allah'ın kendisine yüklediği hilafet görevi doğrultusunda yeryüzündeki nimetlerden yararlanırken bunu Allah'a ibadet maksadıyla yaptığı sürece medeniyetin doruğuna ulaşmış olmaktadır. Allah'a bağlılığın bilincinde olmak şartıyla tarih boyunca edinilen teknolojik deneyimlerden faydalanmak, sadece madde alanda gelişim değil, insanî değer ve ölçülerinde gelişmesiyle medeni bir toplum olma vasfına erişilmiş olunmaktadır (Kutup, 2014a:152).

Kutup, parçalanıp yok olmakla karşı karşıya kalan insanlığın İslam toplumu oluşturarak bunun önüne geçebileceğini belirtmektedir. Ona göre İslam, zor ve tehlikeli zamanlarda sersemleşen ve tembelleşen insanı uyanıklığa ve çalışmaya sevk etmektedir. İslam toplumu oluşturmak her ne kadar zor olsa da daha da zor olanı davranış, ahlak, fikir, anlayış ve maddi gelişmelerin uygulanışı bakımından İslam seviyesine yükseltme çabaları olarak görülmektedir. Kutup, çağdaş uygarlığın karşılaştığı sorunları İslam toplumunun sorunları olarak görmemektedir. Çünkü ona göre İslam hâkimiyetinin kabul edilmediği yerlerde ortaya çıkan bütün problemler İslam toplumu olmayışından kaynaklanmaktadır. İslamî toplumda problemlerin ortaya çıkmasının imkânsız olduğu çıksa bile olaylara bakış açısı, çözüm yolları ve sonuçlarının farklı olacağı ifade

edilmektedir. Kutup, çağdaş uygarlığın karşılaştığı sorunlara İslamî çözümler getirmeyi boşa zaman harcama olarak görmektedir (Bkz. Kutup, 2014e:206-209).

Çağdaş uygarlıktan kaynaklanan sorunların Müslümanların gündemlerine almalarının yanlış olduğuna dair yaklaşımı, Kutup'un eleştirilen görüşleri arasında yer almaktadır. Onun böyle bir yaklaşımda bulunmasının sebebi 50'li yıllarda Mısır'da pek çok siyasi hareketin sahiplendiği meseleleri İhvan'ın da sahiplenmesine karşı çıkışıdır. Bu durum onun, temel kalkış noktası inanç olmayan her hareketin sapma tehlikesiyle karşı karşıya kalabileceği düşüncesine sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Hayatı sürekli bir mücadele olarak algılaması sebebiyle tümüyle hayattan ve toplumsal sorunlardan uzak kaldığı düşünülemez (Haksöz Okulu Serisi-1, 2012:270).

Kutup, İslam fihhının gelişmesini engelleyen ve aslî kaynaktan uzaklaştıran etmenleri dikkate almayı şart koşmaktadır. Böylece fiilî, aklî ve itikadî olayları, İslam ışığı altında ve İslam'a uygun bir hayat çerçevesinde değerlendirmeyi gerekli görmektedir. Ona göre İslam'ın karşı karşıya kaldığı olayların çözümünde Allah'ın nizamî tek ölçü kabul edilmeli, İslam'ı olaylara göre yorumlamanın yanlışlığı içerisine girilmemelidir. Çünkü İslam, Cahiliye toplumu karşısında kendi özel prensiplerini uygulayarak olayları kendi nizamı ve hükümlerine boyun eğdirmek zorunda bırakmıştır. Böylece cahilî toplum karşısında taviz verilmeden İslam toplumu sağlam temellere dayanarak olgunlaştırılmaya çalışılmıştır. Kutup, İslam'ın bir toplumda tek başına hayat programı kabul edildiği zaman sorunlar karşısında çözüm bulmanın anlamlı olabileceğini belirtmektedir. Diğer taraftan İslam'ın hâkim olmadığı bir toplumda sorunlara fikhî çözümler aramanın samimiyetsizlik taşıdığını ifade etmektedir (Kutup, 2014e:215-217).

İslam'ı, İslam demokrasisi ya da İslam sosyalizmi gibi isimlerle veya içinde yaşanan çevrenin iktisadî, siyasî ve hukuki yapısında yapılacak ufak değişikliklerin İslam'a uydurulmaya çalışılmasını eleştirmektedir. İnsanlığın, saplandığı sıkıntı ve buhranlardan birkaç değişiklik yapılarak kurtulması mümkün değildir. Bu durumu ancak kapsamlı ve uzun süreli bir geçişle atlatmak mümkündür. Bu geçiş süreci de insanlığın belirlediği yaşam biçimi ve sistemlerden Allah'ın nizamını kabullenip buna uygun toplum yapısı oluşturmakla aşılabilir (Kutup, 2014a:204).

Sonuç olarak, Müslümanların Batı uygarlığı karşısında İslamî bir bakış açısıyla hareket etmeleri bilim, teknik ve sanayi alanlarında ihtiyaç duyduklarını almaları, İslam diniyle çatışan toplumsal ve kültürel yönlerine itibar etmemeleri gerekmektedir. Çağdaş Batı uygarlığına eleştirel gözle bakan ve onun materyalist, politeist ve cahiliye hayat tarzını temsil eden görünümüne karşı karşı olumsuz bir bakış açısı yürüten sadece Seyyit Kutup görünmemektedir. Cemaleddin Afgani, Muhammed Abduh, Abdurrahman El-Kevâkibî, Muhammed İktbal, Alexis Carrel ve Arnold Toynbee gibi kişilerin bu uygarlığı suçlayan düşünceleri olmuştur (Bkz. Sarmış, 1992:145-157).

2.10. Seyyid Kutup'a Göre Din ve Siyaset

Kutup'a göre, Allah tarafından gönderilmiş her din, sadece pratik ibadetleri yerine getirmek değil, aynı zamanda insanların yaşamlarına yön verme, yaşam biçimlerini belirleme, düzenleme ve koruma altına alma amacı da taşımaktadır. O, insan yaşamının düzgün bir şekilde sürdürmesini inanç, idealler ve yasaların tek bir kaynağa dayanmasıyla mümkün olduğunu ifade etmektedir. Allah'ı vicdanlarda hapsedilerek rejim ve yasalar konusunda O'nun dışında bir sisteme yetki vermenin farklı iki yönetim anlayışını ortaya çıkardığını belirtmektedir. Bu durum, toplumsal yaşamda aksaklık ve bozukluklar ortaya çıkarabilmektedir. Ayrıca Kutup açısından Allah'ın indirdiği ayetlere göre hüküm vermeyenlerin bir yandan Allah'ın ilahlığının niteliklerini reddettiği, diğer yandan bu yetkiyi başkalarına vererek insanları kutsallaştırdığı anlaşılmaktadır (Bkz. Kutup, 1980: C:3,264-268). Allah'ın şeriatını reddedenlerin Müslümanlık vasfına sahip olmadığını belirtmektedir (Bkz. Kutup, 1980: C:3, 275-282).

İnsan bireysel ve toplumsal yönleri sahip bir organizmayı oluşturmaktadır. İnsan doğası gereği dinle sıkı bir ilişkide olduğu gibi yine aynı şekilde toplu halde yaşamak zorundadır. Din bireyin psikolojik ve sosyal yönlerine etki ederken sosyal bir örgütlenme olan devlet ile de yakın ve karmaşık ilişkiler içerisinde olmaktadır. İnananların, dinden aldıkları buyrukları toplumun bütün alanlarında ortaya koymak isterken ister istemez devlet ile de yakın ilişki içerisinde olmaktadır (Okumuş, 2014:200-202). Kutup'un Allah'ın şeraitinden yoksun olarak oluşturulan sistemlerin insanın psikolojik ve sosyal yönlerine daha az tesir eden yanlarının bulunduğunu ifade etmektedir. Dolayısıyla bu sistemler zamanla bireysel ve toplumsal sorunlar meydana getirmektedir.

Kutup'a göre İslam, şuurlara ve vicdanlara verdiği sorumlulukları ilahi yasalarla desteklemesinin yanında cezai yaptırımlarla da bu yükümlülükleri kontrol altında tutmaktadır. Ona göre, İslam toplumsal barışı yerine getirmek için uyarı yoluyla toplumu düzenlemesinin yanında düzen ve kanunlarla da onu güzel bir şekilde yönetmeye çalışmaktadır. İslam'ın ortaya koyduğu toplumsal düzen, güven ve adalet temeli üzerinde yükselerek insanlar arası ilişkilerde eşitlik ve barış ilkelerini gözetmektedir. Kutup, toplumu yöneten kişinin o makama sadece seçim yoluyla çıkabileceğini ve halkın rızasını alan yöneticilerin danışma yoluyla oluşturduğu hükümete Allah'ın kitabına uygun hüküm verdiği sürece itaat edilmesi gerektiğini belirtmektedir (Kutup, 2014d:124-128).

Kutup toplum hayatında iyiliği gerçekleştirip kötülüğü yasaklayacak, toplumun iyi adetlerini hevesine, şehvetine ve menfaatine uyan kişilerin oyuncağı olmaktan koruyacak, her önüne gelenin kendi görüş ve düşüncesinin doğru olduğunu zannetmesinin önüne geçebilecek bir yetkiye sahip otoritenin gerekli olduğunu vurgulamaktadır. Ona göre, toplumsal açıdan adalet, özgürlük, ciddiyet, doğruluk ve iyilik hak ettiği değeri bulmadıkça insanlık ve toplumun çökmesi kaçınılmaz olarak görülmektedir. Bundan dolayı Allah'a inanan ve Allah için kardeşlik, dostluk ve sevgi bağlarıyla birbirine bağlı bir cemaatin bu görevi yerine getirmesi İslamî davet açısından zorunlu görülmektedir (Kutup, 1980: C:2, 144-145). Kutup, bir toplumun yeryüzünde egemenlik sağlayabilmesi için bu sorumlulukları yerine getirmesi gerektiği, Allah tarafından verilen bu zaferin bir bedeli olduğunu vurgulayarak sebep sonuç ilişkisine işaret etmektedir (Bkz. Kutup, 1980: C:7, 354-355).

İnsanların birbirinden farklı olması ve bazı konularda uyuşmazlığa düşmesi insan doğası ve temel karakterinin sonucu olarak görülmektedir. Kutup'a göre bu farklılıklar, toplumdaki görevleri yerine getirmede farklı yeteneklerin ihtiyacını hissettirmektedir. Bu durum, insanların her açıdan birbirini tamamlaması ve sıkı bir birlik oluşturması açısından Allah'ın evren için tasarladığı kurallar ile bütünlük göstermektedir. Kutup, yetenek ve görevlerdeki bu farklılığın, düşünce, sistem ve gidişattaki ayrılığı da beraberinde getirebileceğini vurgulamaktadır. O, insanların birbiriyle uyuşmazlıkları sonucunda başvurabilecekleri kaynakların Allah'ın ilahi kitabı ve Peygamberler olduğunu bildirmektedir. İnsanların aralarındaki hukuku sağlamada bu kaynakların

dışına çıkılması Kutup açısından ayrılığın ve çatışmanın başlaması olarak değerlendirilmektedir. Çünkü ona göre insanların kendi oluşturdukları düşünce, sistem, değer yargıları ve kriterler bütün farklılıkları kuşatıcı ve adaletli olarak görülmemektedir (Bkz. Kutup, 1980: C.1, 343-348).

Allah Kur'an'da müslüman toplumun temel düzenini, egemenliğin dayanağını ve siyasi otoritenin kaynağını (Bkz. Nisa, 59) bildirmektedir. Kutup'a göre bu ayette kuşaktan kuşağa ve toplumdaki topluma değişen sosyal hayatın dalgalanmaları sırasında ortaya çıkacak anlaşmazlıkların çözümü farklı görüş ve yorumların üzerinde hemfikir olabileceği Kur'an ve sünnetin hakemliğine işaret edilmektedir. O, Allah'a ve Peygamber'e itaatin yanında üçüncü başvuru mercini iman ve İslam'ı kişiliklerine yerleştirmiş devlet yetkilileri olarak görmektedir. Devlet yetkililerinin bir sorun karşısında Allah'ın ilahi kitabına uygun bir çözüm yolu aradığı müddetçe kendisine itaat edilmesi gerektiğini bildirmektedir. Kutup burada müslüman toplumun siyasi altyapısının ve kanun koyma yetkisinin Allah tarafından oluşturulan sistemde var olduğunu ve değişen zamana rağmen yöntem ve ilkelerin akıl ile bütünleşerek zamana uyum sağlayabileceğini dolayısıyla egemenliğin tek kaynağı olarak Allah'ı görmektedir (Kutup, 2014b:70)

İnsanlar arasında iman edip iyi işler yapanların yeryüzüne egemen olacağı (Bkz. Nur, 55) ayetini Kutup, iman ve yönetim açısından değerlendirmektedir. Ona göre, duygu, nefis, ruh, beden ve toplumsal yönden insanın tüm hareketlerini içine alan ve yönlendiren iman gerçeği, insanın yeryüzündeki hayat sistemini yüklenme açısından bir motor görevi görmektedir. Bu imana sahip kişiler, toplumsal açıdan devamlı olarak ıslah etme, onarma, yapma, adalet ve huzuru sağlama, fert ve topluma insani değerler kazandırma gibi iyi işleri yerine getirerek güvenli ve sağlam bir yönetim yapısı oluşturabilmektedir. Kutup, bir topluma hükmeden kişi veya devletin birlik ve bütünlüğü, toplumsal ahlaki ve insani değerlerini bozucu davranışlar içinde olmasının kısa süreli bir egemenliğe sahip olacağını ifade ederek iman ve yönetim ayrılmazlığının kalıcı ve sağlam bir egemenlik getireceğini belirtmektedir (Bkz. Kutup, 1980: C.7, 501-503).

Kutup, toplumları birleştiren ya da bölen inanç bağı ve din bağı üzerinden devlet metodu ortaya koymaktadır. Ona göre Peygamberlerden önce toplum soy ve ırk bağı

üzerinden tek bir milleti oluştururken Peygamberlerden sonra artık toplumlar inanç, hayat sistemi ve itaat açısından *Müşrik ümmet* ve *Müslüman ümmet* olarak ikiye ayrılmaktadır. Bu ayrılmayla iki toplum arasında ortak bir bağın kalmadığını ifade etmektedir. Kutup, Müslüman ümmetin inanç, hayat sistemi ve toplumsal kurallarını Allah'ın uygun gördüğü düzene dayandırmadığı sürece kalıcı bir başarı elde etmesinin mümkün olamayacağını belirtmektedir. O, millet olma açısından ilk adımı bilinçli bir tevhit inancına sahip olma olarak görmektedir. Bu adımın İslami hareket için zorunlu olduğu ve Allah'ın yeryüzündeki kanunlarıyla toplumsal kuralların uyumu için gereklilik arz ettiğini ifade etmektedir (Kutup, 1980: C:6, 190-192).

İslam dininin Kur'an bağlamında şekillendirdiği din-devlet ilişkilerine bakıldığında belli bir siyasi model önermediği üzerinde görüşler bulunmaktadır. Kur'an siyasi bir model önermemesine rağmen siyasetle uğraşanların belli bir ahlaki değere sahip olmalarını istemektedir. Bu değerler etrafında ortak akıl çerçevesinde bir model geliştirilebileceğini bildirmektedir. Bu tavsiye model, zaman, mekân ve toplumsal faktörlerin değişmesiyle farklı şekillerin ortaya çıkmasına imkân vermektedir. Hz. Peygamber'in vefatından sonraki hilafetten demokrasiye kadar insan aklının ürünü olan modeller ortak insan aklının sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Dönem içinde siyasi gücü elinde bulunduranlar Kur'an'ın "Allah'a ve Resulüne itaat edin." ayetini, kendilerini Kur'an ve Peygamberin öğretilerinin temsilcileri olarak gördüklerinden, uyguladıkları siyaseti meşrulaştırma yoluna gittikleri görülmektedir. Ulemanın emir sahiplerine itaat edilmesi tavsiyesi de mevcut modelleri meşrulaştırmaya katkı sağlamaktadır (Arabacı, 2013:359). İslam ile siyaset arasındaki bu ilişkiler Müslüman toplumların geleneklerinden de beslenmiş, farklı yönetim modelleri din temelinde ortak akılla oluşturulmaya çalışılmıştır. Ortaya çıkan yönetim modelleri dinin yorumundan çıkarılan farklı anlamlarla pekiştirilmeye çalışıldığı görülmüştür.

İbn-i Teymiyye'nin Dar-ül- İslam ve Dar-ül- Harb kavramları Kutup tarafından yeniden gündeme getirilmiştir. İslam'ın evi(Dar-ül- İslam), İslam devletinin kurulduğu, şariat kurallarının geçerli olduğu, Allah'ın yasaklarına uyulan ve Müslümanların devlet işlerini ortak bir danışma ile yürüttükleri yer olarak ifade edilmektedir. Dünyanın gri kalan yerleri ise savaş yurdu.(Dar-ül- Harb). Bir Müslümanın Dar-ül- Harb ile anlaşma ya da savaş halinde iki türlü ilişkisi olabilir. Müslümanlar anlaşma durumunda karşı taraf

bozmadıkça anlaşma süresine uymak zorundadır. Savaş halinde ise bazı kısıtlamaları yerine getirmekle yükümlüdür. Savaş kaçınılmaz olduğu durumlarda Allah yolunda cihat Müslüman toplumun tek vazifesi olmaktadır (Kutup, 2015b:102-106). Kutup cihat kavramının sadece kılıç yoluyla değil, Kur'an'ı yayma göreviyle de yerine getirilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Fakat Kutup'tan sonra gelen radikal İslamcılarının onun yazılarından etkilendikleri ve şiddete daha çok başvurdukları söylenebilir (Çağlayan, 2011:234).

Kutup, danışma ile iş yapmayı Müslüman cemaatin ayırıcı özelliği olarak görmektedir. Müslüman toplum sorunlarını bu ilke doğrultusunda çözmeye çalışarak cemaatten devlete geçiş sürecini oluşturmaktadır. Kutup'a göre, Müslüman bir toplum bir zulme veya saldırıya uğramaları sonucu yardımlaşarak kendilerini savunmaları gerekmektedir. Bu açıdan toplumda birlik ve beraberliğin sağlanması sağlam bir devlet yapısının oluşumunda önemli görülmektedir. Kutup, birden çok ulustan oluşan bir toplumun danışma ile iş yapması ve bir inanç etrafında bütünleşmesini ifade ederek dinin devlet olma bilinci üzerindeki etkisine işaret etmektedir (Bkz. Kutup, 1980: C.9, 83-84). Kutup, Uhut savaşı örneğini vererek istişarenin bazen büyük tehlikeler getirdiğini fakat bu yöntem toplumlara sorumluluk ve hatalardan ders çıkarma bilinci kazandırarak yönetim şuuru oluşturduğunu da belirtmektedir. Ona göre istişarenin görevi, en isabetli görüşleri ortaya çıkarmak ve bunlar arasında seçim yaparak uygulama faslına geçmektir. Sonrasında Allah'a güvenip dayanarak uygulanan işin sonucu Allah'ın iradesine bağlı olmaktadır (Bkz. Kutup, 1980: C.2, 226-229). Kutup'un burada determinist bakış açısıyla olaya yaklaştığı görülmektedir.

İnsanın sınırlı bilgi ve tecrübesiyle, değişen toplumsal olaylar karşısında her zaman doğru ve isabetli kararlar vermesi mümkün görünmemektedir. Bu konuda Allah ve Peygamberlerin kesin olarak bildirdikleri dışında bireylerin ortak akılları önem kazanmaktadır. Danışma ile bir yandan sorunların çözümünde farklı alternatifler sunulurken diğer yandan birlik ve beraberliğin sağlanması adına toplumsal ayrılıkların önüne geçilmektedir. Kutup'un da belirttiği gibi başarı danışma ile mümkün olmaktadır.

Bir toplumu ayakta tutan en önemli öğelerden biri de şüphesiz adalettir. Kutup İslami yönetimin adalet anlayışının belli bir kişinin veya grubun değil, yasaların açıklığı, hâkimin vicdanı ve toplumun denetimine bağlı olduğunu ifade etmektedir. Ona göre

topluma mensup her birey zulüm karşısında ilgili makamları denetim hakkına sahiptir. Ayrıca bir toplumda yaşayan bireyler kendilerini idare eden yasaların adil ve herkesi kapsayan ilahi kurallara uygun oluşturulduğuna hükmederlerse toplumda huzur ve istikrar sağlanarak sosyal barış köklü bir şekilde yerleşmiş olmaktadır (Bkz. Kutup, 2014d:128-132). Kutup, yasaların başarı kazanabilmesinin bireylerin güven duymasına, kendilerini ilgilendiren ve haklarının gözetildiğinin konulardan olmasına bağlı olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca yasaların adil olmadığını bilmesi, hitap ettiği toplumun ihtiyaçlarını karşılayamaması ve beşer yapımı sonucu belli bir zümrenin çıkarına olması yasalara karşı gelinmesini meşrulaştırdığını belirtmektedir. Ona göre, Allah'ın koymuş olduğu yasalar bütün insanları kuşatan, idareci ve halkın uymak zorunda olduğu, her dinden ve toplumdan insanı eşit sayan bir kanunlar bütünü oluşturulmaktadır (Bkz. Kutup, 2014d:159-163).

Kutup'a göre İslam tüm insanları, adalet gölgesi altında yaşatmayı üstlenmiş ve mensuplarına kin ve düşmanlık duydukları insanlara karşı bile bu adaleti Allah için yerine getirmeyi zorunlu kılmıştır. Yeryüzündeki hiçbir inanç veya sistem, mensuplarına, kin besledikleri düşmanlarına karşı "katıksız adalet" ile davranmayı sorumlu tutmazken Allah'ın insanlar için ortaya koyduğu sistem, beşeri bir ürün olan yasalarla arasındaki farkı burada ortaya koymaktadır. Kutup, ilahi sisteme uygun yönetilmeyen toplumlarda dinin ancak tavsiye boyutunda kaldığını belirtmektedir. O, hayatın tamamıyla uyumlu bir ilahi sistemin uygulandığı sürece dinin tavsiyeler ile toplumsal icraatların bütünleşebileceğini ifade etmektedir (Kutup, 1980: C:3,204-206). Ayrıca Kutup açısından ilahi sistemde kişinin kendisi, ana-babası veya akrabaları aleyhine bile olsa adaletten ayrılmaması, şahitlik konusunda titiz davranması vurgulanarak adalet olgusu bireyin fitrî ve toplumsal duygularının üzerine çıkarılmaktadır (Bkz. Kutup, 1980: C.3, 96-98).

Kur'an'ın kısas konusunda öngördüğü uygulamayı Kutup, suçtan caydırıcılık açısından uygun görmektedir. Ona göre kısas, intikam almak ya da kin duygularını tatmin etmek değil, hayatın bütününe kurtuluşu anlamına gelmektedir. Kişi bir cana kıymadan önce kendi canını da düşünerek bu hareketi vicdanında engelleyebilmektedir. Kutup'a göre, kalbinde Allah korkusunun bilincini taşıyan birisinin böyle bir davranışta bulunması engellenmiş olmaktadır. O, insanın vicdanında yer edebilecek böyle bir uygulamanın

kanun ve güvenliği de ayakta tutacağını belirtmektedir. Korkudan ve beklentiden yoksun yasal sistemlerin toplumsal güvenliği tam anlamıyla sağlayamayacağını, bu güvenin de kanunlarını ilahi bir kaynaktan alan sistemle mümkün olabileceğini belirtmektedir. Ayrıca Kutup, zina, iftira, hile, faiz, dolandırıcılık, karaborsacılık, hırsızlık gibi ahlak dışı işlere İslam'ın getirdiği yaptırımlarla mal, can ve namus emniyeti sağlayarak birey ve toplum hayatına hukuki güvence altına almaktadır (Bkz. Kutup, 2014d: 133-140). Kutup açısından böyle bir uygulamanın adaleti sağlayan, öldürmeye dayalı bozgunculuğu ortadan kaldıran, toplumda anarşiyi yayan ve güveni zedeleyen olumsuz davranışları engelleyici özelliği bulunmaktadır.

Devletin psikolojik açıdan rahatlaması, kendini güvende hissetmesi, devlet ve siyaset psikolojisi açısından önemli görülmektedir. Dolayısıyla devletin kendi meşruiyetini sağlaması için toplumda etkin olan din ile bir şekilde yakın temas kurması gerekmektedir (Okumuş, 2014:202). Toplumsal huzur ve ahlakı bozucu davranışları engelleme adına dini açıdan caydırıcı yaptırımların olması devlete toplumsal düzeni sağlamada kolaylık sağlamaktadır.

Kutup İslam'ın getirmiş olduğu ekonomik sistemi, iktisadî hayatı kendisine temel edinen sistemlerden daha faziletli görmektedir. Ona göre İslam, bireyin ve toplumun ekonomik ihtiyaçlarına önem vermekle birlikte maddeye bağlanması istememekte, ahiret hayatına da değer vermesini telkin etmektedir. Kişinin hayatını devam ettirecek kadar çalışması teşvik edilmektedir. Ekonomik bakımdan durumu iyi olan bir kişinin zekât, sadaka, vergi gibi sosyal yardımlaşma ve dayanışma unsurlarını yerine getirmesi toplumsal anarşiyi önlemekte ve sosyal dengeyi sağlamaktadır. Kutup, servetin sadece zenginlerin elinde dolaşmayıp fakirlere de geçmesini, faiz, karaborsacılık, lüks ve israfın yasaklanmasını, umumî kaynakların devletleştirilmesini ve zekât, sadaka gibi yardımlaşmaların yaygınlaşmasını İslam düzeninde sosyal adaletin yerine getirilmesi açısından uygun görmektedir (Bkz. Kutup, 2014d:141-158). Kutup, Batıda Marksizm'e dayalı sosyal ve iktisadi sistemlerin, insan hakikatini ve Allah'ın koymuş olduğu düzeni arka planda tuttuğu için tarih boyunca sarsıntı ve bunalımlarla karşı karşıya kaldığını belirtmektedir. Ona göre İnsanî değerleri göz ardı edip iktisadi sistemleri ilah edinen bu anlayış, insan fitratına uygun olmayan bir medeniyet anlayışını temsil etmektedir (Bkz. Kutup, 2014e:101-120).

Kutup'un ferdi mülkiyet anlayışına bakıldığında emeği ve çalışmayı ön plana çıkararak, meşru olmayan yollardan kazanç elde edilmesine belli kurallar koyarak engelleyen İslam'ı, Komünizm'den daha adil ve kapsamlı görmektedir. Ona göre, devlet toplumun huzurlu ve dengeli yaşaması için gerektiğinde ferdi mülkiyet üzerinde tasarruf sağlayabilmeli, toplumsal ihtiyaçlara göre özel vergiler koyabilmelidir. Dolayısıyla Kutup açısından İslam, şartlar gerektirmedikçe özel mülkiyete dokunmayan, bireyleri üretime teşvik eden ve birey için toplumu, toplum için bireyi esas alan bir sistemi barındırmaktadır. Kutup, gerektiğinde devletin, işçilerin haklarını koruyacak yeni yasalar çıkarma yetkisine sahip olduğunu, emek ve ücret dengesini sağlayabilecek bir görevinin de bulunduğunu belirtmektedir. Ayrıca o, devletin, insanlar arasında sınıf ve tabakalaşmaya karşı makam vermemesi gerektiğini, ancak kabiliyetinden dolayı fırsat eşitliğini sağlayabileceğini ifade etmektedir (Bkz. Kutup, 2015a:51-66).

Sonuç olarak Kutup, İslamî sistemin *rabbani*lik özelliği sayesinde insanların tarih boyunca oluşturdukları sistemlerden farklılık arz etmektedir. Ona göre bu sistem, *teokratik* sistemlerden de ayrılmaktadır. Çünkü *teokratik* sistemlerde idareciler emirleri din adamlarından ya da yeryüzünde Allah'ın temsilcisi olan krallardan almaktadır. İslam'daki *rabbaniyet* kavramı bizzat sistemle ilgili olduğu için hiçbir din adamına ilahi yetki verilmemekte, yöneticiler Allah'ın şeriatına uyduğu sürece itaati hak etmektedir. Böylece İslam sistemindeki bu hâkimiyet anlayışının sisteme ve şeriata bağlı olması Avrupa'nın tanıdığı teokratik sistemden ayrılmaktadır. Rabbaniyet vasfı tüm yönleriyle *vahdaniyet* ile ilişkili olduğundan İslam toplumu bütün sosyal sistemlerini buna göre düzenlediği sürece *Müslümanlık* adını kazanabilmektedir (Kutup, 2014b:170-171).

2.11. Seyyid Kutup'a Göre Din ve Aile

Kutup'a göre İslam, aile düzenine dayanan bir toplumsal düzen oluşturmayı hedeflemektedir. İslam'a göre ev bir sığınak ve yuvanın yanında kişiler arasında sevgi, rahmet, şefkat, örtünme ve temizlik duygularının kaynaştığı bir ortamı barındırmaktadır. Kutup İslam'ın aileyi özenle koruduğunu, aile bireylerini psikolojik açıdan yetiştirerek bunu yasal bir zemine oturttuğunu belirtmektedir. Ona göre aile hayatı, insanın öz yaratılış ihtiyaçlarına ve doğuştan getirdiği yeteneklere cevap verecek niteliktedir. İnsan hayatının kişilik ve meziyetlerinin aile ortamında geliştiğini ve bunun İslam'ın oluşturmak istediği sosyal düzenle bir kader bağı oluşturduğuna işaret etmektedir.

Kur'an-ı Kerim'de evlilik ve aile ilişkilerine çok önem verilmesinin sebepleri arasında Allah ile sürekli iletişim halinde bulunulan, duygusal anlamda gelişmenin en üst düzeye çıkarabileceği ortam olarak görülmektedir (Kutup, 1980: C.10, 38-40).

Kutup, tarihin seyrini değiştiren olayların gizli olan sebeplerini yuvanın huzuru ya da karışıklığına bağlamaktadır. Aile içinde barışı tadamayan bir insanın toplumda da sorunlu bir birey olarak yer aldığını belirtmektedir. O, İslam'ın bireyler ve toplumlar arasında huzurun tohumlarını aile içinde yerleştirmeye çalışması diğer sosyal müesseseleri de etkileyen bir hareket olarak görmektedir (Kutup, 2014d:71).

Ailenin din üzerinde büyük etkileri bulunmaktadır. Aile her şeyden önce dinin öğrenilip ilk pratiklerin gerçekleştiği yer olarak bilinmektedir. Aynı şekilde dinin de değerlerini yerleştirip gerçekleştirdiği alan olan aile din açısından en önemli obje olarak görülmektedir. Din, doğumdan ölüme, düğünden bayrama kadar aile ile ilgili önemli olaylarda yerini almaktadır (Aydın, 2014:189). Geleneksel toplumlarda ailenin kutsal bir birliği teşkil ettiği görülmektedir. Bu topluluğun üyelerini birleştiren duygu kan bağı üzerine değil, hayatı meydana getiren ilahi kuvvetlerin hissedilmesi olayına bağlı bulunduğu için aile, insanlığın ilk dönemlerinde bir dini cemaati teşkil etmektedir. Kutsal bir unsurun aile üyelerini birleştirmesi, bu cemaate bir kutsallık ve değer vermektedir (Mensching, 2012:33-34). Aile verilen eğitim çocuğun karakter oluşumunda önemli rol oynamaktadır. Toplumda görülen huzur bozucu davranışların arkasında genellikle ailede karşılaşılan sorunların etkili olduğu bilinmektedir. Aile içindeki huzur ve sevgiden yoksun çocuklar ilerde hem kendisine hem de topluma zarar verici davranışlar içerisinde olmaktadır. Dolayısıyla İslam'ın özellikle üzerinde durduğu sağlıklı bir aile düzeninin oluşum aşamaları din sosyolojisine önemli birikimler sağlamaktadır.

Kutup'a göre aile kurumu, Müslüman toplumu ayakta tutan bir ana sütun görevi görmektedir. Ona göre İslam aileye büyük önem vermekte, ailenin yasal düzenlemesi, korunması ve cahiliye kültürünün anarşisinden arındırılması için büyük çaba harcamaktadır. İslamî sosyal düzen, insan fitratının bütün özelliklerini, gereksinimlerini ve dayanaklarını gözetilen bir ilahi düzen olmasının yanında aile düzenini de temsil etmektedir. Kutup, Allah'ın her şeyi çift çift yaratması (Bkz. Zariyat, 49) ve bunlardan eşler var etmesiyle (Bkz. Nisa, 1) İslam'ın tüm kâinat düzenini kapsayan bir aile

düzeninin varlığını oluşturmayı amaçladığını ifade etmektedir. Kutup'a göre aile kurumu çocukların korunup gözetildiği, onları bedenlen, ruhen ve aklen geliştirmeyi üstlenmiş tabii bir yuvayı temsil etmektedir. Ona göre insanın görevi diğer canlıların görevlerinden ağır olduğu için çocukluk aşaması canlı türleri arasında en uzun olmakta, böylece geleceğe daha iyi hazırlanması ve iyi bir eğitimden geçmesine imkân sağlanmaktadır (Kutup, 1980: C.1, 371-373).

Günümüzde aile aracılığıyla dini bağ ve yapıları koruma konusundaki hassasiyetlerde artış gözlenmektedir. Bazı eğitim ve müfredatları kendi kimlik donanımları açısından ciddi bir hasar olarak gören kimi aileler, çocuklarının dini ve ahlaki tutumlarını kontrol altında tutmak ve belirlemek için bu eğitimi kendi imkânlarıyla sağlamaktadır. Böylece modernleşme politikalarının aileye yönelik etkileri kırılmakta ve sekülerleşme dalgalarının hızı zayıflatılmaya çalışılmaktadır (Subaşı, 2014:200).

Kutup, karşı cinsten iki insanı birleştiren en köklü ve sürekli bağ olarak nikâhı görmektedir. Ona göre, iki kişi arasındaki bağın en geniş çaplı anlayış birliğini içermesi için kalplerin çözülmez bir bağda buluşması gerekmektedir. O, kalplerin birleşmesini inanç ve istikamet birliği üzerine temellendirmektedir. Çünkü dini inanç, vicdanların yapılanmasına en köklü ve en yaygın biçimde katkıda bulunan, onları etkileyen, duyguları biçimlendiren ve hayat boyu vicdanların izleyecekleri yolu çizen önemli bir faktör olarak görülmektedir. Ona göre evlilikte, dini inancı ikinci plana atıp bu alanı bazı felsefi düşüncelerle ve sosyal akımlarla yerinin doldurulacağı düşüncesi, insanın psikolojik yapısının eksikliğinden kaynaklanan bir saplantıyı ifade etmektedir. Fiziki olarak beğenme duygusu, insanın içgüdülerinden kaynaklanan ve insanî duygulardan yoksun bir psikolojik hareketi ifade etmektedir (Bkz. Kutup, 1980: C.1, 380-383). Birden çok kadınla evlenme meselesini Kutup, sayı bakımından kadınların erkeklerden fazla olduğu durumlarda izin verilen toplumsal bir ihtiyaç olarak görmektedir. Nitekim böyle durumlarda tek eşle evlilik, kadının bazı temel ihtiyaçlarını gideremeyeceği için toplumsal huzursuzluğun ortaya çıkabileceğini belirtmektedir (Bkz. Kutup, 2014d:91-98).

Kutup açısından aile kurumunun yasal düzenlemeye kavuşturulması, hem insan hayatının doğuştan gelen akışının dengeli ve sağlıklı yürüyebilmesi hem de yeryüzünde kargaşalığı ve sosyal çalkantıları önlemesi için önemli görülmektedir. Ona göre, evlilik

kurumu Allah'ın insan ve sosyal hayat için seçmiş olduğu sisteme dayandığı sürece bireylerin aile hayatı mutlu ve huzurlu olmaktadır. Çünkü insan geniş görüş ve her şeyi kapsayan kavrayıcı bir bilgiye sahip olmadığından sosyal hayata dair isabetli kurallar koymak için ilahi bir sisteme ihtiyaç duymaktadır (Kutup, 1980: C.2, 404-405). Bu açıdan Kutup, Allah'ın İslam sisteminde evlilik ve aile kurumuna ilişkin hükümleri yasallaştırmadaki amacının Müslüman toplumunu cahiliye bataklığından çıkarmak, bu toplumu psikolojik, ahlaki ve sosyal yönlerden en iyi seviyelere yükseltmek olduğunu ifade etmektedir (Kutup, 1980: C.2, 424-427).

Kutup, evliliği bir korunma amacı ve bir sığınak olarak görmektedir. O evliliğin Allah'a yakınlaştırıcı bir işlevi olduğunu ve İslam'ın evliliğin sürekliliğini ve istikrarını sağlayabilecek her türlü güvenceyi devreye sokarak bu ilişkiyi korumaya çalıştığını belirtmektedir. Ayrıca aile içi başıboşluğu ve kargaşayı engellemek adına evlilik bağlarını kesin yasalarla düzenleyerek her türlü aile içi sarsıntıyı önleyici tedbirler almaktadır. Kutup açısından evliliğin bir ibadeti temsil etmesi karşı cinsler arasında meşru ilişkiye teşvik edici katkısı bulunmaktadır (Kutup, 2014d:72). Ona göre İslam, evliliğin sürdürülemediği durumlarda boşanmayı en son çare olarak görmekte, başkalarını devreye sokarak yapıcı alternatifler sunmaktadır. Boşanma, aile bağlarının devamı zorlaştığı zaman sakınma, uzlaşma ve pişman olma gibi tecrübelerden sonra yapılması gereken bir iş olarak görülmektedir. Bu fırsatlar eşlere acele davranmamayı ve akıllarını başlarına almayı öğretmektedir (Bkz. Kutup, 2014d:85-91).

Aile, toplumsal bir kurum çerçevesinde geleneksel toplumlarda olduğu gibi modern toplumlarda da önemli bir yeri ifade etmektedir. Ailenin temelinde evlilik toplumun temelinde de aile yer almaktadır. Denge ve uyum gözetilerek oluşturulan sağlıklı evlilikten sağlıklı nesiller ortaya çıkmakta ve bu da sağlıklı ve güçlü toplumları meydana getirmektedir. Aile, toplumun temel bir kurumu olarak geçmişten ve sosyal yapıdan beslenerek oluşturduğu gücünü korumaktadır. Toplumların ayakta kalmaları büyük oranda ailenin kültürel varlığıyla sağlanmaktadır (Kılıç, 2014:176).

Kutup'a göre aile kurumu dışında kalan hiçbir kurum, ailenin yerine getirdiği fonksiyonu yerine getirememekte, bu kurumlar çocuğun gelişimi ve eğitimine zarar vermektedir. Ona göre özellikle yapay ve baskıcı ideoloji barındıran çocuk yuvaları, Allah tarafından insana sunulan dengeli, elverişli ve fitrî aile düzenini, anarşik ve yapay

bir devrim yoluyla yıkarak yerine kendi düzenlerini koymak istemektedir. Kutup, ilerleme ve maddi kazanç uğruna kadınların iş hayatına atılması sonucu çocukların, anne şefkatinden ve aile yuvası sıcaklığından mahrum bırakılmasını çocuk fitratı ve psikolojisi açısından yanlış bulmaktadır. O, İslam'ın aile düzeniyle ilgili ortaya koyduğu kuralların aile esası açısından son derece önemli fonksiyonlar icra ettiğini belirtmektedir (Kutup, 1980: C.1, 373-374). Kutup'un medeni toplum olarak nitelediği İslam toplumunda insanî ahlak ve değerler, eşler arasında işbölümüne dayanan ve yeni neslin muhafaza edildiği bir ailede doğup gelişebilmesi ve bir sonraki kuşağa aktarılması mümkündür. Toplumun yapı taşı olan ailede verilmeyen bu değerler, hiçbir kurum veya kuruluşta doğup gelişmemektedir (Kutup, 2014a:148).

Modernleşme ve aile ilişkisinden de bahsetmek gerekmektedir. Modernleşme sürecinden en fazla etkilenen kurumlardan biri de aile olarak görülmektedir. Büyük toplumlardaki yapısal ve fonksiyonel değişimler belli bir sosyal düzenin parçası olan aileyi de etkilemektedir. Aile kurumu, bu tarihi süreçte sürekli değişen bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Sanayi toplumunda geniş aile sosyal hareketlilik yönünden engel teşkil ettiği için yaygın olan aile tipi çekirdek aile olarak görülmektedir. Bu toplumdaki birey ve gruplar arasındaki bağlar zayıf ve birbirlerine yabancılaşmaları oldukça fazla görülmektedir (Kılıç, 2014:178). Toplumda kadınların çalışma ihtiyacı içinde olmasının da çeşitleri bulunmaktadır. Ailesel ihtiyaçlar, toplumun kadına olan gereksinimi ve kadının kariyer için çalışması gibi nedenlerden dolayı ailede kadının yapacağı görevi başkaları üstlenmektedir. Kanaatimizce Kutup'un burada eleştirdiği nokta kadının kariyer için aile görevini yerine getirememesidir. Yoksa hem ailenin maddi durumundan hem de doktor, avukat, öğretmen gibi meslek dallarında kadınlara olan ihtiyacı görmemezlikten gelmek başka sorunları da beraberinde getirmektedir.

Kutup, Allah'ın insanı bir erkek ve bir diğiden yaratıp bir araya getirmesini iki taraf içinde psikolojik huzur, ruh güvenliği, insan soyunun devamı ve hayatın sürekliliği olarak görmekte, sakin, huzurlu, güvenli, mahremiyetli ve korunaklı bir yuvanın inşası olarak yorumlamaktadır. Allah'ın aile hayatına ilişkin çeşitli hükümleri, İslam sisteminin geniş kapsamlı ve ayrıntılı bir aile hukuku ortaya koyduğunu göstermektedir. Ona göre evlilik kurumuna dair ayetlerle, bu kurumu düzene koymak, bu kurumdaki iş ve görev bölümünü yasal kurallara bağlamak ve böylece aile fertleri arasında

çıkabilecek çatışmaları ortadan kaldırmak amaçlanmaktadır (Kutup, 1980: C.2, 454-456).

Kutup, erkek ile kadınların aileye karşı görevlerinin yetenekleriyle uyumlu olacak şekilde düzenlendiğini belirtmektedir. Örneğin; kadının çocuğu karnında taşıma, doğurma, emzirme ve bakma gibi hem büyük hem de önemli görevinin olması onun yapısındaki organik, psikolojik ve aklı yatkınlık yeterliliğinden kaynaklanmıştır. Buna karşılık erkeğe evin ekonomik ihtiyaçlarını karşılama ve kadını koruma görevi yüklenerek sorumlulukların adaletli olarak bölüşürmesi ilkesi gözetilmiştir. Ayrıca kutup, erkeğin özel yeteneklerine bağlı olarak yöneticilikte kadından daha güçlü ve daha üstün bir konumda bulunduğunu belirtmektedir. Ona göre, erkeğin egemen olduğu ailelerde bireylerin psikolojik ve ahlaki açıdan daha sağlıklı olduğu görülmektedir. Zaruri olmadığı sürece çalışan bir kadının evine yorgun olarak dönmesi aile düzeni ve çocukların iyi bir şekilde yetiştirilmesi açısından uygun görülmemektedir. Fakat Kutup'a göre, erkeğin yöneticilik yetkisi, kadının ne ev içinde ne de toplumdaki kişiliğini ortadan kaldırma amacı taşımamaktadır. Bu yöneticilik yetkisi erkeğe sadece, eşine ve çocuklarına karşı gözetme, koruma ve geleceklerini temin etme açısından sorumluluklar yüklemektedir (Bkz. Kutup, 1980: C.2, 444-460).

Kutup'a göre, İslam'dan önce kadın, hiçbir insan hakkına sahip olmayan, erkeğe göre konumu düşük düzeyde ve bir eşya görevi görmekteydi. İslam, kadını bütün bu olumsuzlukların bataklığından çıkararak aile yuvası içinde doğal üstünlük kazandırma ve toplumdaki rolünü yükseltme görevi görmüştür. Bununla birlikte evlilik hayatına egemen olan saygı, sevgi, hoşgörü, anlayış ve nezaket gibi duygular üzerine yoğunlaştırarak aile yuvasını kopmayacak seviyeye getirmeye çalışmıştır. Kutup, İslam'ın aile yuvasına huzur, güven ve barış yuvası olarak baktığını, karı-koca ilişkilerini de karşılıklı anlayış, sempati ve sevginin egemen olacağı bir bağ üzerine oturtmayı hedeflediğini belirtmektedir. Ayrıca o kadın ile erkek arasındaki ilişkilerin özgür iradeye ve serbest tercihe dayandığını ifade ederek kadının bir mal veya hayvan gibi görülmemesi gerektiğine işaret etmektedir. Allah'ın eşlerden hoşlanılmadığı durumlarda hayırlı bir durum olabileceğini bildirmesini (Bkz. Nisa,19) Kutup, eşler arasındaki nikâh bağının sağlam olması, aile kurumunun ciddiye alınması ve karı-koca

ilişkilerinin sıkı bir bağ üzerine temellendirilmesi şeklinde yorumlamaktadır (Bkz. Kutup, C.2, 387-393).

İslam dini kadına bazı haklar vererek topluma yeni düzenlemeler de getirmektedir. Kutup'a göre, mehir konusunda İslam'ın getirmiş olduğu düzenleme kadına açık ve kişisel bir hak kazandırmaktadır. Ona göre mehir, İslam'dan önce kadının velisine bir kazanç şeklinde görülürken İslam ile birlikte kadına hak, can, mal, şeref ve konum bakımından üstünlük kazandırmaktadır. Aynı zamanda Kutup, bu işin erkek ve kadın arasında karşılıklı hoşgörü, hoşnutluk ve sevgi ile yapılmasını İslam'ın eşlere aile olma bilinci kazandırdığına işaret etmektedir. Ayrıca Kutup'a göre kadınlara ve yetimlere özel mülkiyet ve miras haklarının verilmesi de zayıfları gözetme ve koruma açısından dayanışmaya katkı sağlayıcı işlev görmektedir (Bkz. Kutup, 1980: C.2, 356-372). Öte yandan Kutup, Allah ile ilişkilerinde, bağlantılarında ve Allah katında ödüllendirmelerinde kadın ve erkek arasında hiçbir ayrımın yapılmadığını belirtmektedir. Ona göre, Allah'a iman temeline dayandırarak iyi işler yapanların yaptıkları işler köklü ve sağlam bir zemine dayanmakta, aynı zamanda dünya hayatında maddi ve manevi açıdan güzel bir hayat yaşayabileceğini ifade etmektedir. O, iyi işlere yön veren ve hedef belirleyen bir inanç sistemiyle hareket etmeyi kadın ve erkeğe eşit haklar sağladığını belirtmektedir (Kutup, 1980: C.6, 568-569).

Kutup, İslam aile düzenlenmesi açısından İslam geleneklerinin tam anlamıyla yerleştirilmesi ve egemen kılınmasını toplumu ahlaksızlıklardan arındırma, fitne ve anarşinin ortadan kaldırılması adına önemli görmektedir. O, Allah'ın Hz. Peygamber'in eşleri ve mümin kadınları giyim kuşam konusunda uyarmasının (Bkz. Ahzab, 59) günümüz toplumu açısından fitne ve iftiralara yol açabilecek yolları kapatma amacı taşıdığını belirtmektedir. Kutup'a göre özellikle İslam'dan önceki Arap toplumunda kadınların giyim ve kuşamına bakarak bazı erkeklerin ahlaksız davranışlar sergilediği, bu gibi durumların hem ailede hem de toplumda toplumsal huzursuzluğa yol açtığı görülmektedir. Dolayısıyla Kutup'un ifadelerinden kadınların giyim konusunda sıkı örtünmemelerinin fitne ile doğru orantılı olduğu anlaşılmaktadır (Kutup, 1980: C.8, 350). Eşler arasında, güvene dayalı bir ilişki kurma ve birbirlerinden soğutacak davranışlardan kaçınma yerine getirilmesi gereken bir görev olarak görülmektedir. Kutup, erkek ve kadınlar arasındaki olumsuz ilişkilerin güveni sarstığı gibi, boşanma

oranını arttırdığını iddia etmektedir (Bkz. Kutup, 2014d:75-79). İslam'ın giyim ve kuşam konusundaki tavsiyeleri bireyin fitratından gelen aslî bir özelliğinin gereği olmaktadır. Toplumsal anlamda bütün insanların uymak zorunda olduğu ahlak kuralları, erkek ve kadına hayâ bilinci kazandırmaya çalışmaktadır. Ayrıca kılık- kıyafetteki dengesizlik bireylerde şahsiyet kaymasına da sebep olmaktadır (Köksal, 2006).

Toplumda fuhuşun yayılması toplumun temellerini sarsan bir hareket olarak görülmektedir. Kutup, böyle bir ahlaksızlığa yol açabilecek olayları İslam'ın ilk başta önleyici vasfı olduğunu belirtmektedir. Ona göre Hz. Peygamber'in zinaya bulaşan evli kişilere *Recm* cezası vermesi yuvaların dağılmasından daha acımasız bir durumu ifade etmemektedir. Ayrıca o, bir suç kesinleşmeden ceza verilemeyeceğini, fitne ve şüpheye karşı İslam'ın yasakladığı dedikodu, iftira ve itham gibi suçlamalara karşı caydırıcı kurallar oluşturulmasını tavsiye etmektedir (Bkz. Kutup, 2014d:79-85).

Kutup, aile içinde çocukların da yerine getirmesi gereken belli görevlerin olduğunu ifade etmektedir. O, ailenin çocuğu fitrat yapısı üzerinde korunup gözlemlenmesi sağlayacak şekilde yetiştirmesini ve çocuğa Allah'ın dilediği yönde bir eğitim vermesini toplum için yararlı işler yapabilecek kuşak oluşturmak adına bir görev saymaktadır. Diğer yandan çocuklar, aile büyüklerinin kendini yetiştirmek için verdikleri emeklerin karşılığını tam karşılama da yerine getirmeye gayret göstermelidir. Kutup burada çocukların ailesiyle iyi ilişkiler geçirmesini tavsiye etmesi yanında Allah'a ortak koşma konusunda buyruğa uymaması gerektiğini belirterek aile inanç ilişkisine de vurgu yapmaktadır (Kutup, 1980: C.8, 226-227).

2.12.Sosyal Adalet ve İslam

Kutup, İslamî sistemin yapısı, dayanakları, kalkış noktaları ve amaçlarının birbirinden ayrı olarak ele alınmasının sistemi işlevsizleştireceğini ifade etmektedir. İslam'ın hükümlerinden ve prensiplerinden herhangi birinin yerini insanlar tarafından oluşturulan bir yasa ile doldurmayı boşa harcanan çaba olarak görmektedir. Ona göre İslam, hayatın her yönüne ilişkin uygulamaları içeren eksiksiz bir sistemi ifade etmektedir (Kutup, 1980: C.3, 245).

İslam düşüncesinin ulûhiyet, kâinat, hayat ve insan hakkındaki bakış açısını anlamadan İslam'a göre sosyal adaletin yapısının kavranamayacağını belirtmektedir. Çünkü Kutup'a

göre İslam, insan hayatının tamamını düzenlemeyi amaç edinen bir sistem olması sebebiyle insanı çevreleyen her şeyi bir bütün olarak ele almaktadır. O, tüm varlıkların bir birlik oluşturacak şekilde meydana geldiğini, bu varlıkların Allah'ın iradesinden doğduğunu ve insanın da kâinatın diğer parçalarıyla yardımlaşarak bir uyum içerisinde yaşaması gerektiğini ifade etmektedir. Allah'ın koymuş olduğu metot ve yasalar ölçüsünde bu yardımlaşma ve uyumun sağlanamadığı durumlarda belli toplumsal cezaların uygulanması gerekli görülmektedir. (Bkz. Maide, 33, Hucurat, 49, Bakara, 2/251). Kutup'a göre İslam kâinatın tüm güçleri arasında bir birlik oluşturduğu gibi sosyal adalet anlayışında da insan hayatının tüm yönlerini ve temel prensiplerini kuşatan maddi ve manevi bir adaleti temsil etmektedir (Bkz. Kutup, 2014c:37-51). Maddeci anlayış ile hareket edilerek belli bir sınıfın çıkarını gözetmek emeğinden başka bir gelir kaynağı bulunmayan kesimin ezilmesine sebep olabilmektedir. İktisadi bakımdan güçlü olanların diğer sosyal sınıflara karşı korunması sosyal adaletin gereklerindedir. Özellikle emeği ile çalışanların, yaşadıkları toplumda insan onuruna yakışır şekilde bir hayat standartına kavuşmalarını sağlamak gerekmektedir.

İslam'ın bütün hayatı kapsayan niteliği Kutup açısından Batı'nın kilise ve devlet ayrımından daha üstün görülmektedir. Batı din ve toplumu birbirinden ayıran bir medeniyeti temsil etmektedir. Batı'nın baskısı ile pek çok toplum inanç ile gündelik hayatı birbirinden ayırarak dini vicdanlara hapsedmektedir. Bu bölünme sürekli bir cahiliyyeyi başlatarak bütün dünyaya yayılmakta, fiziki ve manevi olanı birbirinden ayırmaktadır. Batı Roma geleneği üzerine bina edilmesinden ötürü sömürü düşüncesiyle maddeci bir anlayışı ön planda tutarak ahlakı yok saymaktadır. Bu durum toplumun yozlaşmasına ve ruhi bunalımlarla çökmesine kadar gitmektedir (Çağlayan: 2011:235-236).

Kutup'a göre İslam, sosyal adaleti gerçekleştirmek için bireyler arasında mutlak, dengeli, uyumlu bir birlik ve fertle toplum arasında umumi güveni teminat altına alan çizgileri dikkate alarak hareket etmektedir. İslam bunları yaparken insanın fitratında var olan güç ve kabiliyetlerini göz önünde bulundururken cimrilik ve başkalarını üstün görme gibi özelliklerini de terbiye etmeye çalışmaktadır. Kutup açısından İslam'ın sosyal adalet anlayışında bireyin tüm değerleri toplumsal değerlerle çatışmayacak şekilde düzenlenirken hayatın maddi ve manevi yönü teminat altına alınmaktadır.

Böylece bir yandan fırsat eşitliğine imkân tanınırken diğer yandan bireylerin toplumda sıkı bir bağa ile bütünleşmesini sağlanmaktadır. (Bkz. Kutup, 2014c:52-59) Kutup, İslam'ın insana yüklediği sorumluluklarla toplumsal güvenliğe katkı sağladığını belirtmektedir. Örneğin; bir yandan hırsızlığa karşı caydırıcı yaptırım uygulaması hakkı verirken diğer yandan ihtiyaç sahiplerinin gözetilmesi tavsiyesi toplumun yaşama ve korunma hakkını teminat altına almaktadır (Kutup, 1980: C:3, 245).

Kutup'a göre İslam, sosyal adaleti mutlak vicdan özgürlüğü, mükemmel insanî eşitlik ve sağlam, güvenilir sosyal dayanışma üzerine inşa etmektedir. Kutup, İslam'ın insan vicdanını başkalarına kulluk ve ibadetten kurtarıp Allah'a kulluk etmeye çağırmasını vicdanî özgürlüğün ilk aşaması olarak görmektedir. Ayrıca insan ruhu, dünya hayatına dair korku, rızık, makam ve mevki endişelerinden kurtulup özgürlüğünü kazanarak daha erdemli işlere yönlenebilmektedir. Bireyin problemlerini tüm yönleriyle ele alan bir inanca sahip olması ve bundan başkasını hâkim kabul etmemesiyle mutlak özgürlüğünü teminatı altına almaktadır. İnsan vicdanî özgürlüğe kavuştuğu zaman eşitlik ve sosyal dayanışmayı gerçekleştirebilmeye doğru yol alabilmektedir (Bkz. Kutup, 2014c:64-89).

Kutup'a göre insan ruhu, vicdanî özgürlüğün bilincine erişip sadece Allah'a kul olmayı başarır ise her türlü ekonomik ve sosyal baskılardan kurtularak hayatın zorunlu ihtiyaçlarını yerine getirmede Allah'ın koymuş olduğu kanun ve nizama daha çok bağlı olmayı öğrenmektedir. İslam, herhangi bir unsura, aileye, kabileye, soya veya topluma ayrıcalık tanımamakta, yaratılış gerçeğine işaret ederek bir ve tek kökten geldiğini ve insanlar arasındaki yetenek farkının birbirini tamamlaması, uyum sağlaması için olduğunu bildirmektedir. Ona göre insan, İslam'ın tüm insanlığı bir ve tek olarak gördüğü bilincine sahip olursa hiçbir beşeri sistemin eşitlik prensibine gerek duymamaktadır. Kutup'a göre, bilimsel materyalizmin insanların sadece iktisadi anlamda eşitliğini öngörmesine karşın İslam'ın ekonomik eşitlikle beraber insanı tüm değerleriyle kuşatacak bir eşitliği hayata geçirmeyi amaçladığını bildirmektedir (Bkz. Kutup, 2014c:90-110).

Kutup'a göre İslam, bireysel özgürlüğü ve insanî anlamda eşitliği ortaya koyarken birey ve toplumun karşılıklı görevlerini de belirlemektedir. İnsana bireysel özgürlüğünün yanında sorumluluklar yüklerken, toplumsal özgürlüğü de bireyi ve toplumu ilgilendiren yönleriyle ele alarak bir dayanışma ortaya koymaktadır. Kişinin kendisiyle,

ailesiyle, toplumla, milletlerle ve nesillerle olan dayanışmasını kontrol altına almaktadır. Bireye kendi fitratına uygun yaşaması ve nefsi arzularının peşine düşmemesi öğütlenirken, aile açısından erkek, kadın ve çocukların görevlerini bildirerek hem bireysel hem de toplumsal sorumluluk bilinci aşılamaktadır. Diğer taraftan İslam toplumuna fakir ve ihtiyaç sahiplerini koruyup gözetmesi ve bir bedeninin organları gibi bütünleşmesi tavsiye edilmektedir. Kişinin özgürlüğünün toplumun ihtiyaçlarının söz konusu olduğu yerde sona erdiğinin hatırlatılmasıyla bireye sosyal dayanışmanın ciddiyeti fark ettirilmektedir. Sonuç olarak Kutup, bireysel özgürlük ve eşitliğin sosyal dayanışma ile ayakta durduğunu belirtmekte, insanlığın muhtaç olduğu adaletin İslam'ın ortaya koyduğu sistemde olduğunu belirtmektedir (Bkz. Kutup, 2014c:111-138).

Kutup, sosyal adaleti tam manasıyla gerçekleşebilmesi için insanın ruhî derinliklerine dayanan bir vicdan ile toplumsal çerçevedeki kanuni yükümlülük araçlarının kullanılması tavsiyesinde bulunmaktadır. Ona göre bireyin vicdanının eğitilmesi uygulayacağı kanunlar üzerinde bir bekçi tayin etmektedir. Örneğin; zekât, sadaka, infak, şahitlik gibi pratik ibadetlerde bireye yüklenen Allah korkusu ona adaleti gözetmede sorumluluk yüklemektedir (Bkz. Kutup, 2014c:140-141).

Kutup'a göre *İslam'da Yönetim Politikası*, tüm yönleriyle toplumu teminat altına alan ve dengeli bir adalet anlayışı yerleştiren mekanizma olarak görülmektedir. Yönetim politikasının ilahi yasalara uygun olarak yerine getirildiği takdirde servetin dengeli dağıtımı sağlanmaktadır. Kutup, İslam'da yönetim anlayışını kendine özgü sistemiyle diğer beşeri sistemlerden ayırmaktadır. Ona göre, yönetenlerin topluma adaletli davranması, yönetilenlerin şeriatı uyduğu takdirde devlet başkanına itaat etmesi ve idareciler ile toplumun danışma ile karar almaları yönetim politikasının resmi yönünü oluşturmaktadır. Bunlara ilaveten kişiye tanınan özgür iradeye bağlı olarak vicdan, adaletin motor gücünü ifade etmektedir (Bkz. Kutup, 2014c:167-194).

Kutup açısından İslam'ın *Mali Siyaset* anlayışı sosyal adaletin maddi yönünü oluşturmaktadır. İslam, bu politikasını gerçekleştirmek için Teşrî (Yasa koyma) ve Tevcih (yönlendirme) yollarını izlemektedir. Kutup'a göre yasa koyma toplumun gelişmesi, büyümesi ve temizlenmesi için gerekli görülmektedir. Örneğin; Zekât ibadeti hem dini olarak zorunluluğu hem de toplumsal anlamda servetin dağıtımını öngörmektedir. İslam mali konularda yasa koyarken takdir edilen bir davranış olarak

nitelendirmekte ve insanları hayır yapmaya yönlendirmektedir. Bu durum, sosyolojik anlamda bireyin toplumla dayanışmasına katkı sağlamaktadır (Kutup, 2014c:195-197).

Kutup, İslam yurdunda bireylerin zorunlu ihtiyaçlarının teminini, toplumun veya onu temsilen devletin üzerinde bir hak olarak görmektedir. Ona göre devlet, bireylere iş imkânı sağlamakla ya da çalışamayacak durumdaysa bu zaruri ihtiyaçlarını karşılamakla görevlidir. Zekât, sadaka ve infak gibi toplumsal ibadetlerin teşvik edici yönü toplumsal ve siyasi açıdan devletin görevi olarak görülmektedir (Kutup, 1980: C:3, 246).

İslam'ın ferdî mülkiyet anlayışına bakıldığında emeği ve çalışmayı ön plana çıkarması, meşru olmayan yollardan kazanç elde edilmesine belli kurallar koyarak engellemesi Kutup'a göre Komünizm'den daha adil ve kapsamlı bir sistemi temsil etmektedir. O, devletin huzurlu ve dengeli bir toplum için gerektiğinde ferdî mülkiyet üzerinde tasarruf sağlayabileceğini, toplumsal ihtiyaçlara göre özel vergiler koyabileceğini belirtmektedir. İslam'ın, şartlar gerektirmedikçe özel mülkiyete dokunmayan, bireyleri üretime teşvik eden ve birey için toplumu toplum için bireyi esas alan bir sistemi olduğunu ifade etmektedir. Gerektiğinde devletin, işçilerin haklarını koruyacak yeni yasalar çıkarma yetkisine sahip olduğunu belirterek emek ve ücret dengesinin devletin kontrolünde olması gerektiğini belirtmektedir. Ayrıca o, devletin, insanlar arasında sınıf ve tabakalaşmaya karşı makam verilmemesi gerektiğini, ancak kabiliyetinden dolayı fırsat eşitliğinin sağlanabileceğini ifade etmektedir. Böylece İslamî esaslara uygun bir devlet yapısının sosyal adaleti sağlamada etkin bir rolüne işaret etmektedir (Bkz. Kutup, 2015a: 51-66).

Sonuç olarak Kutup, sosyal adaleti İslam'ın sadece bir parçası olarak görmektedir. Ona göre, İslam'ın ortaya koyduğu yasalar, kanunlar ve tüzüklerin bir toplumda uygulanması ve bunun sürekli hale getirilmesi gerekmektedir. Toplumun değerleri İslamî esaslar üzerine kurulmadıkça sosyal adaletin gerçekleşmesinin imkânsız olduğunu ve toplum düzeninin diğer beşerî sistemlerden bir farkının kalmayacağını belirtmektedir. Kutup, vicdanda sağlam bir şekilde yerleşen İslam inancının toplumun manevi temellerini ayakta tuttuğunu, başka bir kanun ve sisteme gerek kalmadan uzun süre ayakta kalabileceğini belirtmektedir. İslam'ın temel prensiplerinin bireysel ve toplumsal bir ödev olarak görülmesi tüm yaratılmışların birliğini sağlamakta, toplumsal adaleti temin etmektedir (Kutup, 2014c:463-464).

SONUÇ

Tarih boyunca din, fert ve toplumu etkileyen en önemli olgulardan biridir. Fakat bu etkileşim tek taraflı değil, karşılıklıdır. Dinlerin önemli fonksiyonlarından birisi, fertlere zihniyet kazandırmasıdır. İslam dini de fertleri ve toplumu derinden etkileyen bir dindir. Hiç şüphesiz ki, bu etkileşimde başta Hz. Muhammed(sav) olmak üzere, din büyüklerinin önemli bir rolü vardır.

Sosyal bir varlık olarak insanın toplum halinde yaşama ihtiyacı bazı durumlarda çatışma, rekabet ve toplumsal huzursuzluk gibi istenmeyen olayların oluşmasına neden olmaktadır. Dinlerin fertleri yatıştırıcı özelliği sayesinde bu olumsuzlukları ortadan kaldırdığı ve toplumları iyiye güzele yönlendirdiği bir gerçektir. Özellikle İslam dininin toplumsal birlik ve bütünleşme temalı bir toplum oluşturma tavsiyeleri, dinin toplum üzerinde düzenleyici bir işlevinin olduğunu göstermektedir. İslam dininin ilke ve değerleri, toplumların birlik ve beraberlik duyguları içerisinde yaşamalarına katkıda bulunmaktadır. Ferde verdiği hak ve sorumluluklar hatırlatılarak toplumsal kanun ve kurallarının bu çerçevede oluşturulması istenmektedir. Din olgusunun zayıfladığı durumlarda toplumsal huzursuzluğa yol açan etkenlerin baş göstermesi kaçınılmaz olmaktadır. Kendisini devamlı kontrol eden bir sisteme bağlı olan fert, toplumda devamlı iyi olan işleri yapmaya, kötü işleri engellemeye gayret göstermektedir. Bu şuurun yerleştiği toplumlarda güven ve huzur ortamı din sayesinde hâkim olmaktadır.

Din, Seyyid Kutup'a göre öncelikle fertte tecrübe halini alması ve bunun dışı yansıması sonucu bir topluluğu bütünleştiren inanç ve ibadetleri teşkil etmesi olarak da ifade edilmektedir. Din olgusunun toplumsal hayata nüfuz eden çok boyutlu işlevi ve mensuplarını sorumlu birer fert haline getirme çabası sağlıklı bir müslüman toplumunun oluşmasında önemli görev görmektedir. İslam dini, farklı toplumları birleştiren ve sınıflar üstü bir dönüşümü sağlayan özelliğinden dolayı bünyesinde insanlığın bütün toplumsal yaşamını kuşatan bir sistemi barındırmaktadır. Kutup, İslam'ın bu kuşatıcı özelliğini bir kenara bırakıp modüler şeklinde uygulanmaya geçirilmesinin yanlışlığını ortaya koyarak bu durumun topluma zararlarının zaman içinde ortaya çıkacağını ifade etmektedir. İnsanların belli bir amaç etrafında bir araya gelerek oluşturdukları toplumsal yapılar, Allah'ın en yüce din olarak nitelediği İslam'dan bağımsız değerlendirilemez.

Kutup, yaşadığı dönemdeki müslüman toplumu ve Mısır'daki idarecileri çok iyi gözlemlemiştir. Ona göre döneminin toplum ve idarecileri İslam'ı tam olarak anlamamakta ve gerçek İslam'ı yaşamamaktadır. Kutup'un maruz kaldığı haksızlık ve zulümler de bu kanaatini pekiştirmiştir. Amerika ziyaretinden sonra Batı medeniyeti yaşam tarzının Mısır toplumu ve idaresi tarafından örnek alınmasını da eleştirmiştir. Allah'ın hakimiyetine dayanmayan ve insanlığın oluşturduğu her türlü sistemin bilimsel olarak ilerlese de ahlaki bakımdan yoksun olduğunu ve bu sistemleri topluma empoze etmenin cahillikten başka bir şeyi ifade etmediğini belirtmiştir.

Kutup'un cahiliye toplumu analizinde aslında içinde bulunduğu küresel dünyanın durumu tasvir edilirken daha sonraları onun yolunu izleyenler bu durumu biraz daha ileri taşıyarak kendilerinden olmayanları İslam'ı terk etmekle itham etmiştir. Kutup, Kur'an temelli bir toplum anlayışının hâkim olması ve toplumun ayetlerle yeniden muhatap oluyormuş düşüncesiyle hareket etmesi gerektiğini vurgulamıştır. O, sahabe neslini örnek olan bir Kur'an toplumunun tekrardan dirilişine önem vermiş, bu toplumun etrafını kuşatan cahili düzene karşı devamlı mücadele ve hareket halinde olmasını istemiştir. Toplumsal hareketlilik denkleminde bir araya gelen şuurlu fertlerin, birlik ve bütünlüğünü canlı kalması için vizyon ve amaçlarını diri tutmaları gerekmektedir. O, ortaya koyduğu toplum modelinin cahili düzen karşısında yok olmaması için devamlı mücadele ve hareket halinde olması gerektiğini vurgulamıştır. Kur'an temelli bir toplumun oluşma nedenlerinin insanların zihninde kaybolmaması için devamlı canlı tutabilecek sebeplerle beslenmesi gerekmektedir. Fakat Kutup'un düşüncesini benimseyenler Fi Zılal-il Kur'an ve Yoldaki İşaretler adlı eserlerinden hareketle onun verdiği mesajları kendi bakış açısıyla yorumlayarak vermek istediği mesajları saptırılmaktadır. Dolayısıyla bu tarz İslami hareketlerin zamanla şiddet boyutuna ulaşan davranışlar içerisine girdiği görülmektedir.

Seyyid Kutup'un Batı uygarlığının Müslüman coğrafyayı kuşatan kendi deyimiyle cahili fikirlere, Kur'an merkezli bir yorumla karşı çıkan kişiliğe sahip olduğu görülmektedir. "Yoldaki İşaretler" adlı eseri, Müslüman coğrafyasını uyandırmaya yönelik önemli katkılar sağladığı görülmektedir. Onun vermek istediği mesajlar her ne kadar yerinde değerlendirilmese de İslam dünyasına tevhit, ümmet, cihat, İslamî düşünce gibi konu ve kavramlarla farklı bir bakış açısı kazandırmıştır.

Seyyid Kutup idealinde, toplumu kuşatan ve evrensel bir İslamî anlayışa sahip olan bir hareket vizyonu çizmiştir. Müminleri birlik ve beraberlik duygusu içerisinde bir İslam birliği kurma hedefine doğru güdülediği görülmektedir. Toplumu kapsayan bir yenilenme programıyla bütün alanlarda değiştirip dönüştürmeyi kendisine hedef edinmiştir. Kutup'un bireyden hareketle topluma etki edecek yenilenme süreciyle toplumsal bir canlılığı da güçlü tutmayı amaçlamıştır.

Kutup, İslam toplumunun oluşum aşamalarının uzun bir sürece yayılması gerektiğini belirtmiştir. Bu sürecin öncelikle bireysel bir değişimden hareketle toplumsal değişime zemin hazırlaması gerektiğini de ifade etmiştir. O, burada değişimin her ne kadar tabandan yukarı doğru olması gerektiğini ifade etse de özellikle idareciler gözetiminde yukarıdan aşağı doğru değişimi destekleyen görüşler de ortaya koymuştur. İslam toplumunun oluşumunu zamana bırakması Sünnetullah'a da uygun görünmektedir. Bir toplumun aniden değişmesi imkânsız görülebilir. Ferdin kendini ve toplumu değiştirebilecek davranışlar sergilemesi Allah'ın o toplumda var olan özellikleri de değiştirmesini beraberinde getirmektedir. Kutup'un sahabe neslini örnek alan bir toplumun vücuda gelebilmesi için tertemiz bir Allah inancıyla yola çıkarak İslamcılık çatısı altında toplamayı hedeflediği toplumun oluşum aşamalarını uzun bir zamana yaydığı görülmektedir.

Kutup, İslam toplumunu oluşturmak için, tıpkı Hz. Peygamber'in ilk cahiliye ile mücadele ettiği gibi, hâkimiyet olgusunu Allah'a dayandırmayan sistemleri modern cahiliye olarak nitelemekte ve onlarla mücadele edilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Kutup'un düşüncesini tartışanlara baktığımızda, bazıları onun ihvan dışındakileri cahiliye toplumuna kattığını bazıları da sadece o dönemdeki idarecileri kast ettiğini belirtmiştir. Malik bin Nebi, Kutup'un İslam toplumunu eşsiz bir uygar toplum olarak görmesini eleştirmekte, verimsiz bir övünme ruhuna sahip olduğunu ifade etmektedir. Kanaatimizce Nebi, Kutup'un ortaya koyduğu İslam toplumunun oluşumuna da ihtimal vermemektedir. Hasan el- Benna'dan sonra MK teşkilatının başına geçen Hudaybi de Kutup'un cahili ve hâkimiyet anlayışını eleştirenler arasındadır. "Davetçi, Yargıç değil" adlı eserinde bir kişinin açıkça inkâr etmedikçe tekfir edilemeyeceğini söylerken hâkimiyet kavramının da Kur'an veya hadislerde yer almadığını, Allah'ın tavsiyelerine

uyup uymamayı insanların tercihine bağı olduğunu belirtmiştir. Hedaybi, Kutup'un bu fikirlerine karşı çıkarak bir nevi MK'nın pozisyonuna açıklık getirmiştir.

O, toplumsal bütünleşme adına İslam'ın insana yüklediği sorumluluk bilincinin toplumsal kriz ve kargaşayı çözebilecek kapasitede olduğu belirtmiştir. Bütünleşmenin en temel ilkesi olarak gördüğü Allah inancının ayrılmaya neden olabilecek beşeri farklılıkları ortadan kaldıracabilecek güce sahip olduğunu ifade etmiştir. Onun görüşüne göre ırk faktörünü ön planda tutan Yahudiler ve dünya hayatından soyutlanma fikrini benimseyen Hristiyanların sosyal hayat ve inanç ilişkilerinin bütünlük teşkil etmediği görülmektedir. Onun bu yaklaşımından diğer ilahi dinlerin hayatı bir bütün olarak göremediği ve İslam'ın bu dinlere göre dünya ve ahiret dengesini gözetten, toplumları kuşatıcı özelliğiyle ön plana çıkaran bir yanının bulunduğu anlaşılmaktadır.

Bilimin insanlığı maddi anlamda ileri götürdüğünü kabul eden Kutup, manevi yönünün ise İslam dininin değerleriyle beslenmesi gerektiğini ifade etmektedir. Akıl ve iman senteziyle temellendirmeye çalıştığı toplumun oluşumu için insan hayatının bütün yönlerine nüfuz eden İslam dininin insanlığa yeniden hitap ediyormuş gibi anlaşılmasıyla mümkün olacağını söylemektedir. Batı medeniyetini daha çok ahlaki anlamda eleştirdiği bilinmektedir. Bugün maddi yönden gelişen Batı'nın toplumsal kriz anlarında kendini yenileyebilen bir sisteme sahip olduğu da düşünülebilir. Kutup'un söylemleri her ne kadar iddia olarak kalsa da kanaatimizce ifade ettiği toplum vücuda gelmeden fikirleri tam olarak anlaşılmayacaktır.

İslam kültürünü hâkim kılmaya çalıştığı müslüman coğrafyasında, toplumsal değişimin sağlıklı gerçekleşebilmesi için toplumsal bütünleşmeyi sağlayan etmenleri ön planda tutmaktadır. Ona göre, toplum değerlerini göz ardı edip değişim olgularını koşulsuz benimsemek toplumsal çöküşü hızlandırmaktadır. Bu nedenle günümüzde İslam'ın ilke ve ölçülerinden bağımsız hareket eden toplumları çökmüş medeniyetlerle kıyaslayarak aynı sonucun yaşanabileceğini belirtmektedir. Müslüman toplumlarda meydana gelen toplumsal çözümlerin gerekçelerini ortaya koyan Kutup, yeryüzüne hâkim olamayan bu toplumların İslam'ı tam olarak anlayamadığını ifade etmiştir. İslam'ın özellikle pratik ibadetlerinin sosyal yardımlaşma ve dayanışmada motor görevi gördüğünü vurgulaması ve bunun da sosyal güvenliğe katkı sağladığını ortaya koyması dinin sosyal bir işlevine katkı sağladığına işaret olarak yorumlanabilir.

Kutup, toplumlari idare eden yoneticilerin tasimasi gereken vasiflari Kur'an'dan ayetlerle destekleyerek din ile siyasetin bagimsiz hareket edemeyecegini, bu dogrultuda siyasi Islamlcligi savunmaktadir. Danisma ile is yapilmasinin onemine deginen Kutup, Islam tarihindeki orneklerle danismanin kazanclarini vurgulamaktadir. Ozellikle sosyal adalet vurgusunu birey temelinden baslatarak Islam'in ortaya koydugu yonetim modeliyle iliskilendirmesi ve sosyal sistemlerin olusturulmasinda dini telkinlerin dikkate alınmasi gerektiğini belirtmesi din-toplum iliskileri acısından dikkate deger goruslerdir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Akyüz N. ve İ. Çapcıoğlu. (2013). *Ana Başlıklarıyla Din Sosyolojisi*. 5. Baskı. Ankara: Grafiker Yayınları. 33-59.
- Altun, F. (2013). *Çağa İz Bırakan Önderler Seyyit Kutup*. 5. Baskı. İstanbul: İlke Yayıncılık.
- Arabacı, F. (2013). Din ve Siyaset. Akyüz N. ve Çapcıoğlu (Ed.). *Ana Başlıklarıyla Din Sosyolojisi*. 5. Baskı. Ankara: Grafiker Yayınları. 353-361.
- Arslantürk Z. ve N. Akyüz. (2015). *Din Sosyolojisi II Sosyal Dinamik Bünye Analizleri*. İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Aydın M. (2014). *Sistemik Din Sosyolojisi*. İstanbul: Açılım Kitap.
- Berekat, M. (1987). *Seyyid Kutup*. M. Beşir Eryarsoy (çev.), İstanbul: Risale Yayınları.
- Bilgin, V. (2014). Din ve Kültür. M. Bayyigit (Ed.). *Din Sosyolojisi*. 2. Baskı. Konya: Palet Yayınları. 107-130.
- Büyükkara, M.A. (2016). *Çağdaş İslamî Akımlar*. 3. Baskı. İstanbul: Klasik Yayınları.
- Canbegi H. İ. (2013). *Mısır'da Müslüman Kardeşler Cemiyeti*. İstanbul: Öteki Adam Yayınları.
- Coşkun, A. (2004). *Osmanlı'da Din Sosyolojisi Naima Örneği*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Çağlayan, S. (2011). *Müslüman Kardeşler'den Yeni Osmanlılar'a İslamcılık*. 2. Baskı. C. Gazalcı (Ed.). Ankara: İmge Kitapevi.
- Çelik, C. (2014). Sosyal Bütünleşme ve Din. M. Bayyigit (Ed.). *Din Sosyolojisi*. 2. Baskı. Konya: Palet Yayınları. 163-177.
- Fichter J. (1996). *Sosyoloji Nedir*. 3. Baskı. Nilgün Çelebi (çev.), Ankara: Attila Kitapevi.
- Freyer, H. (2013). *Din Sosyolojisi*. Turgut Kalpsüz (çev.), Ankara: Doğu- Batı Yayınları.
- Gazali, Z. (1985). *Zindan Hatıraları*. H. Hüseyingil (çev.), 4. Baskı. İstanbul: Madve Yayınları.
- Günay, Ü. (2012). *Din Sosyolojisi*. 11. Baskı. İstanbul: İnsan Yayınları.

- Gürsoy, Ş. (2013). Modernleşme, Sekülerleşme ve Din. N. Akyüz ve İ. Çapcıoğlu (Ed.). *Ana Başlıklarıyla Din Sosyolojisi*. 5. Baskı. Ankara: Grafiker Yayınları. 403-419.
- Haksöz Okulu Serisi-1. (2012). *İslami Mücadelede Öncü Şahsiyetler*. İstanbul: Ekin Yayınları.
- Haldun, İ. (2013). *Mukaddime 1*. S. Uludağ (hızl.). İstanbul: Dergah Yayınları.
- Kılıç, A. F. (2014). *Toplumun Direği Din Bütüncül Din Sosyolojisi*. İstanbul: Kutup Yıldızı Yayınları.
- Kirman, M. A. (2011). *Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü*. 2. Baskı. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Kureyşî, A. (2002). *Malik Bin Nebi'ye Göre Toplumsal Değişim*. Mustafa Altunkaya (çev.), İstanbul: Ekin Yayınları.
- Kurt, A. (2013). Din ve Aile. N. Akyüz ve İ. Çapcıoğlu (Ed.). *Ana Başlıklarıyla Din Sosyolojisi*. Ankara: Grafiker Yayınları. 319-334.
- Kutup, S. (1969). *Kur'an'da Edebi Tasvir*. Süleyman Ateş (çev.), Ankara: Hilal Yayınları.
- Kutup, S. (1980). *Fî Zılâl- İl Kur'an*. C. 1. S. Uçan ve V. İnce (çev.). İstanbul: Dünya Yayıncılık.
- Kutup, S. (1980). *Fî Zılâl- İl Kur'an*. C. 2. S. Uçan, V. İnce ve M. Yolcu (çev.). İstanbul: Dünya Yayıncılık.
- Kutup, S. (1980). *Fî Zılâl- İl Kur'an*. C. 3. S. Uçan, V. İnce ve M. Yolcu (çev.). İstanbul: Dünya Yayıncılık.
- Kutup, S. (1980). *Fî Zılâl- İl Kur'an*. C. 4. S. Uçan, V. İnce, M. Yolcu ve L. Bender (çev.). İstanbul: Dünya Yayıncılık.
- Kutup, S. (1980). *Fî Zılâl- İl Kur'an*. C. 5. S. Uçan, V. İnce ve M. Yılmaz (çev.). İstanbul: Dünya Yayıncılık.
- Kutup, S. (1980). *Fî Zılâl- İl Kur'an*. C. 6. S. Uçan, V. İnce, M. Yolcu ve L. Bender (çev.). İstanbul: Dünya Yayıncılık.
- Kutup, S. (1980). *Fî Zılâl- İl Kur'an*. C. 7. S. Uçan, V. İnce ve M. Yolcu (çev.). İstanbul: Dünya Yayıncılık.
- Kutup, S. (1980). *Fî Zılâl- İl Kur'an*. C. 8. S. Uçan, V. İnce ve M. Yolcu (çev.). İstanbul: Dünya Yayıncılık.
- Kutup, S. (1980). *Fî Zılâl- İl Kur'an*. C. 9. S. Uçan, V. İnce ve M. Yolcu (çev.). İstanbul: Dünya Yayıncılık.

- Kutup, S. (1980). *Fî Zılâl- İl Kur'an*. C. 10. S. Uçan, V. İnce, M. Yolcu, İ.Türklü ve İ. Tüfekçi (çev.). İstanbul: Dünya Yayıncılık.
- Kutup, S. (1990). *İslamî Etüdler*. Hasan F. Ulus (çev.), İstanbul: Arslan Yayınları.
- Kutup, S. (2014a). *Yoldaki İşaretler*. Kamil M. Çetiner (çev.), İstanbul: Beka Yayıncılık.
- Kutup, S. (2014b). *İslam Toplumuna Doğru*. Ahmet Pakalın (çev.), İstanbul: Beka Yayıncılık.
- Kutup, S. (2014c). *Sosyal Adalet ve İslam*. Harun Ünal (çev.), İstanbul: Beka Yayıncılık.
- Kutup, S. (2014d). *Cihan Sulhu ve İslam*. Ali Arslan (çev.), İstanbul: Beka Yayıncılık.
- Kutup, S. (2015a). *İslam ve Kapitalizm Çatışması*. Kamil M. Çetiner (çev.) İstanbul: Beka Yayıncılık.
- Kutup, S. (2015b). *Din Budur*. Hasan F. Ulus (çev.), İstanbul: Beka Yayıncılık.
- Kutup, S. (2015c). *İslam'a Göre Hayat*. Abdullah Yıldırım (hızl.), Konya: Neda Yayınları.
- Kutup, S. (2014e). *Çağdaş Uygarlığın Sorunları ve İslam*. Kamil M. Çetiner (çev.), İstanbul: Beka Yayınları.
- Mensching, G. (2012). *Din Sosyolojisi Din, Kültür ve Toplum İlişkileri*. Mehmet Aydın (çev.), 3. Baskı. Konya: Literatürk Yayınları.
- Okumuş E. (2014). Toplumsal Değişim ve Din. M. Bayyigit (Ed.). *Din Sosyolojisi*. 2. Baskı. Konya: Palet Yayınları. 133-160.
- Okumuş, E. (2014). Sosyolojinin Din Sorunsalı. M. Bayyigit (Ed.). *Din Sosyolojisi*. 2. Baskı. Konya: Palet Yayınları. 319-334.
- Özay, M. (2007). *Sekülerleşme ve Din*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Said, C. (1998). *Bireysel ve Toplumsal Değişmenin Yasaları*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Sarmış, İ. (1992). *Bir Düşünür Olarak Seyyit Kutup*. Ankara: Fecr Yayınları.
- Sezen, Y. (1993). *Sosyoloji Açısından Din*. 2. Baskı. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Subaşı, N. (2014). *Din Sosyolojisi*. İstanbul: Dem Yayınları.
- Şeriatî, A. (1980). *İslam Sosyolojisi Üzerine*. Kamil Can (çev.), İstanbul: Zafer Matbaası.

Tekin, M. (2014). KreselleŒme Olgusu ve Din. M. Bayyigit (Ed.). *Din Sosyolojisi*. 2. Baskı. Konya: Palet Yayınları. 227-248.

Yılmaz, H. K. (1980). *Seyyit Kutup: Hayatı, Fikirleri, Eserleri*. İstanbul: Hikmet Yayınları.

Tezler

- Abukan, İ. (2014). Seyyid Kutub'un Eserlerinde Allah İnancı. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE.
- Kaldırım, E. (2002). Seyyid Kutub'un Fî Zılâli'l- Kur'an adlı tefsirine din sosyolojisi açısından bir yaklaşım. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi SBE.
- Kınık, H. (2005). Teolojik Selefizmden Sosyolojik Selefizme dönüşüm: Muhammed b. Abdülvehhâb ve Seyyid Kutub Örneği. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi SBE.
- Pınar, F. (2015). Seyyid Kutub'un İtikâdî Görüşleri. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE.
- Taghiyev, K. (2010). Ebu'l-A'la el-Mevdudî ve Seyyid Kutub'a Göre Siyasal İçerikli Ayetlerin Tefsiri. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi SBE.
- Takıyev, K. (2010). Mevdudi ve Seyyid Kutub'a Göre Siyasi Ayetlerin Tefsiri. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi SBE.

İnternet

- Taşgetiren, A. (2001). Boy Aynasında. Altınoluk İnternet Arşivi. (http://dergi.altinoluk.com/index.php?index.php&limit=330-15-13&MakaleNo=d185s003m1&sayfa=yazarlar&SoyadBasHarf=T&yazar_no=20) (19 Nisan 2016)
- Köksal, İ. (2006). Giyim- Kuşam Üzerine İslamî Bir Bakış. Yeni Ümit Dergisi. (<http://www.yeniumit.com.tr/konular/detay/giyim-kusam-uzerine-islami-bir-bakis>). (22 Nisan 2016)

ÖZGEÇMİŞ

İbrahim Gümüşay, 1989 yılında Malatya'nın Darende ilçesinde doğdu. 1990 yılında Sakarya'ya taşındı. İlkokul 4. sınıfa kadar Sakarya Eser İlkokulunda okudu. 1999 Marmara Depremi'nden sonra tekrar Darende'ye gitti ve 2003 yılında Yenice ortaokulundan mezun oldu. Lise eğitimini 2007 yılında Darende İmam- Hatip Lisesi'nde tamamladı. 2009 yılında İstanbul Üniversitesi Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği bölümünü kazandı ve 2013 yılında mezun oldu. Aynı yıl öğretmen olarak Kocaeli Kartepe'de göreve başladı. 2014 yılında SAÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı'nda yüksek lisans eğitimine başladı.